

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON
SAKARYA
FROM PAST TO PRESENT

HISTORY / CULTURE / SOCIETY

NOVEMBER 23-25, 2017

www.sakaryasempozyumu.org

Onursal Başkanlar

Zeki Toçoğlu

Sakarya BykŒehir Belediye BaŒkanı

Muzaffer Elmas

Sakarya Üniversitesi Rektörü

Bilim Kurulu

Alaattin Aköz / Alexios Savvides / Ali Fuat ren
Aliyar Demirci / Antonios V. Chatzopoulos
Aphrodite Papayianni / Atilla Arkan / Bülent ztrk
Cemaleddin Œahin / Christos Stavrakos
Dimitar Yordanov Dimitrov / Enis Œahin
Ertan Gökmen / Feridun M. Emecen / Galina Fingarova
Hamza Gündoğdu / Hüseyin ınar / İdris Bostan
İlhami Yurdakul / İsmail Hira / Kemal İnat
Kemalettin Köroğlu / Konstantinos Moustakas
KrŒat Demirci / Lütfi Œeyban / Mefail Hızlı
Mehmet Ali nal / Mehmet İnbafı / Mehmet z
Mehmet Topal / Murat Aslan / Murat Uluskan
Mustafa Adak / Mustafa Gençoğlu / Mustafa Kemal Œan
Muzaffer Doğan / Najaf Haider / Numan Elibol
Selim Karahasanoğlu / Süleyman İnan / Turan Gökçe
Turhan Kaçar / mit Ekin / Vladimir Aleksic
Yahya BaŒkan / Yılmaz DaŒciođlu
Yunus Uğur / Yüksel elik / Zekai Mete

Düzenleme Kurulu

Fuat Aydın / İbrahim Aktürk
Arif Bilgin / M. Yaşar Ertuş
M. Bedizel Aydın / Adem Turan
Haşim Şahin / Süleyman Kaya
Fatih Bozkurt / Kerim İlker Bulunur

Sekreteryaya

Hacer Kılıçaslan / Ayşe Kara / Burak Çıtır
Talip Avcı / Serkan Akdeniz / Burhan Çağlar

ÖNSÖZ

Eskiçağlardan günümüze önemli yerleşim alanlarından biri olan Sakarya ve çevresi, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde İznik, İzmit, Bursa ve İstanbul gibi büyük şehirlerin hinterlandında bulunması, önemli yollar üzerinde yer alması, tarım arazileri ve sık ormanlıklara sahip olması itibariyle büyük önemi haizdi. Bu özelliklerinden dolayı tarihsel süreç içinde, özellikle de Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde büyük nüfus hareketliliğine sahne olan bölge, aldığı bu yoğun göç sebebiyle etnik yapısı ve sosyal dokusu oldukça farklı bir demografik yapıya kavuşmuş; bu yapı da farklı sanat, kültür ve folklor değerlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ancak bütün bu özelliklerine rağmen bölge; tarihî, dinî, edebî, siyasî, iktisadî ve sosyal yönleri ile şimdiye kadar yeterince araştırılmamış ve hakkında somut veriler ortaya konulmamıştır.

Bu durum, söz konusu zenginliklerin, alanında uzman bilim adamları tarafından bütüncül bir şekilde ele alınma ihtiyacını doğurmuştur. Bu gaye ile Sakarya Büyükşehir Belediye Başkanlığının ev sahipliği ve Sakarya Üniversitesi Osmanlı Araştırmaları Merkezi'nin (OSAMER) akademik katkıları ile "Uluslararası Geçmişten Günümüze Sakarya Sempozyumu (Tarih-Kültür-Toplum)" düzenlenmesine karar verilmiştir. Sempozyumun konu başlıkları çerçevesinde sunulacak bildiriler ile bölgenin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

PREFACE

Sakarya and its surroundings is one of the most important settlement areas from ancient times to the present day. It was an important area both in Byzantine and Ottoman times because of its presence on the hinterland of the cities Iznik, İzmit, Bursa and Istanbul. Its location on important routes, fertile agricultural land and dense forests are main factors which made the region so important. On the grounds of these characteristics, all along the historical process and especially during the Ottoman and early Republican periods, the region witnessed great population movements which has identified the ethnic structure and the social texture. Such a social structure paved the way for the emergence of the coexistence of various artistic, cultural and folkloric traditions. However, the area have not yet been adequately explored in its historical, religious, literary, political, economical and social aspects.

With this aim, "International Symposium on Sakarya from Past to Present (History–Culture–Society)" has been organized by the Metropolitan Municipality of Sakarya and Sakarya University, thanks to the academic contributions of the Center for Ottoman Studies (OSAMER). The proceedings will be presented in the symposium will contribute to a better understanding regarding the area.

ADAK, Mustafa

Roma Dönemi'nde Sakarya

Günümüz Sakarya il sınırları içerisinde İlkçağ'da büyük kentler oluşmamıştır. Sadece küçük yerleşimleri barındıran Adapazarı Ovası Roma İmparatorluk Dönemi'nde büyük olasılıkla tümüyle Nikomedeia kentinin kontrolü altındaydı. Geyve Boğazı'nın güneyinde kalan Geyve, Pamukova, Taraklı ve Göynük bölgeleri ise Nikaia kentinin egemenlik sahasında bulunmaktaydı. Sakarya bölgesinde ele geçen çok sayıda epigrafik belge bu kırsal yerleşimlerin sosyal, ekonomik, idari ve dini yapısı hakkında bilgi sunmaktadır. Bildiride bazı yazıtlar yardımıyla bu konulara aydınlık getirilmeye çalışılacaktır. Mezar stellerinde sık sık betimlenen pulluk, çapa, yün sepeti, iğ ve öreke gibi aletler mezar sahiplerinin çiftçilik ile uğraştıklarını göstermektedir. Zengin vatandaşların tüm köy topluluğunun yararlanması için yaptıkları bağışlar ve kurdukları vakıflar sosyal ağların güçlü olduğuna işaret etmektedir. Bölgeden iki önemli transit yol geçtiği için bazı pazar yerleri ön plana çıkmıştır. Yazıtlarda karşımıza çıkan Thrak, Frig, Anadolu, Yunan ve Latin kökenli şahıs isimleri bölgenin multikültürel bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

ADALIOĞLU, Hasan Hüseyin ARSLAN, Nizamettin

Osmanlı Devri Para Vakıflarına Bir Örnek: Sakarya Geyve Nuri Osmaniye Köyü Mustafa Efendi Vakfı

19. yüzyıl, Osmanlı coğrafyasında yaşanan siyasi hareketliliğe paralel olarak önemli sosyal değişimlerin hız kazandığı bir dönem olmuştur. Osmanlı Devleti, bu yüzyılda merkezi idarenin zayıflamasıyla önemli ölçüde toprak kaybetmeye başlamış, bunun neticesi Balkanlar'dan, Kırım'dan ve Kafkaslar'dan Anadolu topraklarına yoğun bir göç yaşanmıştır. Anadolu'ya yapılan göçler 1785'te başlayıp, 1912'ye değin sürmüştür, daha sonra da belirli aralıklarla devam etmiştir.

Sakarya ilinin Geyve ilçesine bağlı Nuri Osmaniye köyü de Batum muhacirlerinin yerleştirildiği bir köydür.1877-78Osmanlı-Rus harbi döneminde Gürcistan yöresinden gelen halk tarafından kurulmuştur. 14 Mayıs 1893/10 Zilkade 1310 tarihli Batum muhacirlerinden Abdi oğlu Mustafa'nın tesis etmiş olduğu bir vakfın vakfiyesine göre, Geyve Kazası'nın Akhisar Nahiyesi'ne bağlı Balaban Çiftliği Humayunu sınırları dâhilinde Batum muhacirleri için Nurî Osmaniye adında göçmenler için bir köy tesis edildi.

Yerinden ve yurdundan göçe zorlanan ve büyük bir sefalet içerisinde Anadolu'ya göçen bu insanlar, çok kısa bir süre içinde gelip yerleştikleri topraklarda çalışkanlıklarıyla vakıf kurabilecek servet ve sermayeye ulaşmışlardır. Nuri Osmaniye köyü halkından ve Batum muhacirlerinden olan Abdioğlu Mustafa bin Ahmed Vakfı bunun en somut örneklerinden biridir. Mustafa Efendi, Nuri Osmaniye köyü ahalisi tarafından inşaolunan cami-i şerifin hitabet ciheti için iki bin kuruş para vakfı kurmuştur. Biz bu tebliğde, Sakarya ilinin Geyve ilçesi civarına iskân edilen Batum muhacirlerinin bölgeye yerleşimlerini ve kurdukları (Nuri Osmaniye köyü, Şerefiye Köyü, İlimbey köyü) para vakıflarını ve sosyal değişimi ele alacağız.

AKGÜN KAYA, Elif

Antik Kaynaklar ve Epigrafik Belgeler Işığında Sakarya ve Çevresinden Bilinen Sofist, Retor ve Filozoflar

Antikçağda Agrilion (Αγρίλιον/Agrilium) olarak adlandırılan Adapazarı yani Sakarya, Bithynia Bölgesi'nde yer almaktadır. Coğrafyacı Ptolemaios (XII. 118), Agrilion'un Nikaia ile Dorylaion arasında bir kent olduğunu belirtmektedir. Bithynia'nın sınırları tam olarak bilinmemekle birlikte, Strabon tarafından doğuda Paphlagonialılar, Mariandialılar ve Epiktetoslar; kuzeyde Sangarios (Sakarya) Irmağı'nın döküldüğü yerden Byzantion (İstanbul) ile Khalkhedon (Kadıköy) Denizi'nin ağzına kadar Pontos Denizi; batıda Propontis, güneye doğru Mysia ve Hellespontos Phrygia'sı olarak da adlandırılan Phrygia Epiktetos şeklinde belirtilmektedir. Bithynia, Zipoites tarafından Bithynia Krallığı kurulana kadar (MÖ. 297) sırasıyla Lydia, Med ve Pers hâkimiyeti altına girmiştir. MÖ. 74 yılında ise Bithynia Kralı IV. Nikomedes'in krallığını Roma'ya miras bırakmasıyla Roma İmparatorluğu'nun yönetimine dâhil edilmiş ve İmparator Augustus tarafından MÖ. 25 yılında Bithynia eyaleti kurulmuştur. Bithynia eyaleti sınırları içinde yer alan Sakarya'nın büyük bir çoğunluğu, eyaletin başkenti Nikomedeia ile diğer önemli kenti Nikaia kentlerinin teritoryumu da yer almaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde bölgenin en önemli bu iki kenti arasında büyük ve en önde olma hususunda bir rekabet söz konusu olmuştur. Bu rekabet kentsel gelişim açısından iyi sonuçlar doğurmuştur. Zira epigrafik belgeler ve antik kaynaklar Nikomedeia ve Nikaia'nın dönemin kültürel faaliyetlerine ev sahipliği yapmış olduğunu göstermektedir. Bunun yansımaları antik kaynaklar ve epigrafik belgelerde rahatlıkla izlenebilmektedir. Nikomedeia ve Nikaia'nın birçok sofist, retor ve filozof yetiştirdiğine; ayrıca eğitim almak için birçok kişinin bu bölgeye geldiğine; bunun yanı sıra bölgenin sofist ve retorlarının başka kentlerde onurlandırıldıklarına tanıklık edilmektedir. Bu çalışmanın temele konusu da epigrafik malzeme ve antik kaynaklar aracılığıyla Nikomedeia ve Nikaialı olduğu tespit edilen MS I.–III. yüzyıllar arasında yaşamış sofist, retor ve filozofların tanıtılması üzerine odaklanmaktadır. Ephesos'ta Sofist Soterios'un onurlandırıldığı yazıtta öğrencileri arasında Nikaialı Aurelius Attalos da zikredilmektedir. Thessalonike'de (Selanik) ele geçen bir mezar yazıtında ise sofist ve retor Arkhepolis Arkhemoros'un aslen Bithynialı olduğu ve baba vatanının da Nikaia olduğu yazmaktadır. Ostia'da ele geçen bir yazıt

aracılığıyla da sofist Publius Aelius Samios Isokrates'in Nikomedeialı olduğu öğrenilmektedir. Atina ve Smyrna'da onurlandırılan retor Publius Aelius Kleisthenes yazıtta Nikomedeialı olarak anılmaktadır. Nikaia'da (Geyve/Örencik) ele geçen başka bir yazıtta Tanrıların kralı Zeus'a sunağı sunan kişinin retor Euandros olduğu yer almaktadır. Nikomedeia'daki bir yazıtta ise Aurelius Demetrios, filozof ve bouleutes olarak onurlandırılmaktadır. Bu kişiler dışında antik kaynaklar aracılığıyla Aimilianos, Alkimos, Andromakhos, L. Flavius Arrianos, Basileios, Basilikos, Hekebolios, Kyrinos, Longinus ve Sakerdor gibi Nikomedeia ve Nikaialı sofist, retor ve filozoflar bilinmektedir.

AKMAN, Neslican

Osmanlı Erken Döneminde Sakarya ve Çevresinde Faaliyet Gösteren Dervişler

Moğol tahakkümü sebebiyle Türkmen diyarından gelen gazi, şeyh, eren, ahi, fakîh, abdal, dede, ünvanlarına sahip olan zümreler Anadolu coğrafyasında uc bölgelerde hüküm süren beyliklerin sınırlarına yerleşmeye başlamışlardır. Bu sosyal ve dini karaktere sahip yarı yerleşik unsurlardan gâzâ, iskân ve imar faaliyetlerinde yararlanarak nüfuz elde etmeyi başaran Osmanlı bu durumu lehine çevirmeyi başarmıştır. Henüz erken dönem olarak kabul edeceğimiz Osman Bey ve Orhan Gazi dönemlerinde gazâların odak noktasında olan Sakarya bölgesinde, ırmağın doğu ve batı kısımlarında muhtelif topraklara akınların ve fetihlerin yapıldığı ve ele geçirilen toprakların muhafazasını tesis etmek için yoldaş gâzilere, fakîhlere, ahilere, şeyhlere muhtelif arazilerin üleştirildiğini yahut vakfedildiğini Osmanlı kroniklerinde, tapu tahrir defterlerinde ve vakfiyeler içerisinde rastlamak mümkündür.

Sakarya Bölgesini içine alan Akhisar-ı Geyve, Taraklı, Kara Çepüş, Alp Suyu, Ak Yazı Ovası, Hendek gibi muhtelif iskân sahalarında Erken dönem Osmanlı toplum yapısının bir parçası olan "Ahiyân-ı Rum", "Abdalân-ı Rum" zümrelerine rastlamak mümkündür. Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın Akhisar-ı Geyve'de, Ahiyan-ı rum zümresinden olan Ahi Hacı'ya Ahur Köyü'nü, Ahi İlyas ve Ahi Hızır'a Yılan Karyesini vakfettiği bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bununla birlikte Abdalan-ı Rum ve dönemin sufi zümresi arasında Geyve ve Bursa'nın fethine katılan hak arifi Türkmen dervişlerinden Karaca Ahmed'i, Hendek- Akyazı kazasına bağlı Çalica mezrasının tasarruf edildiği Şeyh İzzeddin İsmail'i ve diğer muhtelif kişileri zikretmek mümkündür.

Günümüzde Sakarya bölgesi ve çevresinde Osmanlı Erken dönemi tasavvuf kültürünün izlerine rastlamak mümkündür. Bölge ile bütünleşen bu maddi manevi mirasların zaman içerisinde erenler, şeyhler, dedeler, zincirinde bir evliya kültürü oluşturduğunu ve buna bağlı yarı efsanevi inanç motiflerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bunların en karakteristik örneklerini, bugün Pamukova'da kendisine atfedilen Babam Sultan türbesinde yatırı olduğu ve ruh ve sinir hastalıklarına şifa olması ile kabul gören Karaca Ahmed Türbesi, Seyyid Karaman Baba, Sakar Dede, Selman Dede ve şifah kerametleri, Horasan Erenlerinden ol-

duğu varsayılan Erenler Dede ve Erenler tepesi, Kerem Ali Dede ve Kerem Ali dağ kültü, Hendek Akyazı'ya bağlı Şeyhler Köyü'nde Şeyh İzzeddin İsmail Türbesi ve Hacet Bayramı geleneği, Kaynarca İlçesinin Büyük Kaynaca Köyündeki Şeyh Muslihiddin Camii vakfiyesi, Taraklı'daki Hıdır Dede ve Türbesi etrafında Őekillen Hıdırellez inancı v.b bunlara bağlı oluşan sayısız halk teamülleri ve inanç kültlerini saymak mümkündür.

AKTAŞ, Ali

Geçmişten Günümüze Sakarya Söylenceleri

Kent tarihlerinde insan yerleşimleri, içe ve dışa doğru göçler, göçmenlik ile yerleşiklik unsurlar her zaman önemli olur. Kültür tarihi açısından bakıldığında göç olgusu, toplumsal hayatımızın ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Ülkemizin toprakları binlerce yıldan bu yana göç yollarının ana hatlarından en önemlisi olur. Anadolu toprakları İpek ve baharat yollarının yani üç kıtanın birleşim noktasıdır ve uygarlıklar beşiğidir. Türklerin Anadolu topraklarına gelmelerinden sonra ve Osmanlı döneminde de göç hareketleri yoğun bir biçimde sürer. Göç süreci ile birlikte büyük çapta bir toplumsal değişim süreci de yaşanır ve yaşanmaktadır.

Dört yol ağzında bir il Sakarya iklimi, verimli toprakları, ormanları, akarsuları, gölleri ve önemli göç yolları üzerinde bulunmasından dolayı; milattan önce ve sonra önemli bir geçiş noktası ve yerleşim merkezidir. İlk yazılı tarihi milattan önce XII. yüzyıla kadar uzanan ve ilk yerleşik kavmi Friglerin yaşadığı Sakarya'da; daha sonra sırasıyla Makedonlar, Persler, Bithynialılar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar hâkimiyet kurarlar. Sakarya geçmişten günümüze uzanan bu tarihsel süreç de; Orta Asya, Kafkaslar ve Balkanlar gibi farklı coğrafyalardan gelen toplulukların renkleri oluşan ve farklı kültürlerin birlikte huzur içinde yaşadığı bir ildir. Etnik kimliğin kavşak noktası olan bu ilde farklı coğrafyalardan gelen ve farklı kültürlere sahip olan insanlar, bu topraklarda yüzyıllardır barış içinde yaşamaktadırlar. Sakarya'nın kültürel renkleri olarak adlandırabileceğimiz farklı kültürlerin çeşitlilikleri, ayrıştırıcı değil, birleştirici ve kaynaştırıcı bir rol oynamaktadır.

Tüm zenginlikler Sakarya söylencelerinde de görülmektedir.

Ana Tanrıça Söylencesi, Sangarius Söylencesi, Ağaç Baba Söylencesi ve Türbesi [Erenler Tepesi- Erenler], Sakar Dede Söylencesi ve Türbesi [Erenler], Sabancı Baba Söylencesi ve Türbesi [Erenler Tepesi- Erenler], Şeyh İzzettin İsmail Söylencesi ve Türbesi [Şeyhler Köyü-Hendek], Hıdır Dede Söylencesi ve Türbesi [Taraklı], Akyazılı Sultan Dede ve Kardeşleri Söylencesi ile Türbeleri: Salman Dede Türbesi [Hendek]-Erenler Dede Türbesi [Hendek]-Keremali Türbesi [Hendek]-Sarı Dede Türbesi [Hendek]-Vahap Dede Türbesi [Hendek], Karaca Ahmet Sultan Söylencesi ve Türbesi [Pamukova- Paşalar Köyü], Karıncalı Dede Söylencesi ve Türbesi [Arifiye-Adliye Köyü], Seyyid Karaman Baba Söylencesi ve Türbesi [Karaman - Adapazarı].

AKTAŞ, Yasemin

1913'te Kurulan Türkiye'nin İlk Özel Bankası: Adapazarı İslam Ticaret Bankası ve Nizamnamesi

Devlet maliyesinin durakladığı veya gerilediği zamanlarda hükümet bu durumdan kurtulmak için bazı teşebbüslere girişmiştir. Banka ve bankacılık teşebbüsleri bunlardan bir tanesidir. Banka, faiz karşılığı para alıp veren, kredi, indirim, kam-biyo işlemleri yapan, değerli eşya saklamaya yarayacak kasa kiralayan, ticaret, sanayi, ekonomi alanlarında türlü etkinliklerde bulunabilen kuruluştur. Bankacılık adına yapılan ilk çalışmanın, 1861 yılında Mithat Paşa tarafından başlatıldığını ve milli bankacılığın önem arz eden yeni bir aşama olduğunu görmekteyiz. Mart 1913 tarihinde fiilen bankacılık çalışmalarına başlayan Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın sermayesinin hissedarlardan toplanış şekli, bankacılık tarihimizde çok önemli bir başlangıcı ifade etmektedir. Sermayesi, hepsi mahalli tüccar ve esnaf olan hisse sahiplerince haftada 5 kuruş ve her üç ayda bir 27 kuruş ödenerek toplanan Adapazarı İslam Ticaret Bankası, fertlerin teşebbüsüyle kurulmuş ilk özel milli banka olma vasfını kazanmıştır. 9 Mart 1913'te Adapazarı İslam Ticaret Bankası adıyla kurulan banka, 1924'te, Adapazarı İslam Ticaret Bankası Türk Anonim Şirketi, 1928'de Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi ve 1937'de Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi adlarını almıştır. Kuruluştaki Adapazarı'nda olan merkezi 1934'te Ankara'ya, 1952'de İstanbul'a taşınmıştır. Yapacak olacağımız çalışma da, Osmanlı Arşivinde yer alan Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın nizamnamesine dayanmaktadır. Nizamname, herhangi bir kurumun veya kuruluşun tutacağı yolu ve uygulayacağı hükümleri sırasıyla gösteren maddelerin hepsi anlamına gelmektedir. Yapılan çalışmada kaynak olacak olan nizamname de kısım ve maddelerden oluşmaktadır. Bankanın tarihçesine bakıldığında, bu teşebbüsün tefeciliğe bir başkaldırı olarak ortaya çıkan eşraf hareketi olduğu görülmektedir. Adapazarı coğrafik açıdan hem İstanbul'a yakınlığı ile hem de bir kıyı kenti olma sebebiyle ticaretle yoğun ilişki yaşamıştır. Bu durum da Adapazarı'nı olduğundan daha büyük bir yere getirmiştir. Bankanın isminden de anlaşılacağı üzere Türk ve İslam gayeleri güdülmüş sadece ticari bir amaçla açılmamıştır. Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın bünyesi 13 kişiden teşekkül olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın olumsuz sonuçlarından etkilenmeyerek büyük güçlülere karşı gelebilmiştir. Yola çıkılan bu nizamname, Adapazarı tarihine ilişkin önemli veriler sunacak türden belgeler arasında yer almaktadır.

AKYÜZ, İsmail

Sakarya'da Suriyeli Olmak: Suriyeli Sığınmacıların Gözünden Sakarya Halkının Suriyelilere Yönelik Tutumları

Eğitim Merkezi'nde çalışan Suriyeli öğretmenler ile çok kültürlülük, birlikte yaşama, hoşgörü, sosyal dışlanma ve ayrımcılık bağlamında Sakarya halkının kendilerine karşı nasıl bir tutum içerisinde olduğuna yönelik derinlemesine mülakatlar yapılacaktır. Bu bağlamda yapılacak çalışma ile Sakarya halkının birlikte yaşama kültürünü içselleştirerek Suriyeli sığınmacılara yönelik hoşgörülü odaklı bir tutum içerisinde mi olduğu yoksa "misafir misafiri istemez, ev sahibi hiçbirini istemez" odaklı bir yaklaşımla Suriyelilere yönelik ötekileştirici ve dışlayıcı bir yaklaşım içerisinde mi olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

ALGÜL, Sibel

ATİŞ, Kadriye Didem

Taraklı Bez Dokumalarında Görülen Motiflerin Batı Karadeniz ve Çevresindeki Yayılımı

İnsanoğlunun varoluşundan itibaren içgüdüsel olarak doğal şartlardan korunmak amacıyla örtünme gereksinimi ile birlikte öncelikle hayvan postları daha sonra ise bitkisel maddeler kullanarak bu gereksinimi karşıladıkları ve dokuma yüzeylerini oluşturdukları bilinmektedir.

Anadolu'da konar-göçer bir yaşam sürdürmüş ve yerleşik hayata geçmiş olan topluluklar iklim koşullarının değişmesi ile birlikte dokumada kullandıkları malzemeleri ve dokuma türlerini kısmen değiştirmişlerdir. Anadolu Türk dokumalarında gerek düğümlü gerekse kumaş dokumalarının araştırılması kapsamında öncelikli olarak etnik yapının yani; Yörük ve Türkmen gruplarının iskân tarihini ve göç yollarını incelemek gerekmektedir. Yörükler Anadolu'da ikamet eden göçebe-çoban veya yarı göçebe Türkmen topluluklarıdır. Bu bir zorunluluk değil, tercih edilmiş bir yaşam biçimidir. Yörüklüğün devam etmesinin başlıca sebeplerinden biri koyunculuk ve yıllık göç etme devinimidir. Yörükler daha çok kışlak ve yaylak olarak göç etmektedirler. Türkmenler ise daha çok yerleşik bir hayatı benimsemiş tarım ve hayvancılık ile uğraşmaktadırlar.

Osmanlı Devleti döneminin şartları ve eldeki imkânlar doğrultusunda Anadolu'ya göç edenleri, önemli geçiş yollarını ihtiva eden, verimli iklimi ve boş araziye sahip olan, adını Sakarya Nehri'nden alan Sakarya Bölgesini, iskân yerlerinden biri olarak seçmiştir. Sakarya'ya bağlı olan Taraklı İlçesi göç yerlerinden birini teşkil etmektedir ve bu sebeple araştırmanın sınırları belirlenmiştir. Süreç içinde dokuma üreten merkezler olduğu gibi, halkın kendi ihtiyaçları için üretim yaptığı bölgeler hala mevcuttur. Bu bölgelerden biri de Taraklı İlçesidir. Taraklı'da evlerde kurulmuş olan ağaçtan tezgâhlarda ihtiyaç duyulan dokuma türüne göre, halen dokuma yapılmaktadır. Kullanılan tezgâhlar Yörük tezgâhlarının bir devamı şeklindedir. Bu dokumaların yüzeyinde yöreye ait çeşitli motifler dokunmaktadır. Anadolu çapında bakıldığında; motiflerin yayılım ve gelişimlerini izlemek, aynı zamanda aşiret ve oymak göçlerinin yollarını da tespit etmeye yaramaktadır. Bu nedenle; Taraklı dokumalarında kullanılan motiflerin teknik, anlam, isimlendirme

ve desen özelliklerinin tespit edilmesi bakımından alan araştırması kapsamında Taraklı İlçesi'ne gidilerek Batı Karadeniz ve çevresi ile dokumalarda görülen motiflerin (yanişların) kıyaslaması yapılarak aralarındaki benzerlikler veya farklılıklar kaydedilmiştir. Buna bağlı olarak Sakarya İli Taraklı İlçesi'ndeki motiflerin tespit edilmesi ve Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki motiflerin çıkış ve yayılışı hakkında bilgi verilmesi amaçlanmaktadır.

Sonuç olarak; bildiride önemli göç yollarını ihtiva eden Sakarya İli Taraklı İlçesi aşiret göçlerinin iskân yollarının araştırılması kapsamında; motifler incelenmiş olup, Batı Karadeniz ve çevresine olan göç nedeniyle dokuma yüzeylerinde motifler arası benzerliklere rastlanılmıştır.

ARIKAN, Refik

Geyve Civarında Yılanda Heyelanı

Yeryüzü sürekli hareket halinde olup deprem, tektonizma gibi çeşitli doğal etmenlerle şekillenmeye devam etmektedir. Bu bağlamda heyelanlar da bu gelişimin araçlarından biridir. Büyük toprak kütlelerinin kayması ve yer değiştirmesi ile heyelanlar, bu değişimi çok hızlı bir şekilde gerçekleştirdiklerinden insan ve tabiat üzerinde etkileri daha fazla fark edilen doğa olaylarındandır. Diğer taraftan heyelanlar, jeolojik hareketlere göre çevresini şekillendirmede sınırlı etkiye sahiptirler. Ancak somut sonuçlarının var olması, yerleşim alanlarının değişimini gerekterebilecek derecede etkili olmaları ile üzerinde durulması gerekli doğal afetlerdendir.

Bu çalışmada Geyve'ye bağlı Yılanda (Bağlarbaşı) Köyü'nde 17 Ekim 1922 tarihinden başlayarak 5 Şubat 1923'e kadar devam eden heyelan konu edinilmiştir. Bu hadise sonucu evler yıkılmış, bahçeler harap olmuş, su kaynakları ve yollarda büyük hasar meydana gelmiştir. Nitekim bu hadise İstanbul Edebiyat Medresesi Coğrafya Muallimi İbrahim Hakkı, Fen Medresesi İlm-i arz Müderrisi Ahmed Müştak ve yine Fen Medresesi muallimlerinden Ahmed Melek tarafından bizzat mahalinde tetkik edilerek bu konuda bir risale hazırlanmıştır. 34 sayfadan müteşekkil bu risale Maarif Vekaleti Neşriyatı olarak Matba-i Amire'de 1924 yılında neşredilmiştir. Yazılan bu rapor son derece detaylı olup, heyelanın seyrini, meydana getirdiği değişikliği, verdiği zararları tafsilatlı bir şekilde anlatmaktadır. Diğer taraftan saha incelemesi neticesi yazılan bu rapor sayesinde o tarihten günümüze arazide meydana gelen değişimi de izleme imkânımız olacaktır.

Çalışmamız 1924 tarihli bu çalışmayı merkeze alarak bu heyelanın günümüze yansıyan sonuçlarını da tespit etmek üzerine tesis edilmiştir. Çalışma yapılırken saha araştırması öncelik olarak alınmış ve bölgede halihazırda yaşayanlar üzerinde bu heyelanın etkilerinin açığa çıkarılması planlanmıştır.

ARSLAN, Ali

Sakaryada Bir Muhacir Köyü Uzunçınar ve Demografik Yapıdaki Değişim

Bu çalışma Sakarya ili Akyazı İlçesi Uzunçınar köyü ile ilgili yapılması hedeflenen bir çalışmanın bir bölümünü kapsamaktadır. Çalışmanın bütünü Tübitak projesi kapsamında veya bağımsız olarak devam ettirilerek bütün boyutları ile Uzunçınarı ele alan bir kitap haline getirilmesi planlanmaktadır. Bu tebliğin amacı, Uzunçınar'daki demografik yapıdaki değişimin açıklaması ile sınırlıdır. Uzunçınar, Sakarya'nın Büyükşehir haline gelmesinden sonra diğer köyler gibi mahalle haline dönüşse de köy özelliklerini korumaktadır. Osmanlı – Rus savaşı sıralarından Bulgaristan'dan zorunlu olarak göç eden 5-10 muhacir aile tarafından kurulduğu tahmin edilen Uzunçınar köyü, 1965 lerden sonra Karadenizden göç eden ailelerin peyderpey katılımı ile Karadenizlilerin de dahil olduğu demografik bir değişim yaşamaktadır. Daha önce köye ait herhangi bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Köy, tamamen bir muhacir köyü olarak kurulmuş, ancak zamanla demografik yapıda belirgin bir değişim yaşanmaya başlanmıştır. Köyde aşamalı olarak iki tür demografi değişim yaşanmıştır. Birincisi 1965 sonrası Karadenizden gelen göçler nedeniyle iki kültürün karışması gözlenirken, günümüzde yaşanan ikincisinde ise, sanayileşme ve yeni teknolojilerin ortaya çıkması nedeniyle köyden şehre göç şeklinde gerçekleşen bir değişim söz konusudur. Tebliğin amacı kuruluşundan günümüze köydeki demografi k yapının değişimini ortaya koymak ve bunu daha önce yayınlanmamış tarihi belgeler ile ortaya koymaktır. Çalışmada arşiv yöntemi kullanılmış ve daha önce kimsenin ulaşamadığı birinci el kaynaklar kullanılmıştır. Elde etmiş olduğumuz bazı kayıtlar 1902' lerin başına kadar gitmektedir. Elde edilen bulgular sözlü görüşmeler ile de doğrulanmıştır. Çalışmada köy karar defteri, gelir-gider hesap defteri ile Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü nüfus ve bina sayımları cetvelleri esas alınmıştır.

ARSLAN, Durmuş Ali

ÇAĞLAYANDERELİ, Mustafa

ÇAĞRICI, Ahmet

Dünden Bugüne Sakarya'da Göçün Sosyolojik Tahlili

Sosyo-demografik çalışmaların, günümüz toplumlar açısından taşıdığı anlam ve önem her geçen gün daha da artmaktadır. Üçüncü bin yılın başlarından itibaren, Son yıllarda kaydettiği sosyal-ekonomik gelişmeler neticesinde, günümüzde hızla bölgesel bir güç konumuna dönüşen ülkemiz açısından da demografik çalışmalar, ayrı bir anlam ve öneme sahiptir. Demografik içerikli sosyolojik araştırmalarda, üzerinde en çok durulan konuların başında ise göç olgusu gelir.

Göç, milletlerin ve devletlerin tarihi, ülkenin toplumsal yapısı üzerinde oldukça belirleyici etkisi olan, son derece önemli bir sosyolojik hadisedir. Bir başka ifadeyle göç konusu, en güncel beşeri dinamiklerdendir. Sosyolojik manada göç, bireylerin sosyal, kültürel, ekonomik, fiziksel, çevresel ve siyasal sebeplerden dolayı mekânsal hareketliliği şeklinde tanımlanabilir. Göç insanların doğal, ekonomik, toplumsal veya öteki sebeplerin yol açtığı yeni şartlara daha iyi uyum sağlayabilmek amacıyla, hali hazırda yaşamını sürdürmekte olduğu toplumsal, kültürel ve coğrafi çevreyi değiştirmesi; yeni bir çevreye katılması hadisesidir. Bu boyutunu ön plana alan bazı araştırmacılar tarafından göç, insanların içinde yaşadıkları coğrafi ve sosyo-kültürel çevreden ayrılarak başka bir coğrafi ve sosyo-kültürel çevreye girmesi durumu şeklinde de tanımlanır.

Öte yandan Sakarya ilimiz, zengin bir tarihi geçmişe sahip olup, tarihin derinliklerinden günümüze önemli göç yolları üzerinde yer almıştır. Marmara Bölgesi'nin Kuzeydoğu bölümünde yer alan Sakarya ilinin yüzölçümü 4.817 kilometre kare olup, kilometreye 202 kişi düşmektedir. Nüfus büyüklüğü bakımında, 81 il arasında 22. Sırada yer alan Sakarya, yüzölçümü bakımından da Türkiye'nin 66. İlidir. Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre ilin hali hazırdaki nüfusu 976.948 kişidir. Bu nüfusun 486.013'ü kadın ve 490.935'i de erkeklerden müteşekkildir.

Araştırmada, Sakarya'da göçün, sosyolojik açıdan tahlil edilmesi hedeflendi. İl genelinde, dünden bugüne yaşanagelen göç sorunu sosyolojik boyutları ile araştırılacak. Ağırlıklı olarak tasviri-betimleyici sosyolojik araştırma türünde tasarla-

nan çalışmada, zaman zaman sosyolojik tahlillere de yer verilecek. Bu yönüyle araştırmanın tasviri (betimleyici) olduğu kadar tahlili (analitik) araştırma özelliğine de sahip olduğu düşünülebilir. Çalışmada ağırlıklı olarak Türkiye İstatistik Kurumu verileri ve veri setlerinden faydalanılacak. Bunlara ilaveten, öteki araştırmacılar ile kamu ve özel sektör kurum-kuruluşlarının bu konuda yapmış olduğu çalışmalardan da azami ölçüde istifade edilecek.

ATAŞ, Bahargül

Batılılaşma Dönemi Sakaryası'nda Sanat ve Mimari Üslubu: Hasan Fehmi Paşa Camii

Adını Yunanlılar'ın 'Saldırgan' anlamına gelen 'Zakharion' dedikleri Sakarya Irmağı'ndan alan Sakarya, 14. Yy'ın başlarında Orhan Gazi'nin komutanlarından Kurnalp tarafından 'Tığcılar' adıyla anılır.Bu dönemde Osmanlı Devleti sınırları içine giren Sakarya, Türk yurdu olarak kalmış ve Kuvayi Milliye – Milli Mücadele gibi dönemlerde de ülkeye damga vuran kahraman şehirlerden olmuştur.elbette Osmanoğulları bu ili namütenahi sanat gücüyle bezeyecek ve araştırma konumuz olan Hasan Fehmi Paşa Camii'ni bizlere bahşedecektir.

1887 yılında, Osmanlı Veziri Hasan Fehmi Paşa tarafından yaptırılan camii, Sakarya ilinin mahmudiye Köyü'nde inşa edilmiştir.Şehir merkezine 23. Km uzaklıkta bulunmaktadır.Caminin giriş kapısı üzerinde bulunan inşa kitabesi, tek satır halinde Kuran-ı Kerim'den Ez-Zumer Süresi'nin 73. Ayeti yer almaktadır.Dikdörtgen bir planda, kubbe örtülü olan camii, Osmanlı Sanatının son dönem barok-rokoko gibi üsluplarını barındırarak eklektik bir üslup kazanmıştır.Mimari bakımdan Üsküdar Ayazma Camii ve Nur Osmaniye Camii'leri ile çeşitli benzerlikler gösteren yapı, demir döküm rozet süslemeleri ile demir işlerinden süsler ve bezeler barındırır.Hasan Paşa Camii demir işlemeleri ve rumi-palmet dengeli bezemeleri geçmişten gelen Orta Asya Bozkır Sanatını hatırlatır nitelikte olmasının yanında; ilginç bir özelliğe daha ev sahipliği yapar ki, bu da : Antik Grek Çağı mimari ögesi olan 'metop-friz' öğelerinde kullanılan 'kyra reversa' alçı figürlerini barındırmasıdır.

Sakarya İli, deprem kuşağı bölgelerinde olması ile, jeolojik özellikleri bakımından şanssız bir ilimizdir dersek hata etmiş sayılmayız.Özellikle sanat tarihi ve kültürel çalışmaların kayıt ve belge gibi arşivler altına alınması en büyük isteğimizdir. Gelecek nesillere aktarılması arzu ettiğimiz bu çalışmaların artması en büyük temennimizdir.

ATİŞ, Kadriye Didem ALEMDAROĞLU, Seda

Kaynarca Kilimlerinin Günümüzdeki Durumu

Geleneksel Türk El sanatlarımızdan, zengin ve köklü bir geçmişe sahip olan kirkitli dokumalar Orta Asya'dan Anadolu'ya konar-göçer aşiretler tarafından taşınmıştır. Geçmişte yatak örtüsünden beşiğine, tuz torbasından yer yaygısına kadar kilim dokuma tekniği ile üretilen ürünler, hemen hemen ülkemizde her bölgede yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Tarihsel süreç içinde kilim üretiminin yapıldığı yerlerden biri de Sakarya iline bağlı Kaynarca ilçesidir. İlçe; Anadolu'ya göçler zamanından beri birçok Türk topluluğunun ortak buluşma yeri ve yerleşik düzene geçtiği bir bölgedir. Doğal olarak bu süreçte bu topluluklar kendi gelenekleri ile birlikte dokuma kültürlerini de taşımışlardır.

Kaynarca ilçesinde kilim sanatını başlatan kişiler, ilçede yaşayan yerli halk "Manav" olarak da bilinen topluluktur. Ne yazık ki; tarih sahnesinde önemli bir yer tutmuş olan Kaynarca kilimlerinin günümüzde üretimi bitmiş durumdadır. Kilim üretiminin yapıldığı köylerde dahi kilim bulmak artık çok zordur. Yeni nesillere aktarılamaması, kilim üretiminin bitmesine neden olmuştur. Kaynarca ilçesinde dokunmuş olan kilimler genellikle yer yaygısı olarak kullanılmıştır. Ayrıca divan örtüsü, seccade ve duvara asılmak üzere de dokunmuştur. Dokumalar aynı zamanda evlilik çağına gelmiş gençlerin çeyizine konulmak amacıyla da üretilmiştir. Yapılan alan araştırmasında yöredeki desen yapısına göre isimlendirilmiş 15 farklı kilim türüne rastlanmıştır. Bunlar; halı-kilim, kandilli kilim, çubuklu, çöp kilimi, yeşilli, pulluk, naktarlı, kilim, küplü kilim, iriağaç, yarımduya, nakışlı, güllü, parmaklı'dır. Bu örneklerin desen yapıları geometrik ve bitkisel temele dayanmaktadır. Kullanılan motiflerin nereden esinlendiği ve anlamlarının ne olduğu ile ilgili bilgi verebilen kişiler çok azdır. Kaynarca ilçesinde dokunan kilimlerde kullanılan teknik; ilikli kilimdir. Dokumalarda çözgü ve atkı ipi olarak keten ve yün ipi kullanılmıştır. Kilimlerde en minimum 106cm. ile maksimum 256cm. arasında değişmektedir. Boylar ise; minimum 261cm ile maksimum 363cm arasında değişmektedir. Örneklerdeki çözgü ve atkı sıklığı ise çözgü sıklığı dm2'de minimum 24, maksimum 38'dir. Atkı sıklığı ise dm2'de minimum 44, maksimum 81 arasında değişim göstermektedir. Yörede dokunan kilimlerde kullanılmış olan motiflerde kırkayak, sivişme, sığirsidiği, naktarlı, pulluk, parmaklı, yol, iri ağaç, çiçek, beşparmak, şişe, yeşilli motif, gül,

küplü gibi isimler kullanılmıştır.

Böylesine tarihi bir değerin unutulmasını engellemek için; Sakarya ili Kaynarca ilçesi kilim dokumacılığının günümüzdeki durumunun açığa çıkarılması gerekmektedir.

Sakarya ili Kaynarca ilçesi kilim dokumacılığının geçmişi baz alınarak günümüzde üretilen kilimlerin teknik ve desen özellikleri incelenmektedir. Böylesi bir çalışmanın yeni nesiller tarafından projeye dönüştürülecek hale getirilmesi planlanmaktadır.

AYDOĞDU, Kevser

Gelenek ve Geleceği Birleştiren Susamlı Halka: Adapazarı Simiti

Yaş, cinsiyet, ekonomik durum gözetmeksizin toplumu aynı paydada birleştiren etmenler vardır. Sakarya için simit bunlardan biri, belki en önemlisidir. Yaşı kaç olursa olsun simitin kokusu, okul önlerinde simit kuyruğu yanına eşlik eden çay, gazozla ya da ayranla anısı olmayan bir Sakaryalı neredeyse yoktur.

Bundaki en önemli sebeplerden biri sayıları gün geçtikçe azalmasına rağmen sadece simit yapmak üzere tasarlanmış taş fırınlardır. Araştırmanın kapsamı Sakaryadaki simit fırınları, tarihçesi, geçirdikleri dönüşüm ve gelecekteki yerleri ve buradan yola çıkarak simit fırınlarının ve simitin Sakarya'nın kültürel belleğine katkısının değerlendirilmesi.

Bugüne kadar Sakarya özeli için simitle ilgili herhangi bir yazılı çalışma yapılmadığından yöntem olarak sözlü tarih çalışması tercih edilecek ve bu vesileyle yazılı olarak kayıt altına alınması sağlanacaktır.

Araştırma kapsamında öncelikle yazılı kaynak olarak Sakarya'nın il olduğu 1954 senesinden itibaren yayınlanan yerel gazete arşivlerinde simitle ilgili haberlerin taraması yapılacaktır. Yine 1954 yılında kurulan esnaf ve sanatkârlar odasına kayıtlı simit fırınlarının sayısı ve yıllar içinde nüfusa oranlanarak karşılaştırılması yapılacaktır.

Sözlü çalışma kısmında yaşayan en eski ustalardan Nail Kurt ile simitçiliğe başlaması, ustası Rafet Ürgüplü ve çalıştığı fırınlar, günümüzde Yenihaber gazetesi imtiyaz sahibi, gazetecilikten önce simit fırını sahibi Hasan Koşunda ile yapılan görüşmeler kayıt altına alınarak bir rapor halinde sunulacaktır (raporlar birincil kaynaklar ile desteklenerek sunulacaktır).

BEYAZ, Deniz

Sakarya'nın Modern Çağ Efsanesi: Tatangalar

Türkiye'nin en tanınan taraftar gruplarından biri olan Tatangalar bir modern çağ efsanesi olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Başlangıçta futbol sadece popüler bir spor dalı iken son yıllarda endüstri olarak tanımlanmaktadır. Eskiden futbol izleyicisi varken daha sonra taraftar ve günümüzde ise taraftar grupları ön planda yer almaktadır. Türkiye de taraftar grupları denilince aklımıza ilk gelen gruplar: Çarşı, Ultraslar, Genç Fenerbahçeliler ve Tatangalar gelmektedir.

Sakaryaspor taraftarlarının kendine seçtikleri isim tam bir modern çağ efsanesi gibidir. 1989 yılında Sakaryaspor altyapı oyuncuları küme düşmeleri nedeniyle dağılmak üzere iken yeni bir oluşum kurma fikri gelişir. O sene vizyona giren, başrollerinde Kevin Costner ve Mary McDonnell'in oynadığı Kurtlarla Dans (Dances With Wolves) filmini izleyen Kırıntı Fuat filminden çok etkilenir. Filminden sonra arkadaşlarının yanına gider ve henüz kurulma aşamasında olan grup için tribün arkadaşlarına çok güzel bir isim bulduğunu söyler: Tatanka

Tatanka filmde savaşçı kızilderili kabilesi Sioux topluluğunun kendileri için değerli olan güçlü bizonlara verdikleri addır. Tatankalar güçlüdür, korkusuzdur, kutsaldır, değerlerine inançlıdır, haksızlıklara karşı savaşçıdır, yaşadığı yeri tamamıyla sahiplenmiş bir varlıktır. Tam da yeni kurulmakta olan taraftar grubunun yapmak istedikleri ile örtüşmektedir bu isim. Tatanka'nın söylenmesi zor olduğu için bir süre sonra Tatanga olur.

Tatangalar ilk maçlarına hazırlanmaya başlarlar. Tezahüratlar hazırlanır, pankartlar yapılır. O maçta 50 kişi olmayı beklerlerken 500 kişi olurlar böylece efsaneleri başlar.

Günümüzde sadece bir taraftar grubu değil Tatangalar. Aidiyet duygusunun en güçlü hali. Sadece maskülen bir oluşumda değil her yaşa her cinsine hitap etmektedirler. Çünkü Sakaryalı olanların Sakaryaspor taraftarı olması demek Tatanga olması demek. Sosyal medya aracılığı ile yardımlar toplayarak, organize olarak sadece bir futbol taraftar grubu olmanın çok ötesine geçiyorlar.

Futbol stadyumlarında 2014 yılında uygulamaya konulan passolig kartı sonucunda tüm takımlar izleyici kaybederken Sakaryaspor maça gelen 14.000 taraftarı ile haberlere konu olmuştur. Böyle takımına bağlı bir taraftar grubu sadece kente yeşil siyah bir renk katmıyor. Bir marka haline gelerek sosyolojik ve folklorik olarak incelenmesi gereken bir değer olarak öne çıkıyor. Çalışmamızda Tatangalar sosyolojik ve folklorik açıdan incelenecektir.

BOZKURT, Fatih

GÜNDOĞDU, Yasemin

1840'lı Yıllarda Adapazarı Kazası Müslüman Mahallelerinin Demografik Yapısı

Tarih araştırmalarında ele alınan toplum veya dönemin demografik hususiyetlerinin de dikkate alınması araştırmalara önemli katkılar sağlamaktadır. Diğer taraftan nüfusa ilişkin mevcut yahut elde edilebilecek verilerin göz ardı edilmesi durumunda ise, örneğın incelenen topluma ilişkin birçok konunun karanlıkta kalması ya da yanlış değerlendirilmesi söz konusu olacaktır. Osmanlı Devleti'nde erken tarihlerden itibaren daha çok malî ve askerî amaçlarla tutulmuş, demografik bakımdan da belli düzeyde kullanışlı resmî kayıtlar mevcuttur. 19. yüzyıla gelindiğinde ise, önceki asırlara ait olanlarla kıyaslandığında demografik veriler içermesi bakımından çok daha zengin defter serileriyle karşılaşılmaktadır.

II. Mahmud dönemi (1808-1839) çeşitli alanlarda yeni uygulamaların başladığı bir dönemdir. Önceki yüzyıllardakinden farklı olarak, II. Mahmud ve onun ardılları zamanında Osmanlı toplumuna dair çok daha kapsamlı, modern tanımlamasını hak eden ve daha düzenli nüfus sayımları gerçekleştirilmiştir. Tarihçilerin son dönemlerde daha çok faydalandığı iki defter serisi arasında yer alan temettuat ve nüfus defterleri bu ortamda tutulmuş resmî kayıtlardır. Askerî, malî ve idarî alanlardaki yenilikler, bu tür genel tahrir (sayım) uygulamalarını da ortaya çıkarmıştır. II. Mahmud döneminde başlayıp imparatorluğun sonuna kadar sürdürülecek nüfus sayımlarının başlangıçtaki en önemli amaçlarından biri, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra devletin asker ihtiyacını karşılamak üzere Müslüman erkek nüfusunun ayrıntılı şekilde saptanmak istenmesiydi.

Bu tebliğde 1840'lı yılların başında Adapazarı'nın demografik yapısı üzerinde durulacaktır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde NFS. d. 595 kayıt numaralı, H.1258/M.1842-1843 tarihli nüfus defteri çalışmanın esas kaynağını teşkil etmektedir. Bu dönemde Kocaeli Sancağı'na bağlı kaza statüsünde bir yerleşim yeri konumundaki Adapazarı'nın merkezinde yaşayan Müslüman nüfusa odaklanılacaktır. Dolayısıyla Sapanca başta olmak üzere civar kazalar, Adapazarı'nın köyleri ve Adapazarı'nın gayrimüslim nüfusu tebliğin kapsamı dışında kalmaktadır. 595 numaralı nüfus defterine göre, bu tarihte Adapazarı merkezindeki Müslüman hanelerin sayısı 585, erkek nüfusun miktarı ise 1139'dur. Adapazarı merkezinde on üç mahallede mukim olan Müslüman nüfusa dair çeşitli demografik verilerden hareketle, nüfusun yapısal özelliklerinin ayrıntılı incelenmesi hedeflenmektedir.

BULUNUR, Kerim İlker

16. Yüzyılda Sakarya Nehrinde Gemi İnşa Faaliyetleri ve Sakarya Bölgesinin Tersane-i Âmireye Katkıları

Osmanlı Devleti imparatorluk geneline yayılmış çeşitli tersanelerde ihtiyaç duyduğu sayıda ve türde gemi inşa edebiliyordu. Bütün bu tersaneler içinde en faal olanı kuşkusuz İstanbul'da bulunan Tersane-i Âmireydi. Arşiv belgeleri Tersane-i Âmire'de diğer tersanelerde inşa edilen gemiler hakkında çok önemli veriler içermektedir. Tersane-i Âmire'de inşa edilecek gemilerin her türlü ihtiyacı imparatorluğun çeşitli bölgelerinden temin edilmekteydi. Sakarya bölgesindeki bazı kazaların da (Ada, Sapanca, Geyve, Akhisar, Taraklı, Akyazı, Karasu vd.) Tersane-i Âmire için talep edilen malzemeleri tedarik ettiği görülmektedir. Ayrıca 16. yüzyılın ikinci yarısında Sakarya nehri, bir dizi gemi inşa faaliyetine sahne olmuştur. Ancak bu girişim uzun soluklu olmamış kısa bir müddet sonra bundan vazgeçilmiştir. Sakarya nehrinde gemi inşasına ihtiyaç duyulma sebepleri, bu girişimin boyutları ve neden bir müddet sonra bundan vazgeçildiği bu tebliğin cevaplamayı amaçladığı sorular arasında yer almaktadır. Ayrıca gerek Sakarya nehrinde gemi inşaatıyla gerekse Tersanenin ihtiyaçlarını tedarik etmekle sorumlu tutulan görevlilerin karşılaştığı zorluklar, bunları aşmada kullandıkları stratejiler ile merkezin taleplerini yerine getirmekle yükümlü tutulan bölge halkının tutumları ele alınacaktır.

ÇALIŞIR, Gülsüm

Masal ve Kişilerarası İletişim Üzerine Bir Araştırma: Onüçler Masalı

Masallar, dünden bugüne aktararak gelmiş sözlü kültürün en eski anlatım sanatlarından birisidir. Masallarda bir anlatıcının ve bir de dinleyicinin varlığı söz konusudur. Bu anlamda anlatıcı ve dinleyici arasında kurulan güçlü bir iletişimden söz etmek mümkündür. Böylelikle anlatılanların büyüüne kapılan dinleyici, dinlediği masal ile bir bağ kurmakta ve kendini olayın içine katarak, kimi zaman da masal kahramanı ile özdeşleşerek, bir iletişim ortamı yaratmaktadır.

Dinlenenlerin insanın hayalinde karşılık bulması, bilinmeyen ve yaşanmışlığı anlatan ilk adımdır masal. Tamamıyla hayal ürünü olarak ortaya çıkan ve gerçekle ilişkisi bulunmayan, içeriğinde anlattığı olaylarda inandırma iddiasına sahip olmayan kısa anlatı türleri, masal olarak adlandırılmaktadır. Masal, halkın kendisinin ortaya çıkardığı, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla da insanların ve doğaüstü varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan bir türdür.

Masalın kuşaktan kuşağa aktararak günümüze ulaşması ve dünle bugün arasında önemli bir köprü kurması onu değerli kılmaktadır. Masal bu yönüyle kültür taşıyıcısı olmanın yanı sıra, bir iletişim unsuru olarak da görev görmektedir. Çünkü masal, anlatıcı ve dinleyici arasında bir bağ kurulmasına da vesile olmaktadır. Söz konusu bu iletişim, masalda kullanılan dil becerileri ile ön plana çıkarken, aynı zamanda dilin kurgusal yapısıyla dinleyiciyi, dinlediği masalın içine çekmekte ve hayal dünyasının kapılarını ona aralamaktadır. Bu bağlamda masal, dil ve iletişim becerileri ile hayal gücünün gelişimi açısından önemli bir yere sahiptir. Dinlemeyi, anlamayı ve konuşmayı güçlendirmesi bakımından masal, sağlıklı bir iletişim ortamının kurulmasına yardımcı olmakta ve zihinsel gelişime katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmada Sakarya ilinde dünden bugüne anlatılagelen sözlü kültürün yansıtıcısı olan Onüçler masalında geçen iletişim öğeleri incelenmiş ve masalda gerçekleşen kişilerarası iletişim, ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu masalda sözlü iletişimin; yani karşılıklı yüz yüze yapılan çift yönlü iletişim unsurlarının yer aldığı ve adı geçen iletişimin, iletişim modellerine göre değerlendirildiğinde kişilerarası iletişimin varlığını ilk kez ortaya koyan Osgood ve Schramm iletişim modeline uygunluk gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre sözlü kültürün yansıtıcısı olan "Onüçler" masalında kişilerarası iletişimde gerçekleşen çift yönlü iletişimin varlığından söz etmek mümkündür.

ÇETİN, Necat

Tasfiye Talepnamelerine Göre Adapazarı (Sakarya) İline İskân Edilen Mübadillerin Memleketleri ve İskân Edildikleri İdari Birimler

30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Yunan ve Türk halklarının mübadelesine ilişkin anlaşma gereği 1923-1927 yılları arasında Türkiye'ye 456.720 Müslüman gelmiş, gelenlerden 27.687 kişisi Kocaeli iline ve bağlı idari birimlere iskân edilmiştir. Mübadil iskânında Adapazarı Kocaeli ilinin bir kazası konumundadır. Adapazarı(Sakarya) ili daha sonraki yıllarda (1954) Kocaeli ilinden idari olarak ayrılan merkezi Sakarya olan idari birimlerden biridir. Mübadele toplumsal bir travmanın insanları olan mübadillerin terk ettikleri mallara karşılık verdikleri tasfiye talepnameleri bugün Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndedir. Tasfiye talepnamelerinde gelen mübadillerin geldikleri memleketleri ve iskan edildikleri idari birimler yazılıdır. Adapazarı, Hendek, Geyve'ye iskan edilen mübadillere ait mükerrerlerle birlikte toplam 366 adet tasfiye talepnamesi tespit edilmiştir. Talepnamelere göre mübadiller Girit (1), Manastır(16), Yanya(8), Selanik(200) vilayetlerine bağlı idari birimlerden gelmişlerdir. En çok Selanik Vilayeti dikkati çekmektedir. Talepnamelerde adı geçen kişi sayısı toplamda 820 kişinin 578'i erkek 242'si bayandır. Gelen mübadiller Gebze, Adapazarı merkez köy mahalle idari birimlere (Gazi Süleyman , Eşme, Akhisar nahiyesi, Subaşı Mahallesi, Umurbey, Celül Mahallesi, Gedikoğlu Mahallesi, Gökgöz, Gazi Süleyman, Savuklar, Garipler Mahallesi, Ramazanlar Mahallesi , Peşkirici-i Kebir Mahallesi, Makarii İlyasiye Mahallesi, Avadis Mahallesi gibi..) iskan edilmişlerdir.

DAYANÇ, Muharrem

Turgut Uyar'ın İki Şiirinde /

Treninde Sapanca Geyve Kardeşliği

II. Yeni hareketinin önde gelen şairlerinden biri olan Turgut Uyar, ana teması tren yolculuğu olan iki şiirinde somut olarak Sapanca ve Geyve Boğazı'ndan bahseder. Bu trenlerden ilki ("Bir Gün Sabah Sabah...") Anadolu'dan İstanbul yönüne gitmektedir ve şair, İstanbul'daki sevdiğine daha kıymetlisine gücü yetmediği için Sapanca'dan bir sepet elma almıştır. Trenlerden ikincisi ("Bahar Başlangıcında Düşünceler") İstanbul'dan Anadolu'ya yol almaktadır. Geyve Boğazı'nda bir süre duran bu trene Boğaz'ın hemen girişindeki bir köyde (Bu köy Karaçam Köyü olmalı) yakındaki evlerden ekmek kokusu gelir. İlkinde daha çok bireysel duyguların öne çıktığı bu şiirlerin ikincisinde Geyve Boğazı'na gelen bahardan hareketle Anadolu gerçeği sorgulanır.

Bu bildiride, biri merkeze diğeri Anadolu taşrasına giden bu trenlerden hareketle bireysel, sosyal ve psikolojik çözümlenmeler yapılacak, ayrıca şairin mekâna dıştan bakışı ile coğrafyanın durağan hali karşılaştırılacaktır.

DEMİR, Muzaffer

Antik Kaynaklar Işığında Sangarios (Sakarya) Nehri ve Vadisi

Nehirler, antik çağlardan itibaren Mısır, Mezapotomya, Indus ve Çin uygarlıkları örneklerinde olduğu gibi, tarım topluluklarının ortaya çıkarak kentlerin kurulmasındaki ve böylelikle uygarlıkların gelişip inkişaf etmesindeki en önemli faktörlerden birisi olmuştur. İç Anadolu bölgesinde Kızılırmak (Halys) vadisi ve çevresinde Hitit; Batı Anadolu bölgesinde Büyük (Maiandros) ve Küçük (Kaistros) Menderes vadilerinde İonia, Gediz (Hermos) vadisinde Lidya, Bakırçay (Kaikos) vadisinde Bergama; Akdeniz bölgesinde Seyhan (Saros) ve Ceyhan (Pyramos) ırmakları vadisinde Geç-Hitit ve Kizzuwatna (Kilikia), Asi (Orontes) ırmağı vadisinde Seleukos uygarlıkların ortaya çıktığını ve Eski Anadolu tarihine damgalarını vurduklarını bilmekteyiz. Sakarya ilimize ismini veren Sangarios nehri de antik dönemden itibaren Batı Karadeniz bölgesinin en önemli nehirlerinden birisi olmuş, özellikle MÖ 1250'li yıllardan sonra Balkanlar üzerinden Anadolu'ya giren Frig kabilelerinin kurduğu medeniyetinin yeşerip ortaya çıkmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Diğer deyimle, başta başkentleri Gordion olmak üzere Friglerin önemli yerleşimleri bu verimli nehir vadisi üzerinde kurulmuştur. Homeros, Aka (Yunan)-Truva savaşları sırasında bu bölgede yaşayan Frig beylerinin Trualılara destek verdiklerini bildirmektedir. Homeros'tan sonra Hesiodos, Strabon, Arrianus, Livius, Plinius gibi pek çok antik Yunan ve Roma yazarının, bu nehrin kaynaklarından, mermer gibi madenlerin taşımacılığına elverişli olmasından, balık zenginliğinden, dolayısıyla özellikleri ve geçtiği bölgelere sağladığı ekonomik ve tarımsal faydalardan bahsettikleri görülmektedir. Antik dönem Sangarios nehri ve vadisinin önemiyle ilgili olarak kapsamlı bir modern çalışmanın olmadığı görülmektedir. Biz bu çalışmamızda, özellikle Pausanias, Pseudo-Apollodoros, Quintus Smyrnaeus ve Nonnus gibi yazarların atıfları kapsamında da "Sangarios" kelimesinin etimolojik olarak Eski Yunan ve Roma mitolojisinde (özellikle Attis ve Kybele) ve diğer kaynaklarda kullanımı üzerinde değerlendirme yaptıktan sonra, yukarıda bir kısmını belirttiğimiz antik kaynakları da dikkate alarak bu nehir ve vadisinin antik çağdaki özellikleri ve sosyo-ekonomik ve ticari önemi üzerinde değerlendirmelerde bulunacağız. Bu değerlendirmelerin, Eski Anadolu tarihi coğrafyasının Sangarios (Sakarya) nehri bazında antik dönemlerden itibaren sosyo-ekonomik,

ticari ve kültürel değişim ve dönüşümlerinin izdüşümlerinin tespit edilmesinde ve bu doğrultuda geleceğe yönelik yeni bakış açıları ve projelerin geliştirilmesinde önemli bir katkı sağlayacağını düşünmekteyim. Belki bu bağlamda tartışılması gereken konulardan birisi de ülkemizde pek üzerinde durulmayan ve bir zamanlar Sangarios (Sakarya) nehri üzerinde de yapıldığı düşünülen nehir taşımacılığı meselesidir.

DEMİR, Sertan

Sakarya Türk Halk Müziği Üzerine Bir Değerlendirme ve Tarihi Hikâyesiyle Bir Sakarya Türküsü

Sakarya bir çok medeniyete ev sahipliği yapmış, yüzyıllardır insan yerleşimine açık, doğal güzellikleriyle ön plana çıkmış bir kenttir. Bu özellikleri değerlendirildiği zaman, Sakarya'da genel olarak kültür özelde ise müziğin yerinin oldukça önemli bir yere sahip olması beklenmektedir. Zira bu tür özelliklerden bir tanesi bile, bir şehre kültürel anlamda çok fazla katkı yapmakta ve o şehri bulunduğu bölgede merkezietçi bir konuma taşımaktadır.

Yazımızda Sakarya için, bu merkezietçi yapının varlığı; tarihsel süreçte ve günümüzdeki durumu Türk halk müziği penceresinden değerlendirilecektir. Bununla birlikte halk müziği adına tespitlerimiz ve derleme çalışmalarımız sonucunda ulaştığımız bir türkünün (Elmayı Top Top Yapalım) son kıtası paylaşılarak, türkünün kaynak kişisi (Pirimlerin Rıza) hakkında bilgiler verilecektir. Kaynak kişinin Türküyü söyleme nedeni, türküyü oluşturma aşamasındaki içerisinde bulunduğu durum, savaş sırasında esir olduğu yıllardaki durumu değerlendirilecek ve tebliğimiz sonlandırılacaktır.

Çalışmamızda literatür taraması, kişisel görüşme ve alan araştırması yöntemleri kullanılacaktır. Sakarya adına yapılan çalışmaların sayısının yetersiz olduğu dikkate alınırsa çalışmamızın, konu ile ilgili olan bazı başlıkların netleşmesini sağlayacağı inancındayız.

Çalışmamızın amacı, Sakarya ve özellikle ülke çapında Sakarya yöresi Türk halk müziğine dikkat çekmek ve farkındalık yaratmanın yanında, konu ile ilgili bir alt-yapı oluşturarak dikkat çekmektir.

Çalışmamıza; Sakarya Üniversitesi bünyesinde yapılan, konu ile ilgili olabilecek yüksek lisans ve doktora tezlerinin yanında, yine Sakarya Üniversitesi desteği ile tamamlanmış projeler kaynaklık edecektir. Sakarya Üniversitesi BAPK'ne sunulan "Sakarya ve Çevresi El Sanat ve Zenaatlarının Derlemesi" isimli proje ve Adapazarı Belediyesi yayını olan, Ali Aktaş tarafından hazırlanan "Kültürel Renkleriyle Sakarya" isimli kitap, ilçelerde yaptığımız derleme ve alan araştırmalarımızın değerlendirmeleri de konuya ışık tutacak kaynaklar arasında sayılabilir.

DEMİREL, Serhat

Sait Faik'in Adapazarı Hikâyelerinde Hemşehrilik Bilinci

1906 yılında Adapazarı'nda doğan Sait Faik Abasıyanık, çocukluk yıllarını bu şehirde geçirmiş, ilköğreniminden sonra Adapazarı İdadisi'ne devam etmiştir. Yazar, Kurtuluş Savaşı'nı müteakip ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşmiş, öğrenimini ve yaşamının geri kalanını orada sürdürmüştür. Türk hikâyeciliğinin en önemli isimlerinden biri sayılan Sait Faik Abasıyanık, gençlik yıllarından itibaren İstanbul'da yaşamış olsa da Adapazarı'ndan bütünüyle kopamamış, burayı zaman zaman ziyaret etmiştir. Sait Faik'in eserlerinde Adapazarı mekân olarak çok sık karşımıza çıkar. Bu konuya dönük yapılan çalışmalarda, yazarın hikâyelerinde İstanbul ve Burgazada'dan sonra en çok Adapazarı'na yer verdiği ortaya konulmuştur. Yazar, Adapazarı'nda gördüğü, tanıdığı insanları ise ana kahraman veya tip düzeyinde olmak üzere hikâyelerinde sıkça değerlendirmiştir. Onun eserlerinin gerek mekân gerekse kişi düzeyinde Adapazarı ile ilişkisi incelemeciler tarafından istatistikî olarak da ortaya konulmuştur. Muzaffer Uyguner, Fethi Naci, Şerif Aktaş, Engin Yılmaz ve Yakup Çelik'in çalışmaları bu açıdan aydınlatıcı bilgiler içermektedir. Bu çalışmada, Sait Faik'in Adapazarı'nda doğmuş, büyümüş bir yazar olarak hikâyelerinde Adapazarı'na ve Adapazarı insanına yaklaşım biçiminin saptanması ve değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Hikâyelerinde Adapazarı için "Bizim kasaba", "Bizim memleket", "Doğduğum şehir" gibi nitelemeler kullanan Sait Faik, kimi hikâyelerini ise "Sait Faik Adalı" şeklinde imzalamıştır. Bu ibareyle Burgazada'nın mı yoksa Adapazarı'nın mı kastedildiği sorusu konumuz açısından tartışılmaya değerdir. Ayrıca yazarın Adapazarı ve Adapazarlılara yönelik algısı şu sorular ekseninde tartışılmaya açılmalıdır: Yazar, hikâyelerinde şehrine dair izlenimlerini kurgularken Adapazarı'na yönelik bir hemşerilik bilinci ortaya koymakta mıdır? Yarattığı kahramanlar Adapazarı'nı ne şekilde temsil etmekte ve yazar, anlatıcı olduğu durumlarda buna ne ölçüde katılmaktadır? Acaba yazar kendisi de kahraman olarak görüldüğü hikâyelerinde bir Adapazarlı olarak mı konuşmakta yoksa kendisini Adapazarlı gibi görmemekte midir? Çalışmamızda bu tür sorular sanatçının hikâyelerinin yakın okuma tekniğiyle incelenmesi ve diğer düz yazı, röportaj vb. türlerde öne sürdüğü görüşler de dikkate alınarak cevaplanmaya çalışılacak, böylece, Adapazarı'nda yetişmiş dünya çapında bir yazarın kurgu dünyasını besleyen şehir ve insanlara karşı duyduğu bağlılık ve duygu yakınlığı tespit edilip değerlendirilecektir.

DEMİREL AKGÜL, Nuray

Sakarya Geleneksel Kadın Giysileri Analizi

Giyim doğal çevrenin etkisi ile biçimlenmesine rağmen, geleneksel giyim toplumsal özelliklere göre şekillenmiştir. Bu giysilerin oluşumunda doğal çevrenin doğrudan etkisi olmamakla birlikte sosyolojik, psikolojik ve tarihsel oluşum söz konusu olduğu için giysiler coğrafi bölgeler ve yöreler içinde değerlendirilmektedir.

Giyinen bireyin sosyal durumunu, yaşını, kişilik ve karakterini, ekonomik durumunu ve toplumdaki yerini belirleyen giyim; bireysel, toplumsal ya da ulusal özellikler gösteren bir olgudur. O toplumun ya da ulusun coğrafi konumu ve tarihi, sosyo-ekonomik koşulları direkt giyimi etkilemektedir. Bu etkiler bazı bölgelerde yoğun olarak görülmektedir. Bu bölgelerden birisi de Sakarya'dır. Milli kültürümüzün ve milli kimliğimizin bir parçası olan geleneksel giysilerin yaşatılması şüphesiz çok önemlidir. Sakarya İli geleneksel giysileri; bir gelenekli yaşam örneği sunması açısından önemli görülüp çalışmaya konu edinilmiştir.

Bu çalışma Sakarya ve yöresindeki giyim kültürünü ve bu kültür içinde şekillenen sanat anlayışını açığa çıkarmak açısından kullanımı hızla yok olan ancak, düğün, sandık ve çeyizde varlığını sürdüren giysileri tespit etmek, incelemek ve özelliklerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Geleneksel öğeler kullanılarak çalışma kapsamında yapılan incelemeler kültürel zenginliklerin gündeme getirilerek önemini kuşaktan kuşağa aktarması adına önem taşımaktadır.

Bu bağlamda Sakarya ilinde geçmişte ve günümüzde kullanılan geleneksel kadın giyim elemanları belirlenmiş ve özellikleri yanında kullanım alanları da incelenerek geçmişten günümüze giyim elemanlarında meydana gelen değişimler ortaya konmuştur. Bu amaçla, nitel araştırma yöntemi, veri toplama tekniği olarak ise gözlem ve doküman incelemesi ile yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Sakarya İli geleneksel giysileri oluşturmaktadır. Araştırma verilerini, yörede yaşayan kaynak kişilerden elde edilen giysilerin gözlem ve doküman incelemesi verileri ve söz konusu kişiler ile yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak elde edilen veriler oluşturmaktadır. Yapılan analizler sonucunda elde edilen veriler değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

EROL, Zuhâl

İpek Yolu'ndan Eden'e Sakin Bir Yolculuk (Taraklı'nın Sakarya Turizmine Katkısı)

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi deyince ilk akla gelen kanıksanmış iletişim ve haberleşme özgürlüğü gibi, seyahat edebilme ve bir destinasyona erişebilme hakkı da günümüzde son derece önemli bir hak olarak kabul edilmektedir. (Tajani;2013,3)

Turizm sektöründe bütün dünyadaki büyümeden pay almak isteyen Türk turizminin en önemli sorunu tanıtımdır. Kültür turizmi, inanç turizmi, sağlık turizmi ve son yıllarda dünyada yeni bir akım haline gelen erişilebilir turizm Türkiye'nin en güçlü alanlarını oluşturmaktadır. Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planında da yer verilen, "sosyal turizm, iç turizmi canlandırma, dezavantajlı gruplar için turizm imkanı sağlanması" ifadelerinin yer aldığı hedeflerden de anlaşıldığı gibi "erişilebilir turizm" tüm Avrupa ülkeleri gibi Türkiye'nin de sürdürülebilir hedefleri içinde yer almaktadır. (<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr>)

İşte bu çok farklı nedenlerle hareketlerinde ve davranışlarında kısıtları bulunan engelliler için yaşam normal bireylere göre son derece güç, zahmetli ve pahalıdır. Engelliler için ulaşılabilirlik-erişilebilirlik, ekonomik, sosyal, bilimsel ve mesleki faaliyetlere katılabilmelidir ve engelliler için son derece önemli bir konudur. Ülkemizde ve dünyada engelliler için en büyük problem erişilebilirlik veya ulaşılabilirliktir. (Orhan S,2009,137)

Accessible yani erişilebilir turizm kavramı Avrupa Birliği Turizm Fonu tanımında "çeşitli fiziksel engel ya da zihinsel engele sahip bireylerin de çeşitli isteklerle seyahat edebilme ve turizmin her türlü imkanından faydalanabilme imkanının sunulduğu turizm anlayışı olarak tarif edilmektedir. (<http://ec.europa.eu>) Kısaca sosyal turizm bir başka ifade ile erişilebilir turizm çeşitli özellikleri ile dezavantajlı durumda olan bireyler ile onlardan oluşan gruplara yönelik olan turizmdir. Birleşmiş Milletler verilerine göre dünyada 650-900 milyon insan engellidir ve aileleri ile birlikte bu iki milyon insanın doğrudan engellerden etkilendiği anlamına gelmektedir ki bu da dünya nüfusunun üçte biridir. (<http://ec.europa.eu>) 2050 de ise dünya çapında bu sayı üç katına çıkacaktır ki bu rakamlar da erişilebilir turizm pazarının ne denli büyük bir potansiyele sahip olduğunun açık bir göstergesidir. 2013 yılında da her yıl olduğu gibi "Avrupalı Seçkin Destinasyonlar-EDEN", sür-

dürülebilir turizm konusunda iddialı destinasyonları seçmek için bir yarışma düzenlemiş ancak bu defa farklı olarak erişilebilir turizm temasına vurgu yapmıştır. 2013 yılının Türkiye birincisi Sakarya'nın ilçesi Taraklı seçilmiş ve Brüksel'de ülkemizi temsil etmiştir. İlerleyen aşamalarda, ulusal ve finalist destinasyonların katılımlarıyla ülke genelinde sürdürülebilir turizm ağı oluşturma ve Avrupalı paydaşlarla işbirliğinin artırılması yönünde çalışmaların yoğunlaştırılması hedeflenmektedir. <http://www.edenturkiye.org>

ERTAŞ, Mehmet Yaşar

Osmanlı Dönemi Sakarya–Marmara Kanal Projelerinin Sosyo–Ekonomik ve Politik Açından Değerlendirilmesi

Sakarya nehrini, Sapanca gölü üzerinden bir kanal inşa ederek, Marmara denizi ile birleştirme projesinin tarihi bir hayli eskidir. Proje, bir fikir olarak ilk defa Hellenistik dönemde gündeme gelmiş; Roma döneminde Justinianus'un gayreti ile Sakarya, Çark suyu ve Sapanca'nın birbirine bağlanmasıyla kısmen hayata geçirilmiştir.

Sakarya–Sapanca–Marmara kanal projesi Osmanlı devrinde de 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar birçok defa gündeme gelmiş ve birtakım teşebbüslere rağmen başarılı olunamamıştır. Ancak defalarca gündeme gelmiş olan bu proje, başarısız bir girişim olarak bir kenara itilemeyecek kadar önemlidir. Çünkü Sakarya ile Marmara arasındaki bu kanal projesinin iki büyük hedefi vardı. Birincisi, Sakarya nehrinin hinterlandını devletin başkenti İstanbul'a bağlamak; ikincisi de İstanbul Boğazı dışında Karadeniz ile Marmara arasında bağlantının kurulmasını sağlayacak alternatif bir su yolu oluşturmaktı. Dolayısıyla proje, Osmanlı Devleti'nin uluslararası stratejileri ve sosyo–ekonomik politikalarıyla doğrudan bağlantılıydı. Kanalın açılması ile bir taraftan Karadeniz havzasında Osmanlıların askeri ve politik gücü artırılabilecek, diğer taraftan da başkent İstanbul'un temel ihtiyaçları daha kolay ve daha ucuza temin edilecekti.

Yine bu proje, gelişme veya daralma dönemlerinde, Osmanlı devlet adamlarının uluslararası gelişmelere ilişkin vizyonunu ortaya koymakta, devletin sosyal ve ekonomik meselelere yaklaşımını açığa çıkarmaktadır. Bu bildiri ile de Sakarya–Marmara kanal projesinin siyasi, ekonomik ve sosyal boyutu değerlendirilerek tarihsel bağlamı izah edilmeye çalışılacaktır.

GENÇ, Yusuf

Sakarya'da Yaşayan Etnik Gruplar ve Sosyal Uyum

Bu çalışmanın amacı; Sakarya'da yaşayan farklı kültürlerin oluşturduğu yeni sosyal yapı ve aralarında yaşanan sosyal uyumun toplumsal kazanımlarını tartışmaktır. Araştırma inceleme, gözlem ve değerlendirmelere dayalı derleme bir çalışma olup nitel veriler üzerine kurgulanmıştır.

Sakarya coğrafi açıdan Türkiye'nin avantajlı illerinden birisidir. Metropol şehirlere yakınlığı, fiziki yapısı, gelir seviyesi, toprak verimliliği, iklim şartları, sanayi durumu ve iş potansiyeli gibi faktörler ili cazip hale getirmiş ve 1900'lü yılların başından beri çoğunlukla artan ve zaman zaman azalan oranlarda farklı bölge ve milletlerden göç alarak adeta etnik bir mozaik haline gelmiştir. Yerliler başta olmak üzere, Abaza, Çerkez, Laz, Gürcü, Kürt, Arap, Boşnak, Arnavut, Pomak, Balkan Muhacirleri ve Türkiye'nin çeşitli illerinden gelen vatandaşlarla oldukça farklı kültürleri bünyesinde barındırmaktadır. Kültürel bir zenginlik olarak da tanımlanabilen bu farklı kültürel yapı, kendi yerel ve alt kültür birikimlerini canlı tutmaya çalışırken üst kültür olarak ortak bir kültürel yapı oluşturmaya da özen göstermektedirler.

Sakarya ve çevresinde yaşayan bunca farklı etnik yapının ortak bir kültür geliştirmeleri, uyum içinde yaşamaları ve birbirlerini kabullenmeleri önemli ve olumlu bir gelişmedir. Bu sosyal dokuya birlikte yaşam kültürü, aidiyet duygusu ve kentlilik bilinci kazandırmak; sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik ve psiko-sosyo-etnik ortak bakış açısını oluşturmak oldukça fazla çaba ve zaman gerektiren bir değerdir. Gündelik yaşam felsefesinde, evlilik ve komşuluk ilişkilerinde, alışveriş tercihlerinde, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçların temin, tedarik ve paylaşımında, siyasi eğilimlerinde ve yaşam tarzlarında uyumlu bir çizgi oluşturan bu kültürler, etnik yapılarından kaynaklanan önemli sorunlar yaşamamaktadır. Bu etnik yapılar özellikle köylerde kendi aralarında öbikleşerek ve etnikliğin sağlamış olduğu cemaat tipi ilişkilerle kapalı toplum özelliği göstermektedirler. Ancak modern yapının cazibesi, teknolojik gelişmeler, internet ve sanal medyanın sağlamış olduğu fırsatlar, bu yapıların diğer kültürlerle sosyal uyum ve temasını güçlendirerek açık toplum haline getirmekte ve ortak kültürel dokunun canlı kalması sağlamaktadır. Özellikle etnik kültürler, yemek, düğün, cenaze ve özel günler gibi organizasyonlarında alt kültürlerini canlı tutmaya çalışsa da son zamanlar bu değerlerde de önemli benzeşmelerin yaşandığı ve ortak bir yaşam tarzı geliştirildiği söylenebilir.

Bu yakınlaşma ve uyumun içerisinde kuşaklar arası farklılıklar gözlenmektedir. Yeni nesil kuşağın entegrasyon konusunda hızlı yol aldığı ve alt kültürlerden uzaklaşarak ortak kültüre daha yakın oldukları gözlemlenmektedir. Bu kuşak ortak değerlere daha fazla ilgi duymakta ve birlikte yaşam kültürü olgunluk kazanmaktadır. Modern toplumun karakteristik özellikleri, eğitim sistemi üzerinden yürütülen kültürleme faaliyetleri ve küreselleşmenin bu sosyal uyumda etkili olduğu düşünülmektedir.

GÖÇER, Kenan

Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Adapazarı'ndaki İşletmecilerin Değişimi

Osmanlı'da 1880 yılında ortaya çıkıp, erken Cumhuriyet dönemi boyunca 1945'e kadar devam eden ve sonradan Şark Ticaret Yıllıkları adını alan Fransızca çalışma, yerel ticari unsurların/meslek sahiplerinin değişimlerini izlemek açısından eşsiz öneme sahiptir. Tanzimat ile birlikte yenileşme çalışmaları kapsamında İstanbul Rehberi olarak başlayan bu çalışmalar, nihayetinde Şark Ticaret Yıllıkları adını almıştı. Yıllıklar gerek yerli ve gerekse yabancı girişimciler için ülkenin ekonomik kapasitesini tanıtmak amacını taşıyordu. Yıllıklarda şehirlerdeki mesleki dağılım, meslek sahiplerinin dini dağılımı ve bunların zaman içindeki süreklilik veya kesintilerini görmek mümkün oluyor. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde demografik yapının giderek Türkleşme yönünde değişim gösterdiği biliniyor. Bu değişim, şüphesiz şehirlerdeki işletmelerin de el değiştirmesini sağlamıştı. 1909-1929 dönemlerini kapsayan çalışmamız, Şark Ticaret Yıllıkları'nda verilen bilgilerin sınırlılığını taşımaktadır.

GÖHER VURAL, Feyzan VURAL, Timur

Sakarya Türkülerinde Konular, Kıyafetler, Aksesuarlar ve Sakarya Türkülerinin Yapısal Özellikleri

Türküler hem güftelerindeki derin anlamlar, hem de müzikleri ile folklorumuzun manevî temellerini taşımaktadırlar. Tarihsel konuları, örf ve âdetleri, mitolojik bağları, sosyal ilişkileri türkü sözleri içinde okumak mümkündür. Türk kültürünün, tarihinin ve müzikolojik evriminin ürünü olan türküler, sözleriyle pek çok biliminsanının dikkatini çekmiştir. Tarih biliminden halk bilimine, sosyolojiden müzikolojiye kadar çok geniş bir alanın inceleme alanına giren türkü sözleri içinde, kıyafetlerden törelere, yöresel sözlerden sık kullanılan eşyalara kadar pek çok unsur vardır.

Literatür taramasına dayalı olan bu çalışmanın ilk kısmında Sakarya türkülerinin konuları ele alınmıştır. Türküler ezgilerine, konularına, yapılarına, usullü ve usulsüz oluşlarına, söylendikleri yörelere, ağızlara göre sınıflandırılabilirler. Ancak türkülerini konularına göre kümelemek kolay değildir. Bu zorluk sadece her türkünün dörtlüğünün bazen ayrı bir konu içermesinden ileri gelmez. Büyük ve dinamik bir türkü külliyyatını durağan ve değişmez bir kümeleme içine sokma güçlüğünden de ileri gelir. Örneğin lirik türküler kümesinde yer alan ninniler ya da asker türkülerinde lirik olmayan öğelere rastlanabilir. Bir türkü hem ağıt aynı zamanda tören türküsü olabilir. Türkü bir dörtlüğünde aşktan söz ederken, bir başka dörtlüğünde tamamen başka bir konuya geçiş yapabilir. Bu gibi zorluklardan ötürü, türkülerin konuları itibariyle, kesin bir şekilde sınıflandırılması mümkün gözükmemektedir. Ancak yine de genel bir grupta yapılabilir. Çalışmanın bu ilk kısmında Sakarya türkülerini genel konuları itibariyle sınıflandırılmış ; ancak temel konu ile birlikte değinilen diğer unsurlar da vurgulanmıştır.

Çalışmanın ikinci ayağı, bir toplumun kültürel özellikleri hakkında önemli ipuçları sunan kıyafet ve aksesuarların belirlenmesine yöneliktir. Kıyafet ve aksesuarlar, kültürel doku, coğrafi özellikler, yönelimler gibi çeşitli özellikleri yansıtır. Çalışmada, Sakarya türkülerinde yer alan kıyafet ve aksesuarlar belirlenmiş; kullanım sıklıkları tespit edilmiş; bu unsurların Türk kültürü ile olan bağları irdelenmiştir. Kıyafetlerde kullanılan renkler de Türk kültüründeki izdüşümleri ile birlikte ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü kısmında ise Sakarya türkülerinin melodik ve ritmik yapıları analiz edilmiştir. Örneklem dahilindeki Sakarya türkülerinin üçü, makamlar/ayaklar, usuller, sık kullanılan ritmik kalıplar, ses alanı, tessitura (yoğun kullanılan ses bölgesi) gibi açılardan detaylı olarak incelenmiştir.

GÖKTÜRK ÇETİNKAYA, Selma SUCUOĞLU, Elif

Sakarya Musiki Derneği ve Sakarya'nın Yetiştirdiği Bir Değer: Ziya Taşkent

1949 yılında faaliyete başlayan ve bugün halen şehrin sanat lokomotifi olan Adapazarı Türk Musikisi Cemiyeti pek çok ismin yetişmesinde de önemli rol oynamıştır. Sonraki yıllarda Sakarya Musiki Kültür Derneği adını alan cemiyet, günümüzde Sakarya Musiki Derneği ismiyle çalışmalarını sürdürmektedir. Derneğin şu andaki binası 2002 yılında Avusturya Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yaptırılmıştır. Geçmişte Yesari Asım Arsoy ve İsmail Safa Olcay gibi Türk müziği için önemli isimler tarafından çalıştırılan Sakarya Musiki Derneği'ni günümüzde şef İhsan Yavuz Dilaver yönetmektedir. Dernek üyelerine nota, usul, solfej, makam, repertuar ile ud, ney, keman, kanun ve darbuka dersleri verilmektedir. Hazırlanan tebliğde Sakarya Musiki Derneği'nin tarihi serüveninden bahsedilip dernek içinde faaliyet göstermemiş olmakla birlikte Sakarya'nın sanat yaşamı açısından önemli isimlerinden birisi olan ve 1999 Marmara Depremi ile aramızdan ayrılan Ziya Taşkent'in biyografik çalışması ortaya konulacaktır.

1932'de Adapazarı'nda dünyaya gelen Ziya Taşkent, lise öğrenimini bitirdikten sonra müzik hayatına atılmış, 1953 yılında radyo sınavlarına girerek ses sanatçısı olmaya hak kazanmıştır. Bir süre müzik hayatına radyoda devam eden Taşkent, 1967 yılında sahne çalışmalarına başlamıştır. 1973 yılı itibariyle Ankara Radyosunda koro yönetmenliğine adım atan Ziya Taşkent, 1998'de Kültür Bakanlığı tarafından "Devlet Sanatçısı" unvanını almıştır. Birçok defa "Yılın Sanatçısı" ödülünü almış olan Ziya Taşkent, Ankara Radyosu ile başlayan sanat hayatını Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu çatısı altında 45 yıl boyunca solist, besteci ve şef olarak sürdürmüş, 1998'de emekli olmuştur.

Başarılı sanatçının yaşamı, kendisi gibi ses sanatçısı olan eşi Ulviye (Hekimci) Taşkent, kızı Rengin Dalmanoğlu ve torunları Ece ile Efe'yle birlikte 17 Ağustos 1999'da meydana gelen Marmara Depremi sırasında, Yalova Çiftlikköy'de sona ermiştir. Birçok başarıya imza atan, Türk sanat yaşamının önemli isimlerinin başında yer alan Ziya Taşkent'in vefatından sonra ülkemiz mühim bir ses sanatçısını kaybetmiştir. Bu çalışmanın amacı da Sakarya'nın yetiştirmiş olduğu Ziya Taşkent'i bir kez daha anmak ve tarih çalışmaları içinde sanatı ön plana çıkartmak, şehir tarihçiliğinde sanatın yön belirleyen özelliğini ortaya koymaktır. Tebliğ hazırlanırken Sakarya'da Türk müziğinin gelişimi ve önemini konu edinen araştırma eserleri, tezler, gazeteler ve anılardan istifade edilecektir.

GÜNEŞ, Cüneyt

Erken Bizans Dönemi Optimaton (Bithynia) Bölgesinin İdarî ve Askerî Yönetimine Dair Bazı Tespitler (VIII. ve XI. Yüzyıllar)

Anadolu'nun her döneminde siyasî, idarî, askerî ve sosyo-iktisadî olarak en önemli coğrafyalarından birisi olan Bithynia bölgesi, Doğu Roma [Bizans] İmparatorluğu döneminde de bu özelliğini korumuştur. Bölgenin özellikle imparatorluğun başşehri olan Konstantinopolis'in hemen karşı kıyısında yer alması ve imparatorluğun doğuya gerçekleştireceği seferlerde başlangıç noktasını oluşturması, bu coğrafyanın stratejik öneminin daha da artmasına neden olmuştur. Bithynia bölgesi, hem batılı hem de ülkemiz araştırmacıları tarafından çeşitli yönleriyle araştırılmış olup bu araştırmalardan özellikle Doğu Roma İmparatorluğunun, VIII. ve XI. yüzyıllar arasındaki idarî ve askerî yönetimine dair belirsizlikler ve eksiklikler söz konusudur. Bu belirsizlikleri ve eksiklikleri ortadan kaldırabilmek için imparatorluğun, VIII. yüzyıldan başlayarak XI. yüzyıla, yani Türkler bölgeye gelinceye kadar olan süreçte bu stratejik coğrafyayı idarî ve askerî açıdan nasıl yönetti sorusunu sormak yerinde olacaktır.

Bahsettiğimiz yüzyıllar arasında imparatorluk yönetimi, Antikçağdaki adı Sophon [Sapanca Dağı] olan dağın kuzeyinde, merkezi yönetimin en seçkin idarî ve askerî yöneticilerinin ve askerî birliklerinin yer aldığı Optimaton thema idarî ve askerî yönetim birimini kurmuştur. Bu bildiride, VIII. yüzyılda kurulduğunu bildiğimiz Optimaton themasının kuruluş amacı, bu themanın imparatorluk yönetimindeki etkisi, Müslüman Araplarla yapılan mücadelelerdeki yerinin yanı sıra esasında bölgedeki idarî ve askerî yönetimi, yönetici ve asker sayısı ve en önemlisi de Optimaton thema idarî ve askerî coğrafyasının sınırlarını dönemimizin kaynaklarını dikkate alarak tespit etmeye çalışacağız. Sonuçta imparatorluğun, Bithynia bölgesini idarî ve askerî açıdan nasıl yönettiğinin aynı zamanda Türkler, bölgeye geldiğinde nasıl bir yönetim coğrafyasına hâkim olduklarının da cevabı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

GÜRSOY, Çiğdem

16. Yüzyıl Şer'iyeye Sicilleri Kapsamında Sakarya ve Çevresi: Bir İktisat Tarihi İncelemesi

Sakarya ve çevresinin tarihi hakkında bugüne kadar değerli çalışmalar yapılmış olmasına rağmen farklı disiplinlerden araştırmacıların birincil kaynakları kullanarak ortaya koyacakları yeni bulgulara her zaman ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışmada, araştırma evreni olarak İstanbul Müftülüğü Şer'iyeye Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 16.yy hüccetleri kullanılmıştır. Hüccetlerin arasında anlaşmazlıklar sonucu mahkemelere intikal eden adli olayların yanı sıra Kadı'nın onayladığı vakfiyeler, narh fiyatları, terekeler, mukataa vergileri, muhasebe defterleri gibi oldukça farklı konularda belgeler bulunmaktadır. Çalışma süresince söz konusu belgeler arasından Sakarya ve çevresinin 16.yy'da sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı hakkında bilgiler derlenerek aralarındaki ilişkiler vurgulanmıştır. Üsküdar Mahkemesi çatısı altındaki araştırma, dönem olarak 16.yy, bölge olarak da Sakarya ve çevresi ile sınırlandırıldığı için ayrıca konu sınırlamasına gerek duyulmamıştır. Neticede, çalışmanın amacı; Sakarya ve çevresinin 16.yy toplum yaşantısının iktisat tarihi verileri ile incelenmesi ve günümüzdeki karşılıklarının takibi olarak belirlenmiştir. Buradan çıkarılacak sonuçların farkındalık yaratarak konuların detaylı incelenmesinde yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında arazi vergileri, demografik yapı, narh uygulamaları, deniz kazaları, etnik yapının özelliklerinden kaçak kölelerin yakalanmasına kadar çeşitli bilgilere erişilmiştir. Ayrıca yörenin "İznik soğanı", "Geyve pabucu", "Akyazı elması" gibi coğrafi markaları tespit edilmiştir. 16.yy'da Sapanca'nın bulunduğu yerin "Ada" isimli bir köy olduğu, Akyazı'nın Kadılık, Hendek'in Akyazı'nın köyü, Söğütlü'nün ise İznik kazasının köyü olduğu ve daha niceleri farklı kaynaklara gerek duyulmadan belge detaylarında açıkça yazmaktadır. Hüccetlerin neredeyse tamamında yer ve tarih belirtildiği için Sakarya ve civar bölgelerin süreç içerisindeki sosyo-ekonomik hareketliliği izlenebilmiştir. Tespit edilen iktisat tarihi bulguları her ne kadar birbirinden alakasız gibi görünse de aslında sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel olaylar iç içe geçmiş şekildedir. İmparatorluğun tamamında gözlenen bu durum, Osmanlı'nın özellikle "Klasik Dönem" olarak bilinen 1300-1600 yılları arasındaki devlet yönetim anlayışından kaynaklanmaktadır. Hiç değişmiyormuş gibi durağan bir görüntü sergileyen sosyo-ekonomik sistemin kendi içindeki değişim ve dönüşümünü algılayabilmek adına araştırmaların yorum içermeyen birincil kaynaklardan ve uzun süreli yapılması önemlidir. İncelediğimiz 16.yy (1500-1600) Klasik Dönem'in son 100 yılını içermektedir. Vurgulamaya çalışıldığı gibi değerlendirmelerin zaman ve mekân farklılıkları göz önüne alınarak yapılması daha sağlıklı sonuçlar doğuracaktır.

GÜVEN, Tamer

Adapazarı Kazası Böcekler Mahallesi 1845 Yılı Temettuat Defteri

Osmanlı taşrasının nüfus, yerleşim düzeni, yönetim şekilleri, zirai üretim ve vergileme konuları hakkında detaylı bilgiler 16. yüzyılda tutulmaya başlanan "Tapu Tahrir Defterleri" kaynaklarından elde edilebilmektedir. Tanzimat Reformu sonrasında ise ihtiyaca binaen "Emlak, Arazi, Hayvanat ve Temettuat Tahrir Defterleri" adından kayıtlar tutulmuştur. Tanzimat ile hedeflenen idari bütünleşme iddiası ancak sağlam mali kaynaklar ile idame ettirilebilirdi. Bu kaynakların temini için eski ve karmaşık olan örfi vergi toplama alışkanlıklarını terkedilmiş, herkesten sahip olduğu kaynaklara göre tahsil edilebilecek vergiler için ölçümlerin yapılması gerekmiştir. Bu sayede Osmanlı idari bölgeleri vergi kaynaklarının tespiti için tek tek taranmıştır. Amaç ise adil olarak en yüksek meblağda verginin toplanabilmesidir. Yapılan sayımlar hane üzerinden gerçekleştirilmiştir. Defterlerde genel olarak hane sahibi üzerinden kişi bilgileri, hanenin dini ve iktisadi durumuna göre belirlenen bir takım vergiler, varsa hanenin sahibi olduğu taşınır veya taşınmaz mallar ile bunlara ait olan gelirlerin bütünü detaylıca yer alır. Temettuat defterlerinin eksikliklerinden birisi 19. yüzyılın başında ve sonunda böyle bir sayımın olmamasından ötürü defterlerin yalnızca statik bir tahlile izin vermesidir. Yüzyıl içindeki değişim bu sebeple izlenememektedir. Ancak İmparatorluğun farklı bölgelerini karşılaştırması açısından önemli bir kaynaktır. Defterlerin bir diğer eksikliği de kayıt tutulan yıla göre zirai üretimin bol olup olmamasına bağlı olarak üretim değerlerinin yüksek veya düşük gözlenme ihtimalidir.

Adapazarı, 1837 yılında İzmit Sancağına bağlı bir kaza hükmündedir. 1845 yılı için Adapazarı Kazasının mahalleleri ve karyeleri için de temettuat defterleri tutulmuştur. Bu mahallelerden biri de Böcekler Mahallesi olarak T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Kataloğunda yer almaktadır. Mahalle adına güncel kaynaklarda rastlanılamamıştır. Ancak o dönem içinde merkeze bağlı mahalleler arasında adı geçmektedir. İlgili Temettuat defterinden mahallede yaşayan insanların meslekleri ve gelirleri hakkında bilgiler elde edilecektir. Böcekler Mahallesi için gerçekleştirilerek çalışma diğer mahalleler içinde gerçekleştirildiğine Adapazarı kazasının en azından merkez kasabası için meslekler ve iktisadi hayatın odak noktası hakkında genel bir kaniya sahip olmak mümkün olabilecektir.

GÜVEN, Tamer

19. Yüzyılda Sakarya Adapazarı'na Yerleşen Muhacirler İle İlgili İstatistikî Bilgiler

19. yüzyılda Anadolu topraklarında yaşayan nüfusu artıran en önemli sebep gelen göçlerdir. Bu göç dalgası aslında 18. yüzyılın sonunda 1783'te Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı ile başlamıştır. Kırımlı Müslümanların bir kısmı Anadolu'ya göç ederken büyük bir kısmı da henüz elden çıkmamış olan Balkan coğrafyasına yerleşmişlerdir. Balkanlardaki ayaklanmalar ile 19. yüzyılın ilk yarısında devam eden göç dalgaları, 1877-78 yıllarında yaşanan 93 Harbinden sonra zirve yaşamıştır. Nihayet Balkan Harplerinden sonra gelen göçler ile mübadele öncesi nüfus hareketleri tamamlanmıştır. 1820 yılında yaklaşık olarak 9,4 milyon olan Anadolu nüfusu Birinci Dünya Savaşı öncesinde 16,5 milyona yükselmiştir. Bu artışın 4 milyondan fazlasının göçlerden kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Anadolu'da tarımsal arazilere göre nüfusun kit oluşu zaten var olan bir olguydu. Ayrıca devletin tarım arazilerindeki politikası küçük köylü üreticiliğini desteklemek üzerinedi. Bu sayede hem vergilendirme daha kolay olabilmekteydi hem de 1858 Arazi Kanunnamesi ile satışına izin verilen tarım arazilerinin yabancı istilasından korunması mümkün olabilmekteydi. Kaybedilen topraklardan gelen muhacirler mevzu bahis boş topraklara yerleştirildiler. Zaten gelen muhacirlerin büyük kısmı Balkanlarda ziraat ile uğraşan tecrübeli çiftçilerdi. 1890'larda Anadolu Demiryolunun faal hale gelmesi bu seyre ayrı bir boyut katmıştır. Balkanların kaybı İstanbul'un iaşesini temininde sıkıntılara sebep olacakken Orta Anadolu ve Anadolu Demiryolunun güzergâhı üzerine yerleşen yeni çiftçiler bu eksikliği artan zirai üretim ile gidermişlerdir. Bu sayede Anadolu tarımı pazara açılırken bunda muhacirlerin payı büyüktür.

Bu göç dalgasından Adapazarı da payına düşeni almıştır. Muhacirler için Adapazarı Kazasında ayrı muhacir köyleri oluşturulmuştur. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Kataloğunda, Kazaya yerleşen muhacirlerin istatistikleri ile ilgili belge(ler) bulunmaktadır. Bu belgelerden özellikle birinde Bosna ve Hersek'ten göç eden muhacirlerin durumları, isimleri, meslekleri ve yerleştikleri yerler ile ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Çalışmanın amacı bu belge ve mümkünse diğer belgeler ile Adapazarı Kazasına yerleşen muhacirler hakkında etraflı bilgiler derleyebilmektir. Ayrıca mümkünse Adapazarı Kazasında yerleşen muhacirlerin kaza ile ilgili girdikleri münasebetler de belgelerin el verdiği ölçüde incelenmeye çalışılacaktır.

HACIYEVA, Könül

Sakarya İle İlgili Bir Söylencenin 16. Yüzyıl Türk Şiirindeki Yansımaları Hakkında

Bildirimizde birçok Türk ermişlerinin zaman-zaman ikamet etmiş olduğu Sakarya ile ilgili bir söylence üzerine yaptığımız incelemeler yer alıyor. Halkın önemli inanç yerine dönüşmüş türbelerin çoğunluk teşkil ettiği Sakarya tarih boyu burada bulunan zaviye ve tekkelere evsahipliği yapmıştır. Bir çok fikir ve düşünce insanının, halk tarafından saygıyla anılan meşhur erenlerin bulunduğu Sakaryanın isminin de saygın bir ermişin adından alındığı söylenilmekte. Böyle ki, buradaki türbelerle ilgili çeşitli rivayetler vardır. Sakaryada bulunan Sakar baba türbesi de dillere destan olan bir söylence ile meşhurdur. "Geçme namert köprüsünden, ko aparsın su seni" diye başlayan deyim Türk dünyasında yaygın bir söylence olarak Azeri ve Osmanlı sahası Türk edebiyatlarına da yansımıştır. Şöyle ki, on altıncı yüzyıl Azerbaycan şairi Hatayi yazdığı bir kıt'ada mevzubahis deymi çok güzel bir şekilde kullanarak ona ölümsüzlük kazandırmıştır. "Aşk deryasında kavvas olmasan merdanevar, Geçme namert köprüsünden, koy aparsın su seni" beyiti ile başlayan kıt'ada Hatayinin söylencenin birinci kısmına yer verdiğini görüyoruz. Bu nasihat nitelikli deyim Azerbaycan türkları arasında günümüzde de zaman zaman kullanıldığını görmek mümkün. Öğüt verici niteliği söylencenin halk arasında çok kullanılan bir atasözü kadar önem kazanmasını sağlamıştır. Deyimin diğer bir şekilde şiirlerinde geçmiş olduğu daha bir edebi şahsiyet Osmanlı hükümdarı II Bayeziddir. Büyük Osmanlı devletinin başında durarak hükümdarlık yapması ile beraber hem de Türkçe ve Farsça divan sahibi olan Sultan İkinci Bayezid Han-ı Veli adigeçen söylenceyi başarılı bir şekilde şiirinde kullanmıştır. Adli mahlasıyla şiirler yazan bu Osmanlı padişahı devletin düşmanlarının esir ettiği kardeşi Cem Sultana seslenerek "Kok(la)ma nadan elinde gül, al eline suseni, Geçme namert köprüsünden, ko aparsın su seni" beyitini söylemiştir. Sultan İkinci Bayezid kendisine karşı kullanılan kardeşine bu deyim vasıtasıyla öğüt vermeye çalışmış, onu nadanlara ve namertlere fırsat vermemesi için uyarmıştır. Burada bize malum söylesinin ikinci kısmının belirtildiğini görüyoruz. Yavuz Sultan Selimin de bu söylenceyi kullandığı rivayetlerde geçmektedir. Kaynaklarda Yavuz Sultan Selimin bu deymi Ridaniye seferine giderken Konya Ereğli dolaylarında söylediğinden bahsediliyor. Onun bu sefere katılırken bir köprüden geçmek istememesi ve karşı kıyıya geçmek için ordusuyla beraber sulara dalarak şu sözleri dile getirdiyi rivayet

ediliyor: "Geçme namert köprüsünden, ko aparsın su seni, Yatma tilki gölgesinde ko yesin aslan seni". Bir kaynakta söylencenin Fuzuli şiirinde de rastlandığından bahsediliyor. Görüldüğü gibi, dualarıyla Sakarya nehrinin yatağını değişmeğe kudreti yeten Sakaryalı bir ermişin dilinden söylenmiş bu deyim asırlarca Osmanlı ve Azeri sahası Türk edebiyatının ünlü şahsiyetleri tarafından şiirlerde kullanılmıştır. Sunduğumuz bildiride çeşitli tutanak ve örnekler verilmekle söylencenin yaranması, şiire yansımaları ve araştırmacıların bu konuda yaptığı incelemeler hakkında düşüncelerimiz yer almıştır.

HAMROEVA, Dilorom

Adapazarlı Seyyid Osman Divanı Nüshaları

Adapazarı'nda doğan şair Seyyid Osman'ın doğum tarihi 1740 yılları sonrası olduğu tahmin edilmektedir. Hayatı hakkında malumat oldukça az ve şiirlerinde Osman ve Seyyid mahlaslarını kullandığı öğrenilmektedir.

Profesör Mehmet Aslan'ın belirttiğine göre, bilinen tek eseri Dîvân'ıdır. Dîvân'ın yazma nüshaları: Millet Kütüphanesi Ali Emîri Manzum No: 273; Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü No: 3442; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: TY. 249. kaydı altında bulunmaktadır.

Ancak, Özbekistan Yazma Eserler Kütüphanesinde yer alan 100'den fazla Osmanlı dönemi yazmaları arasında da inventer No:1042-VII kaydı altında Divan-ı Seyyid Osman kitabı yer almakta, yazmada 8 gazel bir menzume istinsah edilmiştir.

Mezkûr bildiride, şair Seyyid Osman hayatı ve Özbekistan nushasının İstanbul Divan nüshaları ile karşılaştırılması sonuçları ele alınacaktır.

HARDAL, Efdâl

Antik Dönem'de Sakarya Nehri ve Mermer Ticareti

Mermer, gerek heykeltraşlık gerekse mimarî bakımından antik dönemin en temel unsuru olmuştur. Mermer cinslerinin kullanım alanları bakımından çeşitlilik göstermeleri, her alanın spesifik gereksinimlerinden kaynaklandığı gibi, aynı zamanda bu mermerin işleneceği bölgeye nakli de bu bakımdan büyük etkiye sahip olmuştur. Dolayısıyla genellikle, işlenecek mermerin talep edilen yere ulaşımı çok daha büyük önem arz etmiştir. Bu sebeple Sakarya nehri bizim için ayrı bir yere sahip olmalıdır.

Başta Dokimeion'dan (İscehisar) gelen mermerler olmak üzere, Antik Dönem'de Batı Karadeniz Mermer ticaretinin bir bölümü Sakarya nehri üzerinden yapılmış ve bu ticaretin sınırları Nikomedia ve Herakleia Pontika (Zonguldak Ereğlisi) üzerinden çok daha uzak coğrafyalara kadar genişlemiştir. Bu çalışmada, başta Sakarya ve Sakarya nehrinin, Antik Dönem mermer ticareti açısından önemi ve bu taşımacılığının Antik Dünya'daki izleri irdelenecektir.

İPÇİOĞLU, Mehmet

On Dokuzuncu Yüzyıl Ortalarında Adapazarı ve Çevresi Nüfus Yapısı

Adını ünlü Sakarya nehrinden alan, İstanbul'un hemen yanibaşında kurulan Sakarya Coğrafi konumu itibariyle önemli bir stratejik konuma sahip olup Türklerin Anadolu fetihlerinden önce Frigler, Kimmerler ve Romalılar gibi büyük uygarlıklara ev sahipliği yapmış olup bünyesinde büyük bir tarih ve kültür mirası barındırmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu Bitinya bölgesinde olan Sakarya ve çevresindeki fetihler 1299 yılından itibaren devletin kuruluşu ile eş zamanlı olarak başlamış; 1299'da Bilecik ve Yarhisar; 1313'te Mekece, Lefke, Geyve ve Akhisar; 1321'de Mudanya ve nihayet 1324'te Adapazarı çevresi Osmanlı hakimiyetine girdi. Bu tarihten itibaren bölgede bir çok sayım yapılmıştır. Klasik dönemde tapu tahriri, cizye defteri gibi defterleri oluşturan sayımlarla vergi yükümlüsü reyanın tesbit edilmesi amaçlanmış sözkonusu defterler dönemin ihtiyacına cevap verdiği için detaylı tahrirler yapılmamıştır. II. Mahmud'la radikal dönüşümlerin başladığı yenileşme döneminde ise kurumların ihtiyaçları nisbetinde yeni sayımlara ihtiyaç duyulmuş, 1830 senesinden sonra mahalle ve köylerdeki vergi ve askerlik yükümlüsü müslüman erkek nüfus aralıklarıyla sayılmıştır. Yeniçeri ocağının kaldırılması ile asker ihtiyacını karşılamak amacı ile müslüman erkek nüfusu tesbit etmek için yapılan sayımlar ordu-yu hümayuna sunulmak üzere kısaca ceride defterleri adı verilen defterlere kaydedilmiştir. Vergi yükümlüleri ve vergi kaynaklarının tebiti amacıyla kısaca temettüat defterleri adı verilen bu defterler ise Maliye nezaretine sunulmuştur.

19. Yüzyılın ortalarında Adapazarı ve çevresindeki nüfus hareketlerinin tesbitinin amaçlandığı bu çalışmada Başbakanlık Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivindeki KK. ve NFS Fonunda kayıtlı erkek nüfusu tesbite yarayan Adapazarı ve çevresinin nüfus defterleri esas alınarak ve 19. Yüzyılın ortalarındaki Kocaeli Sancağına tabi Adapazarı kazasının demografik yapısı, bölgedeki nüfus hareketleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun yanında dönemin Kocaeli sancağına tabi Adapazarı'nın komşularından olan Sapanca, Absafi, Geyve, Akhisar-ı Geyve, İznik, Pazarköy ve Yalakabad, Karamürse kazalarının nüfus defterleri de incelenmiş ve Adapazarı ile çevresinin nüfus açısından bir kıyaslaması yapılmıştır.

KAHRAMAN, Nurfeddin Karamüezzinler Kumulları

Sakarya Deltası'nın dayandığı plato sahasının güneybatı kesiminde Karamüezzinler Köyü'nün kurulduğu sırtın yüzeyi, yaklaşık 1 – 1.5 km² genişlik gösteren kumul örtüleri ile kaplıdır. Sırtın su bölümü çizgisi, denizden yaklaşık 50 – 67 m. yükseltilerde, bölgedeki yapı hatlarına uygun olarak doğu – batı doğrultuda uzanır. Bu sırt ile Sakarya Deltası arasında Acarlar Gölü ve bu gölün fazla sularını boşaltan Okçu Dere'nin yatağı bulunur. "Karamüezzinler Kumulları" olarak adlandırığımız kumul örtülerinin Sakarya Deltası'nın kenar kesiminde, bir sırt üzerinde depolanmış olmaları, bunların göl ve akarsu yatağının oluşmasından önce, deflasyonla buralara taşındığını göstermektedir.

Sakarya Deltası kumulları dışında, yörede Karamüezzinler Kumulları'nı besleyecek başka bir kumul kaynağı bulunmamaktadır. Bu nedenle adı geçen kumullar, oluştukları dönemde kuzey sektörden esen rüzgarlar yardımı ile adı geçen bu sırt üzerine taşınmıştır. Kumul örtüleri arasında kil, silt gibi daha ince unsurlardan oluşmuş dolgular bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu kumullar, tipik eoliyen depolar olarak değerlendirilmiştir. Kumul örtüsü, Karamüezzinler Tepe (67 m) çevresinde Üst Kretase yaşlı marnlı kalkerler üzerine, sırtın diğer kesimlerinde ise Neojen yaşlı karasal dolgular üzerine oturmaktadır.

Kumul örtüsü, sırtın kuzey yamaçlarında ve tepeler çevresinde incelik, hatta Karamüezzinler Tepe çevresinde olduğu gibi yer yer ortadan kalkar. Buna karşılık kumul örtüsü, güney yamaçlarda nispeten kalınlaşma gösterir. Bu durum, kumulların sırtın kuzey yamaçlarında doğrudan rüzgar tesiri ile süpürüldüğünü, güneydeki yamaçlarda ise yamaç eğimi doğrultusunda kayma, akma ve üst üste yığılmalar sonucu biriktirildiğini gösterir.

Kumul depoları arasında bitki kalıntılarına rastlanmaması, bunların biriktirildiği dönemde yörede bitki örtüsünün yeterince gelişmediğini, rüzgarların etkili olduğunu işaret eder. Kumul depoları içinde çimentolanmaya da rastlanmamıştır.

Karamüezzinler kumulları, orman tahribi, tarla, bağ ve bahçe ziraatı, yerleşim alanı açma yanında, bazı kesimlerden malzeme alımları nedeniyle giderek tahrip olmaktadır.

KARAKILIÇ, Cem

Tasfiye Talepnamalarına Göre Sakarya Mübadilleri (Tarihsel, Kimliksel ve İstatistiksel Bir Analiz)

Göç insanlık tarihinin en eski mevzularından biridir. Tarih boyunca birçok millet siyasî, iktisadî ve içtimâî sebeplerle yaşadıkları bölgeyi terk etmiştir. Bu milletlerden biri de şüphesiz Türklerdir.

Türkler tarihin tanık olduğu ilk göçebe milletlerden biridir. Onlar, mobilize edilmiş bozkır hayatını bir göçebe medeniyetine dönüştürmüştür. Coğrafi, siyasî ve hatta insiyakî pek çok sebeple kuzeye, güneye, doğuya, batıya ve neredeyse yeryüzünün her yerine dağılarak yaşamayı başarmıştır. Tenkil, tehcîr, tebdîl ya da tercîh, adı ne olursa olsun gittikleri bölgeyi sahiplenerek yaşa(t)mıştır. İslamiyet'in kabulünden sonra da göç meselesini ensar-muhacir ilişkileri ve kardeşlik bağı çerçevesinde yeniden kurgulayarak aman dileyen tüm milletlere kucak açmıştır. Yakın tarihimizin en büyük göçlerinden biri Lozan Anlaşmasıyla gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık 350.000 soydaşımız mübadil sıfatıyla yer değiştirmiştir. Ege'nin her iki halkı sahip olduğu maziye ve mirası terk etmiştir. Bu büyük hadise maşeri hafızada derin bir iz bırakmıştır. Mübadillerin mal varlığını tespit ve tanzime dönük çalışmalar ise yıllarca süren bürokratik yazışmaların konusu olmuştur. Bu bürokratik kaos tasfiye talepnameleriyle izale edilmiştir.

Tasfiye talepnameleri; mübadillere ait taşınmazlar ile kimlik ve adres bilgilerini ihtiva eden dilekçelerdir. 4 nüsha olarak tanzim edilmiştir. Birinci sayfa mübadilin kimlik ve adres bilgilerini içermektedir. İkinci sayfa taşınır ve taşınmazlara dönük malumatı ifade etmektedir. Üçüncü sayfada mübadilin ev eşyası ile sahip olduğu hayvanatın cins ve adedi hakkında bilgi verilmektedir. Dördüncü sayfa ise resmî prosedüre ait teferruatı ihtiva etmektedir.

Bugün tarihçilerin önünde deşifre edilmeyi bekleyen yüz elli bin tasfiye talepnamesi bulunmaktadır. Ancak belgelerin yüzde biri bile okunmuş değildir. Talepnameler konusunda yapılan akademik çalışmalar ise son derece az ve zayıftır. Bunların hemen hepsi online kataloglarla oluşturulmuş özetler durumundadır.

Bu çalışma muadillerinden farklı olarak tasfiye talepnameleri üzerinde gerçekleştirilen ilk kapsamlı araştırmadır. Amacımız Sakarya mübadilleri ve mal varlıkları hakkında tarihsel, kimliksel ve istatistiksel bir analiz yapmak, belgeden bilgiye ulaşarak dönemin ve yörenin sosyal ve ekonomik yapısını aydınlatmaktır.

Konunun tespit ve teşekkülünde birinci el kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu bağlamda Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan 350 küsur belge kullanılmıştır. Arşiv kaynakları modern çalışmalarla refere edilerek istatistiksel bir tahlil ve niteliksel bir tespit gerçekleştirilmiştir.

KARCI, Erol

II. Meşrutiyet Hükümetleri Döneminde Adapazarı Kazası'ndaki Bayındırlık Hizmetleri (1908–1914)

İstanbul'u kuzey Anadolu'nun çeşitli merkezlerine bağlayan önemli bir yol üzerinde bulunan Adapazarı, XVI. Yüzyılda bir köy olarak kurulmuştur. Ada veya Adaköy olarak isimlendirilen bu köy XVII. yüzyılda çevresi için bir alış veriş merkezi yani pazar yeri olarak seçilmiş ve daha sonraki yüzyıllarda buraya "Adapazarı" denilmeye başlanmıştır. Pazar yeri olma özelliği bölgeyi XIX. yüzyıla doğru bir ticaret merkezi haline getirmiştir. Nüfusun artmasına bağlı olarak 1852 yılında Adapazarı, İzmit Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi durumuna gelmiştir. 1869 yılında ise belediye teşkilatı kurulmuştur. Bu iki durum Adapazarı'na ticari bir merkez olmanın yanı sıra idari bir fonksiyon da kazanmıştır. Haydarpaşa–Ankara demiryolunun 133. kilometresinde bulunan Arifiye'den ayrılan 9 kilometrelik bir hattın 1899 yılında Adapazarı'na ulaşması bölgenin gelişmesini daha da hızlandırmıştır. Ayrıca İzmit–Geyve–Göynük üzerinden Ankara'ya giden karayolunun terkedilerek bu yolun Adapazarı'ndan geçmesi de yine bölgenin gelişme hızına önemli bir katkı yapmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kırım ve Kafkasya'dan gelen göçmenlerin buraya yerleştirilmesi ise bölge nüfusunun artmasında etkili olmuştur.

XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde önemli bir yerleşim yeri olma niteliğini kazanmış olan Adapazarı bu gelişimini II. Meşrutiyet'in ilan edilmiş olduğu 1908 yılı sonrasında da devam ettirmiştir. Çalışmamızın amacı 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden I. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar geçen süre zarfında Adapazarı Kazası'nda gerek merkezi hükümetler gerekse de mahalli idare tarafından yapılan yatırımlar ve imar faaliyetleri hakkında bilgi vermeye çalışmaktır. Bu amaçla bölgede devlet eliyle veya yardımıyla inşa edilmeye çalışılan kara ve demiryolu ile postane, hapisane, hastane ve okul gibi çeşitli resmi kurumları incelemeye çalışacağız. Çalışmamızda kullanacağımız temel kaynak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne ait belgeler olup ayrıca çeşitli telif eserlerden de yararlanacağız.

KAYIŞ, Yasin

Ragıp Kemal Cantürk'ün Gezi Yazılarında Sakarya Yöresi

1930-36 yıllarında Milliyet, Akşam ve Vakit (Kurun) gazeteleri adına Türkiye'nin büyük bir bölümünü dolaşan Emekli Kurmay Albay Ragıp Kemal Cantürk 600'e yakın tefrikadan oluşan gezi yazıları kaleme almıştır. Muhabir, bu gezi yazılarında en çok eğitim, sağlık, bayındırlık, belediye gibi kamu hizmetleriyle üretim ve piyasa ilişkilerine odaklanmıştır. Ayrıca her gittiği yerin kendine has özelliklerini, gelenek-göreneklerini, toplumsal ilişkilerini ve varsa milli mücadele kahramanlarını da ayrıntılarıyla anlatır. Kimi zaman bir köy kahvesine, kimi zaman da bir valinin makam odasına konuk olur.

Cantürk'ün Türkiye'yi dolaştığı yıllar hem yeni kurulan cumhuriyet rejiminin meyvelerini vermeye başladığı hem de dünya ekonomik krizinin sürdüğü yıllara denk gelir. Bu yüzden tefrikaların genelinde bir yandan Türk ulusunun kalkınma çabaları ile bunun sancılarını, diğer yandan da krizin Türkiye üzerindeki etkilerini görmek mümkündür.

Altı yıl içerisinde bazı yerleri birden fazla kez ziyaret eden Cantürk, söz konusu yıllar içerisindeki değişime de ışık tutar. Başarıları, başarısızlıkları, aksaklıkları değerlendirir. Halkın şikâyet ve beklentilerine tercüman olmaya çalışır. Ne var ki hem yerel hem de genel tarih çalışmaları için müthiş bir kaynak sayılabilecek bu gezi yazıları mikro ya da makro seviyede bir araştırmanın konusu olmuş değildir. Bu bildiriye Ragıp Kemal Bey'in 1930, 1932, 1933 ve 1934 yıllarında Adapazarı, Geyve, Sapanca, Hendek ve Kandıra'ya yaptığı gezilerdeki izlenimleri değerlendirilecektir. Milliyet, Akşam ve Vakit gazetelerinde yayınlanmış olan bu gezi yazıları toplamda 19 tefrikadır. Bu tefrikalarla günümüzdeki Sakarya il merkezi ile ilçelerindeki kamu hizmetlerinin, toplumsal ve ekonomik yaşamın detaylı bir panoraması çizilmekte, söz konusu yıllardaki değişim aydınlatılmaktadır.

Yöreyle ilişkin ilk gezi yazısını 1930'da kaleme alan Ragıp Kemal Bey, Adapazarı'nın yeterince değerlendirilemeyen ekonomik potansiyelinin altını çizer. Eğitim çalışmalarından ise övgüyle söz eder. İki yıl sonraki ziyaretinde ise Adapazarı'nın yanı sıra Geyve ve Sapanca'ya uğrar. Sapanca halkının şiddet eğilimi, Geyve'nin yangınlara karşı tedbirsizliği dikkatini çeken konular arasındadır. Adapazarı'na ilişkin izlenimleri ise iki yıl öncesine göre daha karamsardır. Sağlık ve bayındırlık hizmetlerinin yetersizliğinden üzüntüyle söz eder. Gittiği üç yerin milli mücadele

kahramanlarını da saymayı ihmal etmez. Aynı yılın sonunda bir kez daha yöreye uğradığında gezisinin odak noktasında Halk Fırkası kongreleri vardır. Ayrıca Adapazarı-Hendek yoluna çözüm bulunması için yetkilileri göreve çağırır. Kandıra'da özellikle halkın geçim dertlerine odaklanmıştır. Sapanca'daki sıtma mücadelesinin ise olumlu sonuçlarını vermeye başladığını müjdeler. 1934 yılında ise Vakit gazetesi adına ziyaretini gerçekleştiren muhabir yöreyi yine pek çok sorun yumağının içinde bulmuştur.

KEÇİŞ, Murat

Geörgios Pakhimerēs'te XIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Bizans-Selçuklu Hududu: Sakarya Savunma Hattı

Ortaçağ Türk Tarihinin kaynakları içerisinde Bizans tarih yazarlarının önemi çok iyi bilinmesine rağmen, bu kaynak grubunun kendine has bazı problemleri sebebiyle yeterince incelenmemiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinin bizzat görgü şahidi olan Bizans tarih yazarı ve protonotarios gibi İmparatorluk içerisinde çok önemli bir pozisyonda bulunan Kōnstantinopolisli Geörgios Pakhimerēs'in (Γεωργιος Παχυμερης Κωνσταντινουπολιτης) 13 kitaptan müteşekkil Singrap-hikōn Historikōn (Συγγραφικων Ιστοριων=Relations Historiques [Fransızca]=Tarihi İlişkiler) adlı eseri dönemin tarihini açıklamada son derece önemli bir yere sahiptir. Georgios Akropolis'in Tarih'inin devamı niteliğinde olan eser, 1255 ile 1308 yılları arasını kapsamaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'den bahseden ilk tarihçi olması eseri, Türk tarihi açısından daha önemli hale getirmektedir. XIII. yüzyılda Bizans'ın doğu sınırının savunmasında, tıpkı Mendere Nehri gibi, Sakarya boyları tarihi ve stratejik bir öneme sahiptir. Bu savunma hattının nasıl çöktüğünü, kaynağımız sayesinde inşa edebilmek mümkündür. Bugüne kadar sadece Fransızcaya tamamı ve İngilizceye ilk iki kitabı çevrilen Pakhimerēs'in eseri bu savunma hattının nasıl çöktüğünü ve dönemin Bizans İmparatoru VIII. Mikhael Palaiologos'un (1259-1282) bu hattı tahkim etmek için aldığı tedbirleri ve bu tedbirlerin neden işe yaramadığı detaylı bir çalışmanın konusu olmamıştır. Özellikle metnin Yunancasının son derece ağırdal olması bu işi zorlaştıran faktörlerin başında gelmektedir. Bu zorluğuna rağmen kaynağımız, Sakarya hattında Bizans ile yaşanan mücadelelerin çoğuna bizzat ya kendinin tanık olması, ya da tanık olanların anlattığı ve diğer şahitlerin de doğruladığı zaman canlı bir üslupla tasvir etmesi sebebiyle oldukça mühimdir. İznik'te doğmuş, yirmili yaşlarına kadar bu şehirde yaşamış, daha sonra İstanbul'un Bizans tarafından Latinlerden geri alınması üzerine başkente gelip yerleşmiş bir tarihçi olarak Pakhimerēs'in kayıtları XIII. yüzyılın ikinci yarısındaki Sakarya boylarının tarihine ışık tutmaktadır. Pakhimerēs sayesinde bölgenin askeri örgütlenmesi hakkında bazı bilgiler günümüze ulaşmıştır.

Kendini kutsal olarak gördüğü gerçeği araştırmaya adanmış tarihçimizin eserden yola çıkarak, bildirimizde Bizans İmparatorluğu'nun Türk ilerleyişine karşısın-

da Sakarya Nehri boyunca uzanan savunma hattının nasıl ve neden çöktüğünü ele almayı amaçlamaktayız. Bu savunma hattının çökmesinde sel gibi doğal bir afetin yanı sıra İmparator VIII. Mikhail Palaiologos'un savunma kalelerinde görevli askerlerin vergi muafiyetlerini kaldırması ve savunma sisteminin yeniden yapılandırılması maksadıyla tanzim edilen "Pronoia" kurumunu etkisiz hale getirmesi gibi yanlış politikalarının rolü üzerindeki tartışmalar ele alınacaktır. İmparator VIII. Mikhail Sakarya hattının önemini bilmesine rağmen, neden bölgedeki Pronoia sahiplerinin elinden ayrıcalıklarını almak ve bu mal, mülk sahibi zengin kişilere askerlik hizmetini zorunlu kılmak gibi yanlış tedbirler olarak bu hattın çökmesine sebep olmuştur? Ya da Pronoia sistemi ne tür problemleri barındırıyordu da İmparator bu uygulamadan vazgeçmiştir? Yoksa bölgenin savunma hattını güçlendirmesi için görevlendirilen Khadenos'un yanlış yönlendirmesi mi bu başarısızlığın sorumlusudur? Bildirimizde, özellikle bu savunma hattının oluşturulması ve çökmesi problemlerine bölgenin tarihi coğrafyasını çok iyi bilen Pakhimerês'in anlatısını esas alarak cevaplar bulmaya çalışacağız. Bütün bu sorulara dönemin görgü şahidinin kaleminden vereceği cevaplarla, yaklaşık bir asırdır tartışılmakta olan Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun çözümüne dair küçük de olsa bir katkı yapmayı hedeflemekteyiz.

KESKİN, Cengiz

Adapazarı'nın Yarım Asırlık Göç Serüveni ve Yaşanan Sorunlar (1850–1900)

Adapazarı, stratejik ve jeopolitik olarak çok önemli bir kavşak noktasında olmasına rağmen 1800'lü yıllara kadar iskana çok elverişli değildi. Hiç kuşkusuz bunun en önemli nedeni, Sakarya Nehri'nin sık sık taşması ve buna bağlı olarak bölgenin devamlı sular altında kalmasıydı. Sular çekildikten sonra geriye binlerce dönüme ulaşan geniş bataklıklar kalmaktaydı. Aslında bölgenin toprakları tarıma çok elverişli idi ancak, bu durum yerleşmeye mani olduğundan bölge uzun süre çok fazla iskana açılmamıştı.

Adapazarı'nın demografik kaderini değiştiren en önemli gelişme Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda ve Kafkaslarda üst üste aldığı mağlubiyetler ve bunun neticesinde bölgeye gelen göçmen kabileleri idi. Osmanlı Devleti'nin kaybettiği topraklarda zor durumda kalan ve baskı altında yaşamak istemeyen Müslüman halklar çareyi Anadolu topraklarına sığınmakta bulmuşlardı. Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yapılan göçlerden Adapazarı da payına düşeni almış ve bölgenin nüfusu yüzyılın sonuna doğru muazzam bir atış göstermiştir. Göç hadiseleri sebebiyle Adapazarı, bağlı bulunduğu Kocaeli Sancağı'nın en yoğun nüfuslu kazası durumuna gelmiştir. Kocaeli Sancağı'nın merkez kazası olan İzmit bile nüfus bakımından Adapazarı'nın gerisinde kalmıştır.

Adapazarı bölgesinin iskana elverişli toprakları olduğu gibi yerleşmeye uygun olmayan sazlık ve bataklık durumda bulunan ve binlerce dönüme ulaşan arazileri bulunuyordu. Bataklık kurutma faaliyetleri sayesinde bu araziler de Kafkasya'dan ve Balkanlardan gelen göçmenler için yerleşmeye uygun hale getirilmeye çalışılıyor ve yeni köyler oluşturuluyordu. Ancak, bu göçler her zaman sorunsuz bir şekilde olmuyor ve çeşitli sıkıntılar baş gösteriyordu. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik durum büyük bir masraf ve zahmet gerektiren iskan faaliyetlerinde bazı aksaklıklar oluşmasına zemin hazırlıyordu. Üstelik, göçlerin plansız ve ani gelişmesi farklı sıkıntıların oluşmasına da neden oluyordu.

Osmanlı Devleti, elinden geldiği kadar muhacirlere destek olmasına rağmen özellikle ipe ve asayiş konularında bazı sorunlar yaşanmıştır. Asayiş sorunları muhacirlerin gerek kendi aralarında gerekse yerel ahali ile yaşadıkları bir durum olup, çoğunlukla arazi meselelerinden kaynaklanmaktaydı.

Bu çalışmadaki amaç, Adapazarı'nın Şehir tarihinde çok önemli bir yer tutan göçler konusu incelemek ve göçmenlerin o dönemlerde karşılaştığı sorunlara ışık tutmaktır. AraŐtırmamızda, göçmenlerin Adapazarı bölgesine iskan ettirilirken karşılaştığı sorunlara değinildiği gibi, Osmanlı Devleti'nin bu durum karşısında yaşadığı sıkıntılar da aktarılmaktadır. Yaşanan sorunlarla ilgili elimizde birçok arşiv belgesi olmasına rağmen konunun bir bütünlük arz etmesi ve tarih sınırlaması yapılması bakımından 1850–1900 yılları arası incelenmiştir. Genel olarak birinci elden kaynak olan Osmanlı Arşiv belgelerine müracaat edilmiş ancak konu hakkında yazılmış matbu kaynaklardan da olabildiğince istifade edilmiştir.

KIRANLAR, Safiye

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Adapazarı Örgütlenmesi ve 1930 Belediye Seçimleri

Ali Fethi Okyar tarafından kurulan, 99 gün gibi kısa bir süre yaşayan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF), kısa ömrüne rağmen, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde derin izler bırakan bir partidir. Fırka 1927-1928 yıllarında yaşanan kıtlık, Lozan Antlaşması'yla getirilen gümrük tarifeleriyle ilgili kısıtlamaların sona ermesi, Şeyh Said Ayaklanmasının devam eden etkileri, Osmanlı borçlarının ödenmesi vb. gibi devlet maliyesini sarsan gelişmelerin derinden hissedildiği bir ortamda kurulmuştu. Belirtilen ekonomik sıkıntılardan etkilenen toplum aynı zamanda Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan köklü yeniliklere uyum sağlamaya çalışıyordu. Yaşananlar toplumu adeta devletten uzaklaştırmıştı ve CHP iktidarına karşı içten içe körüklenen muhalefete güç veriyordu. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in desteğini alan Ali Fethi Bey SCF'yi böyle bir ortamda kurdu.

SCF yöneticileri kuruluşun kısa bir süre sonra yurt içi örgütlenmesi için çalışmaya başladı ve teşkilatlanmada taban desteğinin sağlanabileceği bölgelere ağırlık verildi. Fakat parti merkezinin daha yeni belirlendiği, yerel örgütlenmenin yeni başladığı anda SCF 1930 belediye seçimleri gibi önemli bir sınava girmek zorunda kaldı. Bu seçim partinin kendini feshetmesiyle sonlanacak gelişmeleri beraberinde getirdi.

Kocaeli Vilayetine kazalarından olan Adapazarı tarıma dayalı ekonomisiyle SCF'nin taban desteğinin en güçlü olduğu kazalardan biri oldu. Adapazarlı üreticiler 1927-1928 yılında yaşanan kıtlığın ve daha etkileri yeni yeni hissedilmeye başlayan 1929 bunalımının getirdiği sıkıntıları yaşamaya başlamışlardı. Yöre halkı bu ortamda parti yerel örgütüne destek verdi ve örgütlenmede SCF milletvekili olan İbrahim Bey aktifliğiyle dikkat çekti. 7 kişiden oluşan Adapazarı Kaza Ocağı yerli halkın profilini de yansıtıyordu. Üyelerin neredeyse tamamı muhacirdi. Meslek ve sosyal statü anlamında da SCF'nin genel profiline yakın bir durum söz konusuydu. Adapazarı Kaza Ocağı içinde avukat, doktor ve arazi sahipleri vardı. Bu tebliğ SCF'nin Adapazarı'ndaki teşkilatlanması ve 1930 belediye seçimlerinde Adapazarı'nda yaşananların anlatılacağı iki bölümden oluşmaktadır. Teşkilat bölümünde Adapazarı Kaza Ocağı merkeze alarak incelenecektir. İkinci bölümdeyse 1930 belediye seçimleri ve seçimin Danıştay kararıyla iptaline giden süreç

anlatılacaktır. Tebliğ metninin oluşturulmasında öncelikli olarak arşiv belgeleri ve dönemin gazete haberleri kullanılacaktır.

Parti teşkilatlanma açısından diğer vilayet ve kazalara göre Adapazarı'nda bir hayli öndeydi ve parti tüzüğüne uygun bir şekilde Adapazarı'nda "Kaza Ocağı" kurulmuştu. Adapazarı Kaza Ocağı'nın 7 kişiden oluşan üyelerinin profiline bakıldığından SCF'nin ülke geneli profilini yansıtmaktadır. 7 kişi içinde avukat, doktor, arazi ve emlak sahibi kişiler vardır. Kaza Ocak başkanı da eski belediye başkanıdır; yani eski CHP üyesidir. 7 kişi Adapazarı toplum profilini yansıtır; neredeyse tamamı muhacirdir. Partinin Adapazarı örgütlenmesinde aktif olarak çalıştığı görülen kişi aynı zamanda SCF milletvekili de olan İbrahim (Dalkılıç) Bey'dir.

Bu tebliğde SCF'nin Adapazarı teşkilatlanması ve 1930 belediye seçimlerinin Adapazarı ayağı anlatılacaktır. Kullanılacak olan veriler de arşiv belgeler ve gazete yayınlarıyla bu SCF'yle ilgili olarak yapılan akademik çalışmalar olacaktır.

Çalışan aydınları tutuklatmış ve bu kararı için de gericileri tutukladığını açıklamıştı. Üstüne üstlük Kocaeli valisi Adapazarlıların büyük destek verdiği seçimi iptal ettirmişti. Bu konu hakkında Cemil Koçak Adapazarı İntihabatı danıştay kararıyla iptal edilmişti.

KIRLI, Engin

Adapazarı–Düzce–Bolu Hattı Demiryolu Projesi

Osmanlı İmparatorluğunda 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirilen demiryolu yatırımları, henüz ihale ve proje aşamalarından itibaren devletin genel gidişatında ve uluslar arası rekabette hayati roller oynamaya başlamıştır. Büyük Güçler'in Osmanlı İmparatorluğu'ndaki iktisadi nüfuz bölgelerine yönelik paylaşım politikaları bağlamında da stratejik açıdan büyük önem taşıyan demiryolu hatlarını inşa faaliyetleri, 1890'lardan itibaren Berlin–Bağdat projesinin kuvveden fiile geçmesiyle yeni bir aşamaya ulaşmıştır. 20. yüzyıl başlarında ise Hicaz'a kadar uzanan yeni demiryolu hatlarının ilavesi ile aynı zamanda Anadolu'nun çeşitli merkezlerinin İstanbul'a bağlanması çalışmaları da büyük ölçüde tamamlanmış oluyordu. İlerleyen yıllarda ise, Anadolu'nun çeşitli şehirlerini İmparatorluğun başkenti İstanbul'a bağlayan mevcut hatlara ilave olarak, iktisadi ve stratejik açıdan önem arzeden ilave yada alternatif hatların inşası da gündeme gelmeye başladı. Bu meyanda Birinci Dünya Savaşı döneminde İstanbul–Eskişehir–Ankara güzergâhındaki mevcut hatta ilaveten, Adapazarı–Düzce–Bolu hattını takip edip Ereğli'ye kadar uzanacak yeni bir hattın yapılması gündeme geldi. Ereğli–Düzce hattını da entegre bir şekilde içeren bu proje, asker sevkiyatının yanı sıra, Osmanlı başkentinin kömür ve kereste gibi ihtiyaçlarının karşılanmasını da amaçlıyordu. Başta savaş koşulları ortamı olmak üzere çeşitli nedenler dolayısıyla gerçekleştirilemeyen bu proje ile ilgili arşiv belgeleri Adapazarı'nın, Anadolu'dan İstanbul'a geçişte stratejik ve ekonomik açıdan ne denli merkezi bir rolünün bulunduğunu ortaya koymaktadır. Yer yer günümüz koşullarında da gündeme gelen söz konusu Adapazarı–Düzce–Bolu hattındaki demiryolu projesinin tarihsel arka planının ortaya çıkarılması, Türkiye'nin siyasi–iktisadi–sosyal konularına ilişkin yakın tarihine de farklı açılardan bakılmasına ve değerlendirilmesine de katkı sağlamaktadır.

KIYANÇ, Sinan

Sakarya'nın Genel Seçim Sonuçları (1957–1999)

Sakarya, 22 Haziran 1954 tarihinde çıkarılan yasa ile il olmuştur. Böylece 1957 seçimlerinden itibaren seçimlere il olarak katılmıştır. Sakarya il seçim sonuçlarına bakıldığında ülkedeki siyasi, sosyal ve ekonomik değişimlerin etkili olduğu ortadadır. Belirtilen tarihler arasında Demokrat Parti ve devamı olan partilerin (Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi) güçlü olduğu görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti siyasi hayatında kritik seçimlerden olan 1957 seçim sonucunda Türkiye genelinde olduğu gibi Sakarya'da da Demokrat Parti ilk sırada yer almıştır. 27 Mayıs 1960 darbesi ve gölgesindeki gelişmeler toplumda tepkiyle karşılanmıştı. Darbe, 1961 yılı seçiminde Demokrat Parti uzantısı olan partilerin yurt genelinde zafer kazanmasını engelleyememiştir. Sakarya'da da tepki varlığını göstermiş ve Demokrat Parti devamı olan Adalet Partisi açık ara ile birinci sırada çıkmıştır. Muhafazakâr kimliğini iyice oturtan Sakarya'da 1965 ve 1969 seçimleri sonucunda Adalet Partisi gücünü iyice arttırmıştır. Seçimlerde alınan sonuçlara rağmen ordu bir kez daha 12 Mart 1971 Muhtırasıyla siyaset sahnesine çıkmıştı. Muhtıra sonrasında 1973 seçim sonucunda Türkiye Genelinde CHP birinci parti çıkmasına karşın, Sakarya'da Adalet Partisi siyasi gücünün bir kısmını kaybetse de ilk sırada yer almıştır. Gücünü 1977 seçimlerinde arttıran Muhafazakâr çizgi, 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında yapılan 1983 yılındaki seçimde Anavatan Partisi açık ara farkla önde kazanmıştır. 1987 yılında Doğru Yol Partisine oylarının bir kısmını kaptırsa da Anavatan Partisi bir kez daha oyların büyük kısmını almıştır. Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığına seçilmesi sonrasında Türkiye genelinde olduğu gibi Sakarya'da da 1991 seçimi neticesinde Doğru Yol Partisi birinci parti çıkmıştı. Doğru Yol Partisi'nden bekleneni vermemesi Refah Partisi'nin gücünü artırmıştı. Sakarya'da o güne kadar Demokrat Parti geleneğinden gelen partilerin ilk sırada yer almasına rağmen 1995 seçiminde Refah partisi ilk sırada yer almıştır. Bu seçimde Demokrat Parti geleneğinden gelen Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi toplam oyları yine geleneğin bölgede hâkim olduğunu göstermiştir. 28 Şubat post modern darbe sonrasında yapılan 1999 seçimi sonucunda Türkiye genelinde Demokratik Sol Parti ilk sırada yer alırken Refah Partisi'nin devamı olan Fazilet Partisi üçüncü sırada yer almıştır. Buna karşın Sakarya'da Fazilet Partisi açık ara ilk sırada yer alırken Demokratik Sol Parti ikinci

sırada yer almıştır.

Çalışma da Sakarya'nın 1957-1999 seçim sonuçları incelenmiştir. Bu sürenin büyük bölümüne Demokrat Parti geleneği varlığını göstermiştir. Kimi seçimlerde ülke genelinde ki çizgiyle paralel gitse de kimi zaman bu çizgiden farklı yol çizmiştir. Muhafazakâr çizgisinin tüm seçimlerde gösteren Sakarya, Türkiye'nin geçirdiği süreçlerde takındığı tavır bulgu ve olgularıyla ortaya konmuştur.

KONCA, Hande

Milli Savunma Bakanlığı Kayıtlarına Göre I. Dünya Savaşı'nda Sakaryalı Şehitler ve İlçelere Göre Analiz

I.Dünya Savaşı, bilindiği gibi geniş coğrafyalara yayılmış büyük bir savaştır. Avrupa kaynaklı başlayan bu savaş kısa süre sonra dünyayı etkisi altına almış ve Goeben ve Breslau Alman gemilerinin Osmanlı kıyılarına yanaşması ve Osmanlı gözetiminde olan bu gemilerin Rus limanlarını bombalamasıyla Osmanlı otoriteleri savaşa girme kararı almıştır.

Osmanlı Devleti'nin savaşa dâhil olmasıyla Kafkas, Kanal, Irak, Hicaz-Yemen, Suriye-Filistin, Çanakkale, Makedonya, Galiçya ve Romanya Cepheleri açılmıştır. Osmanlı ordusu bu cephelerde Mtfevik devletlere karşı mücadele vermiştir. Cephelelerin çokluğu ve zorluğu, Dünya Savaşı boyunca Osmanlı erkek nüfusunu fazla oranda azaltmış ve ülkenin demografik yapısında dengesizliğe neden olmuştur. Demografik yapının bozulmasından payını alan bir şehrimiz de Sakarya olmuş cephelere asker göndermiştir. Çalışmamızda şehit düşen Sakaryalı askerlerimizin adlarını, doğum yerlerini, doğum tarihlerini, savaşlardaki rütbelerini, şehit düştükleri yerleri ve lakaplarını inceledik. Bu verileri baz alarak bir analiz yaptık.

Sakaryalı şehitlerimiz birçok faktörlerden dolayı Çanakkale Cephesi'nde yoğunlaşmıştır. Çanakkale Cephesi'ni sırasıyla Irak, Kafkas, Galiçya, Suriye-Filistin, Romanya, Hicaz-Yemen, Makedonya Cepheleri takip etmiştir.

Bu çalışmadaki amacımız I.Dünya Savaşı boyunca açılan her cephede, her savaşta, diğer şehirlerimiz gibi, aktif rol alan Sakarya ilimizin savaşın genelinde ne kadar kayıp verdiğini saptamak ve bu verilerle ilgili bir analiz yapmaktır. Dahası Sakarya yerel tarihine bir katkı sağlamaktır. Bu alışmamızda bize Milli Savunma Bakanlığı I. Dünya Savaşı şehit kayıtları kaynak olmuştur. Bunun yanında ilgili eserler de kullanılmıştır.

KONUKÇU, Enver

XVI. Yüzyıla Kadar Akyazı ve Çevresi

XIX. yüzyılda, *La Turquie d'Asie* yazarı Vital Cuinet (ö: 1896) İzmit Mutasarrıflığının Adapazarı Kazası'na bağlı Akyazı Nahiyesi hakkında; "Akyazı küçük bir kasabadır. Ağaçlık tepelerle çevrilmiş bir çayırın ortasında bulunmaktadır. Görünüşü çekicidir. Özellikle de ilkbaharda yeni çıkan çimenler çiçeklerle bezendiğinde... Nahiyeye kelime kelime "Beyazla yazılmış; Berrak yazı ile yazılmış anlamına gelen, bu hâlde incecik minyatürlerle süslenmiş güzel bir kaligrafi sayfasının görünümünün verdiği zevkle kıyaslanarak Türkçe Akyazı ismini veren budur" açıklaması yapmaktadır. Ama hemen söyleyelim ki, Akyazı yazarın da belirttiği gibi Türkçe'dir. Ak ve Yazı kelimelerinden oluşmaktadır. Ak, beyaz ve Yazı da ova, yayla anlamındadır. Zaten, önündeki geniş düzlük de Yazı'ya karşıt olarak Ova diye tanımlanmaktadır. İsmi tarihi yolculuğunda tabii ki Oğuzlarla birlikte, Türkistan'dan Anadolu'ya, diğer taraftan da Rumeli'ye de yayıldığı görülmektedir. Akyazı'nın diğer karşıtı da Kara Yazı'dır. Bu kullanım da göz önüne alınacak olunursa, Ak güneyi, Kara da kuzeyi temsil etmektedir. Akdeniz ve Karadeniz örneklerini vermek yerinde olacaktır. Prof. Dr. S. Eyice'nin de bir makalesinde işâret ettiği ve bilgi verdiği Akyazılı Sultan da, kelimenin yaygınlığına işâret olmaktadır.

Tarihçilerin işâret ettiği Regio Tarsia, Laskaris-Kommenos mücâdelesinde Akyazı'da yakın bir yerleşim yeri olarak göze çarpmaktadır. Sakarya'nın doğusunda ki Akova, bu isim etrafında geniş bir yöreyi içermektedir. Von Der Goltz'a göre, günümüz Tersiyesi buraya karşılıktır. Rahmetli Prof. Hâmit İnandık da, yörede ilgi çekici araştırmalar yapmıştır. Onun gibi Arkeolog Nezihi Fırat da Akyazı çevresinde, İlkçağ araştırmaları yapmış ve yörenin, Akyazı'nın eskiliğini ortaya koymuştur. Peutinger Tablosu'ndaki Lateas ve Demetrium'un da bu civârda olduğu bilinmektedir. J. A. Cramer de aynı düşüncededir. Ama, şimdiye kadar yerleri kesinlikle ortaya konulmuş değildir. Akyazı, XIII-XIV. yüzyıllarda, Sakarya'nın doğusunda Amouriosluların tarih sahnesine çıkışı ile Türkçe adı ile göze çarpmaktadır. Ya bunların, ya da Osmanlı Beyliği'nin ilk zamanlarında, Türk hâkimiyetine girmiştir. Âşıkpaşazâde ve diğer çağdaş tarihçiler, Akyazı ve Akyazı'da kullanımını, tarihlerine geçirmişlerdir. Osman Gâzi'nin önerisi ve beyzâde Orhan'ın maiyetindeki komutanlardan Konuralp kılıcı ile ele geçirilmiştir. O bununla da yetinmemiş ve Prusias ad Hypium'un yer aldığı Düzce Bazar'ı da ele geçirmiştir. Daha sonraki

mülki yapılanmada Düzce Bazar, Konur Alp İli'nde, Akyazı da Hüdavendigâr Livâsında yer almıştır. Yine Âşıkpaşazâde ve sonraki tarihçilerden Hoca Sadeddin ile İbn Kemal de, Fatih Sultan Mehmed'in Amasra Seferi sırasında Akyazı yolunda Bolu'ya çıktığına işâret etmişlerdir. XVI. yüzyılda ise Akyazı "kaza"dır. Sapanca ile Ada (Pazarı) Kocaili'ne bağlı iken Akyazı da Hüdavendigâr'da yer almaktadır. Günümüzdeki Hendek, bu asırda, Akyazı ile birlikte zikredilmekte ve karye/köy durumunda göze çarpmaktadır. Ö. L. Barkan ve E. Meriçli'nin üzerinde çalıştığı Defterde Taraklı, Âb Sofi ve Karapürçek Akyazı'nın komşusudur. Sophon'dan doğuya uzanan eski yol ise Sakarya Boğazı çıkışında, bir taş köprü ile aşılabilmekte idi.

Akyazı arkeolojisi tam anlamı ile araştırma konusu edilememiştir. R. Leonhard ve Von Der Goltz'un kısa süreli incelemeleri de ihtiyaca cevap verememektedir. Akyazı-Hendek bağlantılı, Karadere/Aksu vâdisinde, derbende de bazı eski kalıntılara işâret edilmektedir. İlk defa tarih edebiyatına kazandırdığımız Kadife Kale öreni hâlâ araştırılmayı beklemektedir.

KUMAŞ, Nursal

1890–1910 Döneminde Adapazarı'nda Görülen Bulaşıcı Hastalıklar ve Merkezi–Yerel Yönetimlerin Aldığı Tedbirler

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Adapazarı ve çevresinde başta kolera olmak üzere sıtma, kuduz, zatüre ile hayvanlarda da veba gibi birtakım bulaşıcı hastalıklar görülmekteydi. Osmanlı merkezi yönetim ve yerel yönetimler bu hastalıklarla mücadele etmek için çeşitli önlemler almaktaydı. Karantina uygulaması, bataklıkların kurutulması, yöre halkına temizlik faaliyetleri için uyarılarda bulunulması, şehirde sağlığa elverişsiz şartlarda bulunan hapisane binasının yenilenmesi, trenlerin Adapazarı ve sapanca istasyonlarında yolcu indirip bindirmesine izin verilmemesi, bölgeye sihhi yardım ve doktor gönderilmesi bu önlemlerden bazılarıydı. Bulaşıcı hastalıklara maruz kalanlara da birtakım yardımlarda bulunulmaktaydı. Veba hastalığı nedeniyle telef olan hayvanların zararını karşılamak için Ziraat Bankası aracılığıyla borç para yardımında bulunulması ve kuduz hastalığına yakalanıp tedavi olmak amacıyla İstanbul'a giden hastaların yol masraflarının yerel belediyeler tarafından karşılanması bu yardımlara birer örnektir. Bu çalışmanın tarihsel aralığı 1890–1910 olarak belirlenmiştir. 1894–1895 yıllarında kolera hastalığının Adapazarı, Kocaeli ve Bursa bölgesinde salgına dönüşmüş olması dikkate alınarak, araştırmanın başlangıç tarihi hastalığın görülmeye başladığı tarihin birkaç yıl öncesine denk getirilmiştir. Çalışmada söz konusu tarihsel kesit içinde Adapazarı ve çevresinde görülen bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkış nedenleri, Osmanlı yönetiminin bu hastalıkların önlenmesine yönelik aldığı tedbirler ve hastalara sağladığı yardımlar üzerinde durulmuştur. Arşiv kaynaklarına dayalı olarak hazırlanan çalışma için bölge ile ilgili yazılmış olan çeşitli tetkik eserler de gözden geçirilmiştir.

KURŞUN, Özge

II. Abdülhamid Dönemi'nde Adapazarı'nda Yabancı Okullar

Osmanlı Devleti çok uluslu bir yapıya sahiptir. Osmanlı tebaasına ait olup çeşitli dinlere, mezheplere mensup bazı topluluklar vardır. Bu topluluklara tanınan bir takım haklar vardır. Bu haklar da genel olarak Osmanlılık düşüncesi çerçevesinde kimi zaman toplumda ayrılıkçı faaliyetlere karşı önlem amaçlı, kimi zaman da temel ihtiyaçlardan doğan durumlardan dolayı verilmiş haklardır. Eğitim de azınlıklara verilmiş haklardan bir tanesidir. Azınlıklar kendi okullarını açabilmişlerdir. Osmanlı tebaası içinde yaşayan azınlık okullarının dışında yabancıların da Osmanlı ülkesinde okullar açmalarına izin verilmiştir. Kimi zaman kendi ülkelerinde yaşanan savaş gibi olumsuz koşullar sebebiyle kimi zaman da kendi dini, siyasi ideolojilerini yaymak amaçlı Osmanlı Devleti'ne gelerek eğitim hakkı elde etmek isteyen yabancı milletler olmuştur. Osmanlı Devleti ile muhtelif devletlerin arasında yaşanan bir savaşta Osmanlı Devleti mağlup olursa diğer devletler bu durumdan faydalanarak okul açmak için kapitülasyon isteyerek de kendi eğitim kurumlarını açma yoluna gitmişlerdir. Dönemin şartlarına göre Osmanlı Devleti içinde açılan yabancı okulların açılış sebepleri, nitelik ve nicelikleri değişiklik göstermiştir. Bu okullar genellikle Fransız, İngiliz, İtalyan, Amerikan, Alman, Rus okulları ve diğer bazı okullardır. Bu okullar da kendi içinde mensup oldukları dinin mezhep ve tarikatlarına göre ayrı ayrı teşkilatlanmışlardır. Özellikle İstanbul'un fethinden sonra yabancı okulların sayısında bir artış gözlenmiştir. Tanzimat sonrasında ise bu artış ivme kazanmıştır. II. Abdülhamid dönemine baktığımızda eğitim sisteminde köklü değişikliklerin olduğunu görmekteyiz. Bu dönemin eğitim tarihine en büyük katkılarından biri eğitim sisteminin vilayetlere taşınması olmuştur. Eğitimin, Dersaadet dışına çıkarılarak vilayetlerde teşkilatlandırılmasıyla yaygınlaşması sağlanmıştır. Yabancı okulların da bu dönemde Dersaadet dışında yaygınlaştığını söyleyebiliriz. Bu dönemde İzmit'e bağlı Adapazarı da Osmanlı Devleti içerisinde yabancı okulların bulunduğu bir yerdir.

Çalışmamızın amacı, İstanbul'a yakın bir yer olarak Adapazarı'nda II. Abdülhamid döneminde açılan yabancı okulları; bu okulların faaliyetlerini, takip ettikleri siyasetleri içine alarak genel hatlarıyla ortaya koymaktır. Çalışma, araştırma eserler incelenerek oluşturulmuştur.

MAMUR YILMAZ, Elif YILMAZ, Selahattin

Şadan Bezeyiş'in Yaşamı ve Türk Resim Sanatının Görsel Diline Katkıda Bulunan Önemli Eserleri

Şadan Bezeyiş, 1926 yılında Adapazarı'nda doğmuştur. 1951 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (şimdiki adıyla Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) Yüksek Resim Bölümü'nü bitirmiştir. Hikmet Onat, Cemal Tollu, Nurullah Berk ve Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun öğrencisi olmuştur. Devlet bursuyla gittiği Roma Güzel Sanatlar Akademisi'nden doktora diploması almış, 1956 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'ne öğretim üyesi olarak atanmış ve sanat çalışmalarına İstanbul'daki atölyesinde devam etmiştir. Sanatçı 29 Nisan 2017 tarihinde vefat etmiştir. Günümüzde sanatçının çok sayıda eseri, ulusal ve uluslar arası müzelerin ve kurumların koleksiyonlarında yer almaktadır. Ülkemiz adına bir çok ulusal ve uluslar arası sergiye katılarak ve kişisel sergiler açarak üretkenliğini ve başarısını ortaya koyan akademisyen sanatçımız sanat alanında aldığı ödüllerle adından sıkça söz ettirmiştir. Türk Resim Heykel Sanatı'nın modernleşmesinde öncü rol oynayan ressamlardan biri olan Şadan Bezeyiş hakkında yapılan bu çalışmanın sanatçı ile ilgili çok az araştırma yapılması yönündeki önemli bir eksiği kapatması düşüncesiyle sanatçıya hak ettiği değerin verilmesi adına bir basamak olması ve bundan sonraki araştırmalara kaynak teşkil etmesi açısından önem taşımaktadır. Bu araştırma Şadan Bezeyiş'in yaşamı ve önemli eserleri üzerinden sanatçının üslubunun Türk Resim Sanatının görsel dilinin oluşmasına yaptığı katkıları betimlenme amacını taşımaktadır.

Araştırma betimsel bir araştırma olup durum tespiti yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılarak alan yazın taranmış, sanatçı ile ilgili bilgilere ve sanatçının eserlerine ulaşılmış ve eserlerin sanatsal özellikleri açısından incelemesi yapılmıştır.

Sanatçının resimlerinde genellikle Anadolu ve İstanbul tarihi ve folklorundan esinlendiği fantastik konuların renkli bir üslup ile birlikte yerel-soyutçu bir eğilim ifade edildiği görülmektedir. Sanatçının ilk dönemlerdeki soyut resimlerinde biçimi aşırı ölçüde parçalama eğilimindeyken sonraki dönemlerdeki figüratif yapıtlarının kompozisyon kurgusunda doğrudan Anadolu folklorunu içeren yerel öğelerin yanı sıra figürlerin çeşitli parçalarının gerçeküstücü bir görüntü yaratacak biçim-

de bütünleştirme yolunu seğmiştir. Sanatęının resimlerinin sanat yaşamı içerisinde figüratif ve figüratif olmayan (non-figüratif) anlayış arasında biğimlenirken, zamanla daha dışavurumcu (ekspresyonist) bir niteliğe dönüştürerek, kendine özgü üslubu ile Türk Resim Sanatının oluşumuna katkı sağladığı görülmektedir.

MEMİŞ, Mehmet

Sakaryalı Bir Değer: Hattat Hafız Saim Özel

Sakarya'nın Taraklı İlçesi'nde 1919 yılında doğan ve 29 Ekim 2005 tarihinde aynı yerde vefat eden merhum Saim Özel, kurrâ-hafızlığı yanında hattatlığı ile de bilinen mümtaz bir şahsiyettir.

İlk eğitimini memleketinde tamamlamış, babasından kıraat ve dini ilimleri öğrenmiştir. 1937'de İstanbul'a giderek eğitimine orada devam etmiş, 27 Nisan 1938'de Yeni Valide Cami'inde müezzin vekili olarak başladıktan altı ay sonra Koca Mustafa Paşa Cami müezzinliğine atanmıştır. Bu dönemde Nuru Osmaniye Cami Kur'an Kursu'nda Hafız Hasan Akkuş'tan Kur'an-ı Kerim'i hifzederek 2 Mart 1941 tarihinde icazet almıştır. Daha sonra Nuru Osmaniye Cami'nin müezzinliğine atanmıştır. Burada tanıştığı Hafız Recep Berk'in teşviki ile hüsn-i hatta heves eden Saim Özel, Güzel Sanatlar Akademisi'nde Hattat Kamil Akdik'in derslerine başlamış, hocasının vefatı üzerine Beşiktaşlı Nuri Korman ile meşke devam etmiştir. 1948'de Gedik Paşa Cami müezzinliğine, dört sene sonra da imamlığına tayin edilmiş, buradaki mesaisi esnasında tasavvuf musikisine ilgi duyarak vaktin ünlü hafızlarından usul dersleri alıp ilahiler meşketmiştir.

Nûri Korman'ın vefatıyla kesintiye uğrayan hat derslerine Halim Özyazıcı'yla devam eden Saim Özel, onunda elim bir trafik kazası neticesinde vefatı üzerine Hamit Aytaç'a devam ederek icazet almıştır. İcazet kıt'ası Hicrî 1395 tarihini taşımaktadır.

Mütebessim, mütevazı, halim ve selim bir zat olan Saim Özel, Hocası Halim Özyazıcı'nın Sülüs, Nesih ve Rik'a meşklerini bir kadirşinaslık ifadesi olarak kitap halinde bastırması ve hüsn-i hat çalışanlar için bu alanda önemli bir ihtiyacı karşılamıştır. 1968 senesinde Süleymaniye Camii'nin imametine tayin edilen Saim Özel senelerce hizmetten sonra 5 Ekim 1981 tarihinde emekliye ayrılarak memleketi Taraklı'ya dönmüş ve doğduğu evde vefat etmiştir.

Bu bildirinin amacı, Sakarya'da yetişmiş olan bu değerli şahsiyetin ilim ve sanat hayatı hakkındaki bilgileri, bilhassa hat sanatı alanındaki çalışmalarını derlemek, değerlendirmek ve kayıt altına almaktır. Bu amaçla merhum Saim Özel'in vefatından sonra hakkında yazılan ve yayınlanan bazı hatıralardan istifade edilecek, Taraklı Müzesinde ve başta İstanbul olmak üzere, muhtelif koleksiyonlarda bulunan eserleri incelenerek değerlendirilecektir. Bu çalışmanın, Sakarya'nın kültür ve sanat tarihine özellikle geleneksel sanatlar bağlamında katkıda bulunacağı aşîkardır.

NARİN, Resül

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Adapazarı Ticari Hayatına Dair Tespitler

20. yüzyıla önemli bir birikim ile giren Adapazarı, bağlı olduğu İzmit sancağının hem nüfus hem de iktisadi açıdan en parlak kazası durumundaydı. 1889 yılında açılan Ziraat Bankası Adapazarı Şubesi, 1907'de Osmanlı Bankası Adapazarı şubeleri, şahsi teşebbüs ve yerli sermaye ile 1913'te kurulan Adapazarı İslam Ticaret Bankası ve 1919'da açılan Adapazarı Emniyet Bankası bölgenin ne denli bir iktisadi büyüklüğe sahip olduğu konusunda ipuçları vermektedir. Osmanlı Devleti zamanında kurulan milli bankalardan Cumhuriyet dönemine geçebilen 14 bankadan ikisi Adapazarı'nda kurulmuştu.

Kasım 1916 başlarında Adapazarı'nda "Adapazarı Ahşap ve Demir Malzeme İmalathanesi Anonim Şirketi" kuruldu. Fabrikanın açılışını bizzat Harbiye Nazırı Enver Paşa yapmıştı. Enver Paşa fabrikanın açılışını yapmakla kalmamış aynı zamanda döneminin en önemli milli yatırımlarından olan bu fabrikaya hissedar olmuştu.

31 Mayıs 1917'de Şumnulu Hacı Mehmet Hilmi Efendi tarafından Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası kurulmuştur. Böylece şehrin tüccar ve esnafı daha organize bir hüviyet kazanmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra da Adapazarı iktisadi büyümesini sürdürmüştür. İzmir İktisat Kongresi'ne 6 delege ile İzmit sancağı adına en kalabalık heyetle katılan Adapazarı tüccar ve esnafı, İzmir'de 17-21 Şubat 1923 günlerinde dört günlük özel çalışmaları sonucu bir rapor hazırlamıştı. Böylece yeni kurulan Cumhuriyet iktisadının şekillenmesi ve gelişmesine de katkı vermiştir.

Adapazarı'nda Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında ticari hayat pek çok kentten ileri durumdaydı. Ticaretin merkezi Uzunçarşılı idi. Unkapı, Bakırcılar, Karaağaçdibi, Eski Mizan Çarşısı, Erenler Caddesi, Hükümet Caddesi, Soğanpazarı, Hendek Caddesi, Sabit Efendi Hanı, Pirinç Pazarı, Demirciler Caddesi, Kunduracılar Çarşısı, Kömürpazarı gibi şehrin pek çok ticaret merkezi bulunuyordu. Esnaf veya tacirler bu merkezlerde gruplar halinde çalışıyorlardı.

Adapazarı ticari hayatın yanında çok önemli bir tarım kenti idi. Bu durum ülkenin ilk on borsasından birinin bu kentte kurulmasına vesile olmuştur. 18 Nisan 1925 tarihinde Gazi Mustafa Kemal ve 11 kabine üyesi imzası ile Adapazarı Tica-

ret Borsası açılmıştır.

Makalemizde cumhuriyetin ilk yıllarında Adapazarı ticaret hayatına dair kesitler verilecektir. Bunun için Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet arşivleri, dönemin gazete ve dergileri, Türk Ticaret Salnameleri, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllıkları, Annuaire Oriental gibi kaynaklar kullanılacaktır. Bununla birlikte şehrimizin Cumhuriyet'e geçiş ile birlikte, pek çok alanda olduğu gibi, ekonomi alanında da nasıl üstün bir konumda olduğunu görülecektir.

NART, Sima TUTAR, Hasan

Kültür Aktarımında Toplumsal Hafızanın Rolü: Bıçkıdere Köyü Örneği

Toplumların yaşadıkları ve etkileşim yoluyla nesilden nesile aktardıkları maddi ve manevi değerler bütünü olan kültürün aktarımında kırılma veya kopuşa neden olan çeşitli faktörler vardır. Bu faktörlerin en önemlilerinden biri kitleler halinde yaşanan göç ve sürgün gibi toplumsal olaylardır. Yaşanılan dünya, görülen nesne aynı olsa da insanlar kendi kültürlerine göre algılar, kendi kültürlerine göre düşünürler ve kendi kültürlerine göre hissederler. Bu yüzden kültürlerinden koparılan insanların kaybettikleri sadece yurtları değil algılama, düşünme, hissetme, anlama ve kültür üretme yetenekleridir. Bu araştırmanın amacı, Çarlık Rusya'sından sürgün edilen Abhaz halkının kültürünü ve dolayısıyla toplumsal hafızasını koruma konusundaki duyarlılığını kuşaklar arası karşılaştırma yoluyla incelemektir. Bu amaçla, homojen bir Abhaz nüfusunun yaşadığı Sakarya'nın Akyazı ilçesine bağlı Bıçkıdere Köyü çalışma evreni olarak belirlenmiştir. Bıçkıdere Köyü'nde yaşayan farklı kuşaklardan insanların kültür ve kimlik algıları konusunda kuşaklar arasında farklılık var mıdır? Sorusu cevaplandırılmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede Bıçkıdere köyünde yaşayan farklı kuşaktan insanların kültür taşıyıcıları konusundaki duyarlılıklarını tespit etmek amacıyla yapılandırılmış soru formu ile veriler toplanmıştır. Bir odak grup üzerinde derinlemesine mülakattan elde edilen bulgulara göre Bıçkıdere köyünde yaşayan farklı kuşaklardan Abhaz halkının kültür ve kimlik konusunda algıları farklıdır. Yaşlı kuşaktan insanların toplumsal hafızalarında Abhazya'nın derin özlemi, önemi ve yeri canlılığını korumaktadır. Diğer taraftan yaşlı kuşakların Abhaz kültürüne karşı duyarlılık düzeyleri görece yüksek iken, genç kuşakların daha yerli ve Türk milli kültürüne daha yakın oldukları sonucuna varılmıştır.

OĞUZ, Gülser

1453 ve 1454 Numaralı İzmit Şer'iyeye Sicillerine Göre Sakarya'da Gündelik Hayat

Şer'iyeye Sicilleri Osmanlı Devleti'nde en yetkin devlet görevlilerinden biri olan kadı tarafından tutulan önemli birinci el kaynaklardan biridir. Bu defterler kadının görev yaptığı kaza bölgesindeki pek çok bilgiyi içermektedir. Zira bu defterlerde, kadının dinlediği mahkemelerin kayıtları, narh listeleri, avarız haneleri, merkezden gelen emirler gibi pek çok veri yer almaktadır. Bunlardan diğerleri mahkeme ve tereke kayıtlarıdır. Şöyle ki kadının en önemli görevlerinden biri görev yerinde mahkeme kurmak ve bölgesindeki halkın anlaşmazlık durumlarını çözmektir. Kadının bu maddede bir diğer görevi ölen kişilerin mal varlığını ihtiva eden tereke kayıtlarını çeşitli durumlarda kayıt altına almaktır. Dolayısıyla bir bölgenin tarihini yazarken toplumsal olayların da anlaşılması ve açıklanması zaruretinden ötürü Şer'iyeye Sicilleri önemli kaynaklardandır.

Bu çalışma için Kocaeli Şer'iyeye Sicilleri'nden iki tanesi kullanılacaktır. Bunların numaraları 1453 ve 1454'tür. Defterlere İSAM Kütüphanesi'nden ulaşılmıştır. İncelenen defterler, 19. Yüzyılın ortalarına denk gelen defterlerdir. Bu tarihler arasında da Sakarya 'Adapazarı' adıyla Kocaeli Sancağı dâhilinde yer almaktadır. Yani Sakarya'ya ait müstakil defterler katalog taramalarından ulaşıldığı kadarıyla yoktur. Dolayısıyla Sakarya'ya ait olan mahkeme kayıtları Kocaeli Sicillerinin içinde dağınık halde bulunmaktadır. Yapılan taramada çok olmamakla birlikte bu defterlerin içinde bir de Sakaryalılara ait tereke kayıtlarının da yer aldığı görülmüştür. Tespit edilen kayıtların Sakarya toplumsal tarihi ve kültürü ile ilgili çok önemli fikirler sunacağı kesindir. Öncelikle bu verilerin toplumun genelini kapsamadığının ve verileri örneklem olarak almak gerektiğinin farkında olarak toplum ve kültürüyle ilgili ipuçları edinilebilir. Mesela, toplumun anlaşmazlık konularının ne olduğu, kadınların mahkemeye başvurma durumları, bölgedeki yer ve mahalle isimleri, mesleklere dair ipuçlarına mahkeme kayıtları sayesinde ulaşmak mümkündür. Tereke kayıtları sayesinde de kişilerin mal varlıkları, içi döşemeleri, giyim kuşam kültürü, taşınmaz malları gibi pek çok konuyla ilgili fikir sahibi olunabilir. Dolayısıyla incelenen mahkeme kayıtları ve Tereke kayıtları Sakarya'da gündelik hayata dair önemli veriler sağlayacak türdendir.

OLGUN, Kenan

Adapazarı Halkevi Temsil Şubesi'nin Faaliyetleri (1934-1951)

Halkevleri, Cumhuriyet ideolojisinin yerleşmesi, gerçekleştirilen inkılâpların toplumun geniş kesimlerince kabul görmesinde ve ülkenin sosyo-kültürel alanlarda istenilen seviyelere ulaştırılmasında önemli rol oynayan kurumlardır. Halkevlerinin açılmasında Cumhuriyet ideolojisi ve 1930'lu yıllardaki siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal gelişmeler etkili olmuştur. Özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması ve sonrasında yaşanan olaylar hükümetin bir dizi düzenleme yapmasında etkili olmuştur. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması sonrası uzun bir yurt gezisine çıkan Atatürk, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ülkede bu kadar "inkılâp" yapmasına rağmen bu yapılan yeniliklerin halka inmediğini görmüştür. Bunun sonucu olarak da halka inmek, yapılan yeni düzenlemeleri halka anlatmak ve benimsetmek için atılan adımların bir sonucu olarak da halkevleri kurulmuştur. Halkevleri, 19 Şubat 1932 tarihinde Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eminönü (İstanbul), Eskişehir, İzmir, Konya, Malatya ve Samsun olmak üzere 14 yerde birden açılmıştır. Halkevleri 9 şube halinde örgütlenmiştir. Adapazarı Halkevi ise, bu ilk açılıştan 2 yıl sonra 23 Şubat 1934 tarihinde hizmete başlamıştır. 1934 yılında açılacak halkevleri listesinde başlangıçta yer almayan Adapazarı Halkevi, sonradan bu listeye eklenmiştir. Adapazarı Halkevi, her yıl Şubat ayı içinde açılmasına karar verilen halkevleri kararına uygun olarak, açıldığı yıl yeni açılan 25 halkeviden birisi olmuştur. Müze ve Sergi Şubesi hariç olmak üzere 8 şubeyle çalışmalarına başlayan Adapazarı Halkevi, açıldığı ilk yıllarda başta bina ve salon olmak üzere pek çok konularda sıkıntı çekmiştir. Ancak zaman içinde bu sorunlarını kısmen çözülmüştür.

Adapazarı Halkevi'nin kuruluşundan beri var olan Temsil Şubesi, tiyatrolarını sahneleyecek bir salondan yoksun olarak açılmıştır. Buna rağmen 1934 yılında İstiklal, Sönen Ümit, Sakarya'nın Tayyarecisi ve Fazilet oyunlarını sergilemiştir. Adapazarı Halkevi Temsil Şubesi, ülkede temsil şubelerinin kurulma amacına uygun olarak çalışmalarını sürdürmüştür. Yörede tiyatroyu sevdirmek, yeni yetenekler kazandırmak, "inkılâp ve sosyal ilerleme hamlelerini geliştirmek" amacıyla başlayan tiyatro gösterimlerinde en fazla Himmetinoğlu, Mavi Yıldırım, Tarih Utandı ve Mehcuplar oyunlarını sergilemiştir. Adapazarı Halkevi kapatıldığı 1951 yılına kadar çok çeşitli tiyatro oyunlarını sahnelemiş, bu oyunlar arasında Batılı oyunlara

da yer vermiştir. Adapazarı ve civarında tiyatronun sevilmesinde tiyatro repertuarına yeni oyunların eklenmesinde Temsil Şubesi etkili olmuştur.

Bu çalışmamızda Adapazarı Halkevi'nin kuruluş ve gelişimi hakkında kısaca bilgi verildikten sonra, Temsil Şubesi'nin faaliyetleri hakkında ayrıntılı bir inceleme yapılacaktır. Çalışmamızın ana kaynaklarını Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgeleri oluşturmaktadır. Arşiv belgelerinin yanı sıra o dönem Kocaeli'nde yayınlanan gazete ve dergiler de kullandığımız kaynaklar arasındadır.

ÖNAL, Üikü

Sakarya'daki Ardanuç Muhacirlerinin Mutfak Kültürü

Sakarya ili tarihi süreçte yoğun göçlere sahne olmuş önemli illerimizden biridir. Artvin ve çevresinden de zaman içerisinde göçler olmuştur. Bu nedenle göç sonrası Sakarya ve Artvin illeri arasında 1878' den beri sıkı bağlar kurulmuştur. Osmanlı-Rus savaşı (1878) sonucu Artvin'inde sınırları içinde olduğu Batum ve çevresi Ruslara bırakılmış ve bu yörede yaşayan halk anlaşmalı olarak Anadolu'nun muhtelif yerlerine göç etmiştir. Artvinlilerin en çok yerleştiği yer ise Sakarya ve çevresi olmuştur. Artvinliler, buralarda köyler kurmuşlar; kurulan bu köyler Hendek ve Akyazı ilçelerindedir sayıları da onun üzerindedir. 1960'lardan sonra da Artvin'den yeni göçler olmuştur. Her iki şehir halkı arasında sürekli gidiş-geliş nedeniyle kültürel bağlar da güçlenmiştir. Ardanuç muhacirleri daha çok Arifiye ve Akyazı ilçelerini tercih etmişler ve hemşerileri ile toplu halde yaşamaktadırlar. Bu nedenle Artvin'den Sakarya'ya taşınan yerel kültür özellikleri kısmen korunmuştur. Artvin muhacirleri gittikleri yerlerde kültürel özelliklerini koruyup yaşatmaya çalışmışlardır. Kültürün önemli bir parçası olan yemek kültürü de bu yolla Sakarya ve çevresine taşınmıştır. Osmanlı yönetiminde beraber yaşadıkları Acaralı-Batumlu muhacirlerinin de ortak yemekleri bulunmaktadır. Anadolu kültürünün bu kesiminde mısır ekmeğine "adi", fasulyeye "lobiya" demektedirler. Bildirimizde yerel mutfak terimlerine de değineceğiz. Oluşan mutfak kültürü benzerliği nedeniyle hemşerilik bağları güçlenmiştir. Amacımız unutulmaya yüz tutan yemeklerin tekrar gün yüzüne çıkarmak olacaktır. Anadili Türkçe olan Ardanuluların göç ettikleri Sakarya da mutfaklarını ne kadar korudukları ve diğer mutfaklardan ne kadar etkilendikleri incelenecektir. Ardanulular, Serdivan ilçesinde Şavşatlılarla birlikte yaşadıkları için geleneksel mutfaklarını korumaya çalışmışlar. Artvin günlerinde yöresel "Papa", "Bişi", "Kete", "Tutmaç çorbası", "Katmer" vb. yemekler de yapılmaktadır. Toplu olarak oturan yerlerdeki kendi mutfak kültürlerini büyük oranda yaşatmaktadırlar. Sakarya'ya göç etmiş olan bölge halkı, yiyeceklerinin bazılarını memleketlerinden getirmektedirler. Ardanuç'ta da çok yapılan "ağ döneri" artık orda da yapılmaktadır. Bu halkın evlerinde döner ocakları vardır. "aşur", "imi", "Dağ pancarı" gibi endemik bitkileri Sakarya da bulamadıkları için yeni nesiller bu bitkileri bilmemektedirler. Artvin'de doğup bir müddet yaşadıkdan sonra Sakarya yerleşenler alıştıkları tatları bırakmazlar. Yalnız hemşerilerinden uzakta, dağınık yerlerde yaşayanlar ve küçük yaşta küçük göç edenlerin kendi yemek

kültürlerini yaşatmadıklarını araştırmalarımız sonucunda gördük. Sakarya da ki Ardanuçlular hamur işi ağırlıklı, baklagiller, süt-süt ürünleri ve et tüketilmektedir. Bildirimizde, Sakarya'ya farklı dönemlerde yerleşmiş olan Ardanuçluların bölgeye taşımış oldukları mutfak kültürlerini, yeni yerleşim yerlerindeki yemek kültürlerinde görülen değişimleri, hazırlanış biçimlerini ve mutfakla ilgili tespitleri yapılan yemeklerden örnekler sunulacaktır. Bildiri niteliksel yöntemle incelenecektir. Bunun için Ardanuç kökenli kişi ile birebir görüşölüp veriler sözlü olarak derlenmiştir.

ÖZLÜ, Zeynel DEMİR, Enver

1334 Tarihli Adapazarı Devlet Ormanları Bilimsel İşletme Planına Göre Hendek Nahiyesi Ormanlarının Tanıtımı ve Sınıflandırılması

Coğrafi açıdan arazi parçası, ekonomik açıdan ise bir doğa hazinesi, üretim aracı ve gelir kaynağı olarak tanımlayabileceğimiz orman; havası, suyu, toprağı, her nevi nebatat ve hayvanatıyla uyumlu bir ekosistemdir.

Tarih boyunca medeniyetlerin keşiştiğı bölge olan Sakarya, bir taraftan Karadeniz bölgesi, öte taraftan Marmara bölgesi arasında İstanbul'dan Anadolu'ya geçişin sağlandığı bir kavşak noktasında yer almaktadır. Coğrafi konumu nedeniyle Karadeniz, İç Anadolu ve Ege Bölgelerinin iklim özelliklerini bir arada yaşayan bir bölgedir. Doğudan Bolu (Göynük, Düzce, Mudurnu ve Akçakoca), güneyden Bilecik (Gölpazarı ve Osmaneli), batıdan Kocaeli (Kandıra ve Gölcük), kuzeyden ise Karadeniz ile çevrilidir. Bitinya Krallığı'ndan sonra Roma hâkimiyetine giren bölge, daha sonraki dönemlerde sırasıyla, Bizanslılar, Selçuklu Türkleri ve son olarak Osmanlı Türklerinin hâkimiyetine girmiştir. Üzerinde kurulduğu Sakarya Nehri'nin asırlar boyunca oluşturduğu geniş, bereketli ve sulak arazileri sayesinde birçok medeniyetin göç yolu ve yurdu olan bölge, sahip olduğu yer şekilleri ve uygun iklim yapısı nedeniyle özellikle Roma ve Bizans İmparatorluğu döneminde inkişaf dönemini yaşamıştır.

1917 yılında çıkarılan "Ormanların Usulü İdare-i Fenniyeleri Hakkında Kanun" ile Türkiye'de, devlete ait kuru ve baltalık ormanlarının amenajman (işletme) planları doğrultusunda işletilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Çalışmamızda, ilgili kanunun öngördüğü yönetmelik esaslarına göre hazırlanan 1334 tarihli Hendek Nahiyesi İdare Mıntıkasına Ait Amenajman Layiha-i Fenniyesi'ne göre, Adapazarı kenti dâhilindeki devlet ormanlarının topoğrafik ve ekolojik özellikleri, bölgede iklim ve topografya tesiriyle oluşmuş olan toprak çeşitleri, bölgedeki toplam ormanlık alan, kuru ormanları, baltalık ormanlarının yanı sıra çalılık, çayır ve mera alanlarının bölge toprakları içerisindeki oranları, bölgedeki odun üretim alanları, sulak alanlar, kereste nakli bakımından bölgenin durumu ve bölgede yetişen mevcut ağaç çeşitleri (çam, kayın, meşe, melez meşe, gürgen, çınar, karaağaç, kocayemiş, funda, kara yemiş, titrek kavak, gümüş ihlamur, çoban püskülü, orman gülü vb.) hakkında tespitlerde bulunulacaktır. Genelde, ormanların kent ve kır yaşamı için sahip olduğu önemi ortaya koyan çalışmamızın, özelde, Sakarya'nın Hendek nahiyesinde yer alan orman alanları hakkında tafsilatlı bilgiye ulaşmamızı sağlayacağı kanaatindeyiz.

ÖZTÜRK, Bülent

Roma İmparatorluk Dönemi'nde Sakarya ve Çevresindeki Dini İnanışlar

Sakarya ve çevresi, Antikçağ'da Bithynia olarak anılan coğrafi bölgenin sınırları içerisinde yer almaktadır. Bölge Hellenistik Bithynia Kralığı'nın M.Ö. 74'te Romalılara ilhakıyla birlikte Roma egemenliğine girmeye başlamış, nihayetinde M.Ö. 63'ten itibaren Romalı yönetici ve komutan Büyük Pompeius'un oluşturduğu "Pontus et Bithynia" Eyaleti'nin bir parçası olmuştur. Antik Çağ'da çoğunluğu kırsal kesime denk düşen Sakarya'nın, Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki dini inanışları, burada yaşayan bilhassa Hellen kökenli kırsal kesim inanışlarının yansıması şeklindedir. Roma egemenliğine girilmesi, bölgedeki Hellenik kültürel unsurları değiştirmemiş, dini inanışlar da, eskiden olduğu gibi aynı çerçevede devam etmiştir. Yüzey araştırmalarında kayda geçmiş, Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait Eski Yunanca yazıtlı adaklar, bu devamlılığı açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Tapınım gören tanrı ve tanrıçalar arasında Zeus kültlerinin önemli bir yeri vardır. Bunlar arasında "Zeus Bronton", "Zeus Okkonenos", "Zeus Ouebreanos", "Zeus Soter" ve "Theos Agathos"un, dini inanışlar arasında önemli bir paya sahip olduğu gözlemlenir. Sahip olduğu söz konusu epitheton'ları, Zeus'un bölgedeki Hellen öncesi var olan yerel tanrılarla kaynaştığını ve ayrıca kültlerinin niteliğini genel hatlarıyla ortaya koymaktadır. Bu dini unsurların yanı sıra, Phrygia Bölgesi'nden doğarak, Sakarya üzerinden Pontos Eukseinos'a (Karadeniz) ulaşan ve içinden geçtiği tarım arazilerine hayat veren Sangarios nehri, bu özelliğiyle, çiftçi ve köylülerin şükranlarını sunduğu bir nehir tanrısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

PİLTEN UFUK, Şahru

Sakarya Türkülerinin Toplum–Dilbilim Açısından İncelenmesi

Türk kültüründe sözlü halk müziğine genel olarak türkü adı verilir. Türkülerin Türk sosyal hayatında önemli bir yeri vardır. Geleneksel Türk toplumunda duygular ve düşünceler yakılan türkülerle ifade edilir. Toplumun üzerinde derin izler bırakan olaylar bir sonraki kuşaklara türkülerle aktarılır. Türküler Türk toplumunun hafızası niteliğindedir. Bununla birlikte türküler objektif metinler değildir. Gönülden gönüle seslenen subjektif bir bakış açısıyla oluşturulmuştur. Günlük veya tarihi, olayların ve durumların Türk milletinin gözüyle nasıl görüldüğünü, bunlara karşı Türk milletinin toplumsal değerlendirmelerinin ne olduğunu bize aktarması açısından büyük önem taşır. Türk milletinin hissiyatını, ruh dünyasını, değerlerini ortaya koyar. Toplumsal yaşamdaki yeme-içme, bayramlaşma, düğün–dernek, giyim–kuşam, örf–adet gibi her türlü kültürel unsuru bünyesinde barındırır. Bu yönüyle türküler Türklerin kültür hazinesi olarak nitelendirilebilir. Türkülerin sahip oldukları bu özellikler onların özellikle kültürel araştırmalarda ve son dönemlerde yaygınlaşan bilişsel araştırmalarda elverişli bir araç olarak kullanılabilmesine olanak sağlamaktadır.

Bu çalışmada Sakarya türküleri dil kullanımlarından hareketle toplumsal dil bilim açısından incelenecektir. İnceleme sonuçlarından yararlanılarak farklı kültürlerin Türklük mayasıyla yoğrulduğu Sakarya bölgesinin tabiata, hayata, durum ve olaylara bakış, duyuş, düşünüş tarzına ve değerler sistemine dair ipuçları ortaya koymak amaçlanmaktadır. Çalışmada derlem tabanlı inceleme yöntemi kullanılacaktır. Yararlanılacak derlemin hazırlanmasında iki temel kaynak esas alınacaktır. Birincisi bu alandaki en kapsamlı çalışma niteliğindeki TRT kurumunca hazırlanmış olan iki ciltlik Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi adlı eserdir. İkincisi ise T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Türkülerle Türkiye, Türkiye With Folk Songs, 54 Sakarya adıyla hazırlanan ve Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından ses dosyası olarak yayınlanan Sakarya Türkülerinin deşifre edilmesiyle oluşturulacaktır. Derlemde yer alan türkülerin dili kelime, cümle ve ek bazında analiz edilecektir. Kelimeler, kelime seçimi, kelime yapısı, kelime türü, sıklık, kavram alanı; cümleler, cümle yapısı ve cümle türü; ekler ise ek seçimi gibi unsurlar açısından incelenecektir. Son bölümde ise ortaya konulan bulgular toplum dil bilimsel bakış açısıyla değerlendirilecektir.

POLATEL, Oğuz

19. Yüzyılda Adapazarı Kazasının Toplumsal Yapısının Oluşumunda Göçlerin Etkisi

19. yüzyıl, Anadolu'nun kırsal ve kentsel nüfus yapısının önemli bir değişim geçirdiği dönemdir. Bu değişimin yaşanmasında Osmanlı Devleti'nin egemenliğini kaybettiği topraklardan gelen ve kitlesel boyutlara varan göçlerin büyük etkisi olmuştur. Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve sonrasında 1854-1856 Kırım Harbi'yle devam eden süreç, 1859 yılında Şeyh Şamil'in direnişinin kırılmasıyla 1864'de Rusya'nın Kafkasya'yı tamamen işgal etmesi ve 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi, Kırım, Kafkasya ve Balkanlarda yaşayan milyonlarca Müslüman'ın vatanlarını terk ederek Osmanlı topraklarına zorunlu göçüne neden olmuştur. Bu göçlerin ana nedeni siyasi ve kültürel idi.

Osmanlı Devletinde Kırım, Kafkas ve Balkanlardan yaşanan göçler sonucu toplumsal yapısında önemli değişimlerin yaşandığı bölgelerden biri de Adapazarı kazasıdır. 19. yüzyılda İzmit Sancağına bağlı olup zaman zaman idari sınırlarının değişiklik gösterdiği Adapazarı kazası yüz yılın sonlarına doğru Sapanca, Akyazı, Hendek ve Karasu nahiyelerinden oluşmaktaydı. 19. Yüzyıl ortalarında Adapazarı kazasının toplumsal yapısı Müslümanlar ile birlikte Ermeni ve Rumlardan oluşmaktaydı.

Adapazarı kazasının İzmit limanına yakınlığı, İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan kara ve demiryolu güzergâhında yer alması bölgeyi göçmenlerin sevk ve iskanında önemli bir merkez haline getirmiştir. Bölge başkente yakın olmanın yanı sıra göçmenlerin iskanına uygun araziler açısından da oldukça elverişli bir konuma sahipti. 19. yüzyılda Adapazarı kazasında iskan edilen Kırım Tatarları, Nogaylar, Çerkesler, Abhazlar, Gürcüler, Lazlar, Boşnaklar ve Rumeli Türkleri ile birlikte yeni yerleşim alanları kurulmuş ve bölgenin nüfusunda büyük bir artış görülmüştür. Devletin uygulamış olduğu iskan politikalarıyla göçmenlerin yeni geldikleri ortama uyum sağlamaları ve kaynaşmaları sağlanmış ve böylece göçmenler yeni bir toplum meydana gelmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Bu çalışmada temel olarak Osmanlı Arşivi kayıtları kullanılarak göçmenlerin Adapazarı kazasına göç, iskan ve uyum süreçleri ele alınacaktır. Böylece konuya dair az sayıdaki çalışmalara ilaveten daha geniş ve ayrıntılı bir bakış açısıyla 19. Yüzyılda Adapazarı bölgesinin toplumsal yapısındaki değişim aktarılmaya çalışılacaktır.

QASIMOV, Cavid

Sovyet Tarihçiliğinde Sakarya Savaşı

Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası I. Dünya Savaşı sırasında karşı-karşıya savaşmalarına bakmayarak, sonraki süreçte, özellikle Türkiye'nin Kurtuluş Mücadelesi verdiği dönemde dost ve müttefik olmuşlardı. 1920-1930'lı yıllarda Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki sıcak ilişkiler Rusya tarihçiliğini etkilemiş ve Rus tarihçileri tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve yapılan reformlarla ilgili çeşitli makaleler ve kitaplar yayınlanmıştır. Rus tarihçilerinin çalışmalarında Kurtuluş Savaşı'nın önemli bir evresini oluşturan Sakarya savaşı çok önemli yer kapsamaktadır. 23-25 Kasım 2017 tarihinde Sakarya Üniversitesi Osmanlı Araştırmaları Merkezi'nin (OSAMER) akademik katkıları ile "Uluslararası Geçmişten Günümüze Sakarya Sempozyumu (Tarih - Kültür - Toplum)" sunmak istediğim bildiride Sakarya Savaşı ile ilgili Rus tarihçileri tarafından yayınlana makaleler ve diğer akademik çalışmalarla ilgili bilgi vermeyi amaçlıyoruz.

SAKAL, Fahri

CHP Teftiş Raporlarına Göre İkinci Dünya Harbi Yıllarında Sakarya'nın Sosyoekonomik Durumu

Türkiye'de Tek Parti döneminde CHP parti teşkilatı bütün yurttaki Parti Genel Merkezi tarafından teftiş edilirdi. Bu teftişler sonunda yazılan müfettiş raporları dönemin tarihi için önemli bilgiler içermektedir. İkinci Dünya Harbi esnasında yaşanan kıtlık ve iktisadi sıkıntılar Adapazarı'nda oldukça fazla hissedilmiştir. Mevcut fakirlik ve harp yıllarının iktisadi sıkıntıları bu çalışmada ortaya konulmuştur. Kocaeli yöresi müfettişleri, Adapazarı'nın sosyoekonomik durumlarını kendi tespitleri ve partili halkın talepleri olarak yazıya geçirmişler; sonra bunları Genel Merkeze bildirmişlerdir. O zamanlar Adapazarı bir ilçe idi, şimdiki ilçelerin bazıları da nahiye idiler. Okulsuzluk, yolsuzluk, bataklıkların kurutulması, sıtma ile mücadele ve diğer hastalıklar bölgede vatandaşların başlıca problemleridir. Tarımsal altyapının yetersizliği ve sanayiinin çok zayıf olduğu teftişlerde belirtilmiştir. Bunlar devletten beklenen taleplerdir. Ancak bu taleplerin çok azı merkezî hükümet tarafından yerine getirilmiş; büyük bir kısmı belediye ve valiliğin üzerine yüklenmiştir. Bu fakirliğe ve imkansızlığa rağmen halk her şeyi devletten beklemekte, güçleri yeten işlerde bile teşebbüse kalkışmamaktadır. Yatırım bütçelerinin azlığı yüzünden bazı yörelerdeki okul sayısı giderek azalmıştır. Bazı ilçelerde adalet teşkilatı yoktur.

Anahtar Kelimeler: Sakarya tarihi, Sakarya sosyoekonomisi, Adapazarı, CHP.

SALTIK, Ekrem

Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür Devrimlerinin Adapazarı Basınına Yansımaları

Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılından başlayarak 1938 yılına kadarki on beş yıllık süreci ifade etmek için kullanılan tabiriyle; Erken Cumhuriyet Dönemi, aynı zamanda Anadolu'nun İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e uzanan kimlik değişiminin de zamansal "karar odası" olmuştur. Fikri temelleri Osmanlı devletinin son asırlarına yayılan siyasi ve ekonomik sorunların doruğa ulaştığı 19. yüzyıldaki modernleşme tartışmalarında atılmış olan bir dizi kültür devriminin de uygulamaya konulduğu bu dönem, Cumhuriyet'in kuruluşuna dair önemli tartışmaların da merkezinde yer alacaktır. Genel itibariyle Cumhuriyet tarihinin karar odasında hayata geçirilen ve "Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür Devrimleri" başlığı altında değerlendirilebilecek bir dizi uygulamayı analiz eden söz konusu tartışmaların kaynakları arasında dönemin ulusal ve yerel basını da yer alıyordu. Erken Cumhuriyet dönemi kronolojisinde bir süre Osmanlı alfabesi ve 1928 yılı itibariyle de Latin alfabesiyle hazırlanmış metinleri sayfalarına taşıyan yerel basın, dönemin kültür devrimlerinin geniş kitlelere duyurulmasında önemli rol oynamıştı. Aynı zamanda Milli Mücadele dönemine dair araştırmalara da kaynaklık edebilecek olan yerel basın, Milli Mücadelenin öncüleri tarafından maddi olarak desteklenmiş, Cumhuriyetin ilanından sonra da gayri resmi işlev ve önemini yitirmemişti. Gerek Cumhuriyet'in kuruluşu ve gerekse sonrasında yaşanan gelişmelere tanıklık ederek nakletmiş bu yönüyle, bu çalışmada Cumhuriyetin zamansal "karar odası" olarak tanımlanan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne dair tarihi ve sosyolojik araştırmalar için de önemli bir kaynak teşkil edecekti. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleştirilen kültür devrimlerinin Türkiye Cumhuriyeti özelinde gerçekleştirilen basın tarihi çalışmalarında çok fazla değinilmeyen ve Cumhuriyet dönemine Kocaeli Vilayeti'ne bağlı büyükçe bir kaza olarak giren Adapazarı yerel basını da –muhtemel– yansımaları olmuştur. Başlangıçta Kocaeli basınına bir parçası olan Adapazarı, jeopolitik konumunun da beslediği ekonomik imkânlar ve kentleşme potansiyeli sayesinde 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren basın alanında da kurumsallaşmaya başlayacaktı. Gazetecilikle ilgili ihtiyaçlarını önceleri Kocaeli Vilayeti'nden getirilen bazı süreli yayınlarla gidermekte olan Adapazarı'nın ilk yerel gazetesi yayın hayatına 1919 yılı Mart ayında başlayacak olan "Adapazarı Gazetesi" olmuştur. 1937

yılında isim değiştirip “Yeni Adapazarı Gazetesi” adıyla yayın hayatına devam edecek olan söz konusu gazeteyi Millet Mekteplerinin yayın organı olan “Millet Dergisi” takip ediyordu. Her iki süreli yayın da, Erken Cumhuriyet Dönemi özeli ve Adapazarı zemininde yayın yaparak söz konusu dönemde hayata geçirilen kültür politikalarının topluma takdim edilmesinin önemli enstrümanları arasında yer almıştı. Her iki süreli yayının basın macerası, dönemin bürokrasisiyle olan ilişkileri, naklettikleri bilgi, haber, yorum ve bizatihi sayfaları Erken Cumhuriyet Dönemi kültür devrimlerine dair tarihi ve sosyolojik analizler yapmaya elverişli, doğrudan ya da dolaylı -muhtemel- detaylar da taşıyordu.

SHLIAKHTIN, Roman

Iron Fort of Alexios I Komnenos: Preliminary Identification of the Earliest Komnenian Structure in Sakarya valley

Alexios I Komnenos (r. 1081–1118) passed Sakarya valley on his way to Constantinople as a general of Michael VII Doukas. In 1096 he returned to the valley as the emperor. According to the Alexiad of Anna Komnene, at the end of the eleventh century, Alexios struggled to defend valley from the migrating Turks. To prevent the Turks from crossing Sakarya, Byzantine emperor erected in the valley a fortification named “Iron Fort”.

The paper analyzes the description of Anna Komnene and localizes the fort in the part of Sakarya valley that lies north of the Geyve Gorge. The comparison of Iron Fort of Alexios with other “Iron Forts” allows one to limit the search area to the lowland between Geyve and present-day Adapazarı. The paper identifies Iron Fort of Alexios I Komnenos as Adliye Kalesi, a ruined Byzantine structure in the vicinity of Istanbul–Ankara railroad. The visual features of the ruined fortress allow one to label it as the first Komnenian structure in the region, making Adliye Kalesi the first element in the “Last border of Byzantium.”

SARAÇOĞLU, Hüseyin

1927–2000 Yılları Arası Sakarya İlinin İdari Yapısında Meydana Gelen Değişimler

Adapazarı 1573 yılında "Ada" ada isimli bir köy olarak kurulmuştur. 1646 yılında ise nahiye yapılmıştır. Uzun yıllar boyunca da Kocaeli iline bağlı bir ilçe olarak kalmıştır. Çalışmamızın amacı; Cumhuriyet'in ilk nüfus sayımı olan 1927 yılından Büyük Şehir Belediyesi olduğu 2000 yılına kadar geçen 73 yıllık dönemdeki idari yapısında meydana gelen değişimler ve gelişimleri ele almaktır. Bu çalışmayı hazırlarken 1927–2000 yılları arasındaki TÜİK (eski ismiyle DİE) nüfus sayım yıllıkları esas alınmış, 5 yıllık periyotlar halinde toplam köy sayıları, ilçeleri, nahiyeleri ve bunlara bağlı köy sayıları, ilin alanı, nüfus yoğunlukları, toplam nüfus, kırsal nüfus, kentsel nüfus, kadın ve erkek nüfusun miktarı çıkarılmış ve yorumlanmıştır. Örneğin 1927 yılında 234 köyü olan Adapazarı 1260 km² alana sahiptir. Nüfus yoğunluğu 65,9 kişi ve toplam nüfusu 83,093 kişidir. 1940 yılında Adapazarı'nın nahiyeleri ve köy sayıları şöyledir: Adapazarı (68 köy), Akyazı (37 köy), Karapürçek (17 köy), Kazımpaşa (11 köy), Sapanca (26 köy), Söğütlü (16 köy). 22 Haziran 1954 tarihinde Kocaeli ilinden ayrılmış ve bağımsız bir vilayet yapılmıştır. İl adı da "Sakarya" olmuştur. Bu tarihteki idari yapısı ise şöyledir: Sakarya il yapıldı, Akyazı, Geyve, Hendek, Karasu ilçeleri Sakarya'ya bağlandı. Merkez (75 köy), Kazımpaşa Nahiyesi (14 köy), Sapanca Nahiyesi (24 köy), Söğütlü Nahiyesi (21 köy), Akyazı (45 köy), Karapürçek Nahiyesi (17 köy), Geyve (49 köy), Doğançay Nahiyesi (13 köy), Pamukova Nahiyesi (31 köy), Taraklı Nahiyesi (25 köy), Hendek (49 köy), Karadere Nahiyesi (11 köy), Karasu (21 köy), Kocaeli Nahiyesi (23 köy) 1999 Marmara depreminde büyük bir yıkım yaşamıştır. 6 Mart 2000 tarihinde de idari olarak "Büyükşehir Belediyesi" statüsünü kazandı. Çalışma, tablo ve grafiklerle desteklenerek tamamlanmıştır.

SARAÇOĞLU, Hüseyin DİKKAYA, Nimet Sevcan

**Bir Çerkez Köyü Monografyası:
Maksudiye (Söğütlü-Sakarya)**

Maksudiye köyü, Kafkaslar'daki Çerkez sürgünü sonucunda göç etmek durumunda kalan Çerkezler tarafından kurulmuş olan bir köydür. Türkiye'de, kendi kimliğini kaybetmeden günümüze kadar gelebilen ender köylerden bir tanesidir. Araştırma sahası olan Adige Maksudiye köyü, diğer adıyla Çerkesbeylikışlası, Sakarya ilinin Söğütlü ilçesine bağlı olup, Söğütlü'nün güneydoğusunda yer alır. Sakarya iline 13, ilçe merkezine ise 6-7 km kadar mesafededir. Köye, Poyrazlar Gölü'nü geçerek Sakarya-Karasu yolu vasıtasıyla ulaşılabilir. Köyün yolları asfalt olduğundan ulaşım her zaman kolaylıkla yapılabilir. Köyün, deniz seviyesinden yüksekliği 25-30 m'dir ve Sakarya Nehri'nin oluşturduğu ova üzerinde kurulmuştur. Kuzeyinde; Soğucak köyü ve Yeniköy, batısında; Kurudil köyü, güney ve güneydoğusunda ise Sakarya Nehri ile çevrili bir konumda bulunmaktadır. Bu çalışmamızdaki amaç, hem köyün tanıtımını sağlamak hem de Çerkezler ve köyün kuruluşu hakkında bilgi vermektir. Bu araştırmanın ön çalışması ilgili kurum ve kuruluşlardan bilgi ve dokümanların temin edilmesi şeklinde olmuştur. Daha sonra özellikle köyün yerleşme özellikleri ve nüfus durumları hakkında bilgi edinebilmek için anket, gözlem, mülakat ve röportaj yöntemlerinden faydalanılmıştır. Yine farklı bilgiler elde etmek amacıyla çeşitli internet sitelerine başvurulmuştur. Daha sonra elde edilen bütün bilgiler değerlendirilerek sentezlenmiş ve çalışmamızın ana konuları ortaya konmuştur. Çalışmamız "Fiziki Coğrafya Özellikleri, Beşeri Coğrafya Özellikleri ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri" şeklinde 3 ana bölüme ayrılmıştır.

SARI, Hicabettin

Fransız Basınında Adapazarı

“Fransız Basınında Adapazarı” konulu bu bildiri çalışması Marmara Bölgesi’nde ya da Kuzeybatı Anadolu’da yer alan Adapazarı ile çevresindeki ilçelerde yaşanmış tarihsel olayları, gerçekleştirilmiş gezi ve araştırmaların Fransa’da yayımlanmış gazete, dergi ve kitaplarda ne şekilde aktarıldığını ortaya koyarak Sakarya ilinin tarihinin yazımıyla araştırmalarına ve iç-diş tanıtımına katkıda bulunmak, genç tarihçilere kaynak ve yeni araştırma pistleri sağlamak için hazırlanmıştır. Fransız basın arşivlerinde yapılan özverili tarama çalışmaları Adapazarı odaklı bölgenin panoramasını gezi ve araştırma notlarıyla birlikte yansıtan haberlerin doğal afetler, Ermeni Meselesi, Milli Mücadele, ulaşım yolları inşası başta olmak üzere, ikinci derecede çeşitli konuları aktardığı belirlenmiş ve bunlar bildiriye ayrı bölümler halinde sunulmuştur.

SARIBEY HAYKIRAN, Aysun AVCI, Uğur

1841 Nüfus Sayımında Karasu Kazası

Belirli bir bölge veya ülkede yaşayan insan topluluklarının sayısını ifade etmek için kullanılan nüfus terimi, devletlerin var olabilmesi ve devamlılığını sürdürebilmesi için gerekli en önemli unsurların başında gelmektedir. Farklı kültürel özelliklere sahip oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Osmanlı İmparatorluğu, hâkimi olduğu bu coğrafyayı daha iyi yönetebilmek, içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı daha sağlıklı tedbirler alabilmek amacıyla nüfus sayımlarına büyük önem vermiştir. Klasik dönemde tahrir defterleri ile kendini gösteren bu sayım faaliyeti XIX. yüzyıla birlikte yaşanan değişim ve dönüşümlerin bir uzantısı olarak modern anlamdaki nüfus sayımlarına dönüşmüştür. Özellikle 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra bir taraftan yeni ordunun asker ihtiyacının temini, diğer taraftan da mali kaynakların tespit edilmesi amacıyla 1831 tarihinde ilk nüfus sayımı yapılmıştır. Bu nüfus sayımları belirli periyotlarla Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar devam etmiştir.

Bu çalışmada, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Nüfus Defterleri kataloğunda yer alan 633 numaralı ve 1841 tarihli Bolu Eyaleti, Kocaeli Sancağı'na bağlı Karasu Kazası'nın nüfus verileri değerlendirilecektir. Adı geçen defterde Karasu merkez kazası, İncirli, Darıçayırı, Darıçayırı Karyesi'ne tabii Akkum, Kuyumculu, Kocaali, Belâzar, Lahne, Milan, Sinanoğlu köylerinin yanı sıra gerçekte Filibe ve Yanya reayası olup 10-15 seneden beri Karasu'da ikamet edenler ile Karasu Kazası'ndaki Kıptiyan Taifesi'ne ilişkin isim, lakap, meslek ve yaş bilgileri bulunmaktadır. Bu defterdeki verilerin değerlendirilmesiyle XIX. yüzyılın ilk yarısında Karasu Kazası'nın sosyo-ekonomik yapısının ortaya çıkartılması ve kaza halkının soy kütüklerinin belirlenmesine katkı sağlanmak amaçlanmaktadır.

SUBAŞI, Turgut KIR, Oğuzhan

Karasu Ayânları ve Faaliyetleri

Sakarya Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü bölgede yer alan Karasu, bugün Sakarya iline bağlı önemli bir yerleşim birimidir. "Pazarsuyu" olarak da adlandırılan Karasu, 1831 Osmanlı nüfus sayımında Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti yönetimindeki, Kocaeli Sancağı'nın kazaları arasında yer almaktaydı. Yine 1858 yılı Kocaeli Sancağı Muhasebe Defteri ve Kocaeli Sancağı Aşar Defteri'nde de kaza statüsünün devam ettiği anlaşılmaktadır. 1884 yılı Devlet Salnamesinde ise Karasu Kazası, Şehremaneti Vilayeti'ne bağlı İzmit Sancağı'na ait olduğu görülmektedir.

Bu bölge, zengin bir orman örtüsüyle kaplı olmasından dolayı, Evliya Çelebi tarafından "Ağaç Denizi" olarak tasvir edilmiştir. Karasu ahalisine 1500'lü yıllardan itibaren İstanbul halkının yakacak odun ihtiyacı ve donanmanın gemi inşasında kullanacağı odun ve keresteleri temin etme görevi verilmişti. Gür ormanlardan kesilen odunlar, sal ve teknelerle Sakarya Nehri'nin kuvvetli akıntısı sayesinde kolayca sahile taşınmış ve orada toplanarak deniz yolu vasıtasıyla İstanbul'a ulaştırılmıştır. Karasu sınırları içinde yer alan diğer önemli akarsular olan Milan Çayı (Melen Çayı) ve Karasu Deresi (Maden Deresi) vasıtasıyla da odun ve kereste sevkiyatı yapılmıştır. Karadeniz'e akan bu üç büyük akarsu sayesinde, Karasu'nun kereste hacmi artmış ve güçlü bir denizcilik potansiyeli oluşmuştur. Karasu'nun, kereste yükümlülüğü yanında zahire yükümlülüğü de söz konusudur. Bu bölgeden İstanbul'a uzun yıllar tahıl sevkiyatı yapılmıştır.

Cephelerde alınan yenilgiler ve ekonomik sıkıntılardan dolayı Osmanlı Devleti'nin taşradaki gücü giderek zayıflamıştır. Merkezî otoritedeki bu zayıflamayla birlikte, şehir ve kasabalarda devletle halk arasındaki ilişkileri düzenleyen âyanlar güç kazanmaya başladı. Buna paralel olarak da eşkıyalık hareketlerinde artış oldu. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren birçok bölgede olduğu gibi, Karasu Kazası da güçlü ayânların yönetimi altına girdi.

Bu bildiride, Karasu Bölgesinin ilk ayânı olduğu düşünülen ve 1770 yılında ayânlığa seçilen Hacı Hasan-zâde İsmail Ağa, onun ölümü üzerine ayân olan oğlu Hacı Abdi Bey ve 1813 yılında babasının vefatı üzerine genç yaşına rağmen dedesi ve babasından gelen nüfuzu sayesinde ayânlığa seçilen Mustafa Bey'in bölgedeki faaliyetleri üzerinde durulacaktır. Bu bildiri hazırlanırken, Başbakanlık Osmanlı Arşivi kaynaklarına müracaat edilmiş, ayrıca bu konuyla ilgili diğer araştırma ve incelemelerle de bu çalışma zenginleştirilmiştir.

ŞAHİN, Cemile

Sakarya'nın Göçmen Kenti Haline Gelmesinde Etkili Olan Jeopolitik Unsurlar

İnsanoğlu, var olduğu andan itibaren günümüze kadar uzanan tarihsel süreç içerisinde, göç olgusu ile daima karşı karşıya kalmış, göç olgusu, toplumsal hayatın vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Özellikle son 300 yılda, Kafkasya ve Balkanlar'dan, güvenlik endişesi başta olmak üzere çeşitli sebeplerle yapılan göçlerde, milyonlarca insan Anadolu'ya göç etmiştir. Gerek Osmanlı Devleti, gerekse de Türkiye Cumhuriyeti döneminde yoğun bir şekilde gerçekleşen bu göçler, ekonomik, siyasi, kültürel, sosyal ve demografik yönleriyle derin izler bırakmıştır. Özellikle göçmenlerin iskânı noktasında önemli sıkıntılar yaşanmıştır. Sakarya bölgesi, sahip olduğu birtakım özellikler nedeniyle, göçmenlerin yerleştirildiği yerleşim alanlarının başında yer almıştır.

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren önemli yerleşim merkezlerinden biri olan Sakarya bölgesi, tarihsel süreç içerisinde, farklı coğrafyalardan gelen topluluklara ve kültürlere ev sahipliği yapmıştır. Adeta çeşitli etnik kimliklerin kavşak noktası olarak da nitelendirebileceğimiz Sakarya bölgesinde, tüm farklılıklara agmen birleştirici ve bütünleştirici bir durum söz konusu olmuştur. Sakarya bölgesi, göçle beraber yaşanması kaçınılmaz olan sorunların en az yaşandığı istisna yerleşim alanlarından birisidir.

Bu çalışmanın amacı, öncelikle Sakarya'nın sahip olduğu özellikleri ve zenginlikleri ortaya koyarak, Sakarya bölgesinin adeta bir göçmen kenti haline dönümesinde etkili olan temel unsurları incelemektir. Bu unsurlar içerisinde bölgenin özellikle jeopolitiği ele alınarak, Sakarya'nın sahip olduğu jeopolitik özelliklerin, göç ve göçmenler üzerindeki etkisi incelenecektir.

Çalışmanın hazırlanması sırasında, öncelikle Sakarya bölgesinin coğrafi, idari, ekonomik, kültürel, sosyal, demografik, ulaşım vb. Yapısını ele alan, kent tarihi ile ilgili kaynaklar başta olmak üzere, Anadolu'ya yapılan göçler ve göçmenlerin iskânı ile ilgili çeşitli kaynaklardan yararlanılacaktır.

ŞAHİN, Enis

Sakarya Basınına Dair Genel Bir Değerlendirme

Sakarya Basını'nın başlangıcı, yani vilayet merkezi durumundaki Adapazarı'nda gazete ve dergiciliğin ne zaman başladığı hususu tartışmalı bir meseledir. Kesin olmayan bilgilere göre, Adapazarı'nda ilk gazetenin yayınlanma dönemi, basın patlamasının yaşandığı II. Meşrutiyetin ilânından sonraki evreye rastlar. Yine kesin olmayan bir veriye göre, Kocaeli Mutasarrıflığı'na bağlı büyükçe bir kaza durumunda bulunan Adapazarı'ndaki ilk yayın organı, Ermenice bir neşriyat olan Yergir (memleket) gazetesidir ve bu gazete Teotik/Teorik adlı bir Ermeni tarafından 1909 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Konuyla ilgili bir başka benzer bilgiye göre ise, Teotik/Teorik adlı bir Ermeni yazar tarafından hazırlanan Ermenice yıllıkta, Adapazarı'nın ilk gazetesi aynı tarihte Ermenice Yergir adıyla yayınlanmıştır. Hatta Yergir'in gazete olmayıp, haftada bir defa yayınlanan bir mecmua olduğuna dair malumat da vardır. Ama bu bilgilerin hiçbirisini bugüne kadar tevsik edebilmek mümkün olamamıştır. Yine bu döneme ait çok kesin olmayan başka bir bilgiye göre, 1916'da şehirde Zurna adlı haftalık mizahî bir dergi yayımlanmaya başlamışsa da, periyodu konusunda kesin bilgilere sahip değiliz. Gazetenin Adapazarı'nda basılıp-basılmadığı, hatta bu dönemde şehirde bir matbaa olup-olmadığı da kesin olarak bilinmemektedir.

Adapazarı'nda basının başlangıcı hususundaki bu muğlak ve tartışmalı bilgilerden sonra, şehirde yayınlandığı kesin olarak bilinen ilk gazetenin, 1919 yılında neşriyata başlayan Adapazarı gazetesi olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda da bu husus dile getirilmekte ve şehirde yayınlandığı kesin olarak bilinen ilk gazetenin 1919 tarihli Adapazarı gazetesi olduğu kesin bir şekilde ortaya konulmaktadır. Bu gazetenin yayını 7 Mart 1919 tarihinde, başka bir ifadeyle Millî Mücadele'nin başlangıç dönemine rastlamaktadır. Haftalık yayınlanan Adapazarı gazetesinin yayın hayatı 1937 yılına değin devam etmiştir. Gazetenin elde kısıtlı da olsa birkaç nüshası bulunmaktadır. Kapatılımsından sonra halefleri olarak Yeni Adapazarı ve tekrar Adapazarı'nı yayın hayatında görebilmek mümkündür.

Kesinlik arzemediği için 1916 tarihli mizah mecmuası Zurna'yı yayınlanmamış kabul edersek, neşredildiğini kesin olarak bildiğimiz şehrin ilk mecmuası 1929 tarihinde yayınlanmaya başlayan Millet dergisidir. Gazetecilik adına Adapazarı

gazetesi ne ise, dergicilik adına da Millet dergisi aynı manayı taşımaktadır. "Millet mekteplerinin naşir-i efkârı, millî, edebî, ictimâî, ahlakî ve felsefî bir mecmua" olan Millet, "Milletimize ve Aziz Cumhuriyetimize'e faydalı yazılara sayfalarımız daima açıktır" sloganıyla okuyucularına ulaştırılıyordu. Periyodu 15 gün olan derginin yayın hayatı fazla sürmemiş ve 1930 yılında kapatılmıştır.

Sakarya basınına ait gazete ve mecmuaların ilk yayınlandığı andan, günümüze kadar uzanan süreçteki yoğunluğu, Türkiye ortalamalarının üzerindedir. Her ne kadar birkaç sayı çıkan neşir ürünleri olduğu kadar, daha az sayıda olsa da binlerce nüshaya ulaşan gazeteler mevcuttur. Şehrin basın hayatının canlanmasında, 1954 yılı önemli bir milattır. O yıl hem Sakarya Vilayeti'nin kurulması ve hem de Sakarya Gazeteciler Cemiyeti'nin hayata geçirilişi, basın hayatını da önemli ölçüde etkilemiş, çok sayıda gazete ve derginin yayın hayatının başlangıcına vesile oluşturmuştur. Vilayet oluşundan sonra zaman zaman iniş-çıkışlar olsa da, şehrin basın hayatında aynı anda ortalama 10 adet civarında gazetenin yayınlandığını söylemek mümkündür. Ancak Adapazarı merkezli Sakarya'nın kaderini çok yakından etkileyen büyük depremler döneminde (1943, 1967 ve 1999), şehrin basın hayatı da bundan çok olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Öyle ki deprem dönemlerinde, insanların bilgiye ulaşma ihtiyaçları üst düzeyde olmasına rağmen, çeşitli imkânsızlıklardan dolayı pekçok gazete, yayınlarına en azından bir süreliğine ara vermişlerdir.

Cumhuriyetimizin 100. yılına emin adımlarla ilerlediğimiz bugünlerde, Sakarya Vilayeti'nde, ilk günden günümüze değin yayınlanan gazete, dergi ve bültenlerin sayısı 300'e ulaşmıştır. Bu sayının yarısını gazeteler oluşturmakta iken, toplamın 1/3 kadarını dergiler ve geri kalan kısmını da bültenler meydana getirmektedir. Bu veriler, yaklaşık 100 yıllık Adapazarı-Sakarya Basını açısından son derece önemlidir, şehrin basın hayatının canlılığına delalet etmektedir. Kemiyet mi keyfiyet mi sorusunu göz önünde bulundurmakla birlikte ifade edilmelidir ki, Anadolu ve Trakya'dan oluşan ülke coğrafyasında, bu ortalamada bulunan vilayet sayısı son derece azdır.

ŞAHİN, Haşim

Seyyahların Gözüyle Sakarya ve Çevresi (XIV.-XVII. Yüzyıllar)

Antik çağlardan itibaren önemli yolların üzerinde yer alan Sakarya, tabii olarak Anadolu'nun iç bölgelerine gitmek isteyen, yahut İstanbul'a ulaşmak isteyen pek çok seyyahın uğrak yeri olmuş, bu seyyahlar şehir ve çevresindeki yerleşim yerlerine dair önemli bilgiler vermişlerdir. Bilhassa Geyve-Taraklı hattı üzerinden önemli ticaret güzergahlarından birisi olması hasebiyle seyyahların eserlerinde ayrıntılı bir şekilde tasvir ettikleri yerleşim yerleri olmuştur. Yine bölgenin en önemli tatlı su kaynaklarından birisi olan Sakarya Nehri de seyahatnamelerde tasvir edilmiştir. Tebliğimizin konusunu teşkil eden XIV.-XVII. yüzyıllar arasında Tancalı seyyah İbn Battuta (1333), Ruj Gonzales de Clavijo (1404), Gabriel D'Aramon (1548), Reinhold Lubenau (1587-1589), Polonyalı Simeon (1608), Jean-Baptiste Tavernier (1640), Evliya Çelebi (1645), Le Gouz la Bolullaye (1647) Sakarya bölgesine uğrayan seyyahlardır. Bu şahsiyetler bölgeye dair bazen çok sathi, bazen de kısmen daha detaylı bilgiler vermişlerdir. Bölgeye dair bilhassa İbn Battuta'nın verdiği bilgiler oldukça önemlidir. İbn Battuta'nın eserinde Sakarya nehrine dair bilgiler verilmekte, bölgedeki dini hayat ve ahi zaviyeleri hakkında önemli bilgiler verilmiştir. Bununla birlikte isimleri sayılan seyyahlar içerisinde, seyahat ettiği pek çok bölgeye dair olduğu gibi Sakarya ve çevresi hakkında da en detaylı bilgiler Evliya Çelebi'nin meşhur Seyahatnâme'sinde yer almaktadır. Ancak söz konusu zaman dilimi içerisinde İstanbul ve Anadolu'nun muhtelif bölgelerini gezdikleri bilinen Johannes Schiltberger (1394-1427), Josaphat Barbaro (1430'lar), Poro Tafur (1437-1438), Giovan Antonio Menavino, Luigi Bassano (1532-1540), Fresne-Canaye (1573), Crailsheimli Adam Werner (1616-1618), Jean Thevenot (1655), John Covel (1670), Jean Charadin (1671-1673) gibi, eserlerinde Türkiye'ye dair önemli ve detaylı bilgiler veren isimlerin Sakarya bölgesinden geçmemeleri yahut eserlerinde bu bölgelerden söz etmemeleri ise önemli bir eksiklik –belki talihsizlik- olarak kabul edilebilir.

Sakarya ve çevresi hakkında bilgi veren seyyahların gözlemlerine dair daha önce Enver Konukçu tarafından Sakarya İli Tarihi adlı kitap içerisinde bir bölüm kaleme alınmış, Fahri Yıldırım ise 333'ten 1933'e Sakarya ismiyle bir kitap yayınlamıştır. Bu tebliğde daha önceki çalışmalara ilave olarak adı geçen seyyahların Sakarya, Geyve, Sapanca, Taraklı, Akhisar-ı Geyve (Pamukova)'nin sosyal, iktisadi, idari yapısına dair gözlemleri değerlendirilecek, ilgili dönem arasında seyyahların verdiği bilgiler mukayese edilerek bölgedeki dönüşüm ve süreklilik üzerine tespitler yapılacaktır.

ŞAN, Mustafa Kemal AKYİĞİT, Handan

Sakarya'da Yaşayan Farklı Etno-Kültürel Gruplarda Birlikte Yaşama Kültürü ve Aidiyet Mekân İlişkisi

Toplumlarda yaşanmakta olan hızlı ve ani değişimlerin beraberinde getirdiği en önemli sorunlar arasında farklı kültürel, dini grupların barış içerisinde bir arada yaşama kültürü oluşturma meselesi gelmektedir. Farklı etno-kültürel grupların birlikte yaşama deneyimini etkileyen sosyal, kültürel, ekonomik ve din gibi birçok farklı olgu vardır. Türkiye bu deneyimi tarihi ve coğrafi farklılıkları bakımından Batı ülkelerinden çok farklı bir süreç içerisinde yaşamaktadır. Bu bakımından farklı etno-kültürel grupların birlikte yaşama deneyimlerinin, aidiyet ve mekan ilişkisi üzerindeki etkisinin ele alınması oldukça önemli bir olgudur. Nitekim aidiyet ve mekan ilişkisi barış içerisinde bir arada yaşama kültürünü oluşturan ve üreten en önemli faktörler arasındadır. Bu bakış açısıyla ele alınan bu çalışmada Sakarya ili merkezinde yaşamakta olan farklı etno-kültürel grupların birlikte yaşama kültürünü oluşturma sürecinde mekan ve aidiyet ilişkisinin etkisiyle birlikte bu ilişkinin nasıl kurulduğunun açığa çıkartılması amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmanın verilerinin elde edilmesinde nitel araştırma modeline bağlı olarak derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. Sakarya'da yaşamakta olan farklı etno-kültürel grup üyelerinin özellikleri dikkate alınarak amaçlı örnekleme yöntemlerinden "maksimum çeşitlilik örnekleme" ve "kartopu örnekleme" birlikte kullanılarak 23 kişiyle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların ifadelerinden yola çıkılarak aidiyet ve mekan ilişkisinin çeşitliliği ve derinliği ele alınarak birlikte yaşama kültürünü açığa çıkartan bir model oluşturulmuştur.

ŞEYBAN, Lütfi

Osmanlı Kitâbelerinin Sakarya Tarihine Katkıları

Osmanlı kitâbeleri konusunda yapılan çalışmalar iki açıdan önemlidir. Bu sayede yerel kültür ve yerel tarih yazımı çalışmaları materyal zenginliği kazanırken, aynı zamanda elde edilen veriler Türk halk kültürüne katkı sağlamaktadır. Sakarya ilinde bulunan Osmanlı kitâbeleri iki çeşittir. Biri mimari kitâbe, diğeri mezar ya da mezartaşı kitâbesi yani şâhidedir. Mimari kitâbeler, mimari eserlerin bânîsinin kim olduğuna ve eserin kullanım amacına, şâhide kitâbeleri ise mezardaki mevtanın kimlik bilgileri ile onun kültürüne işaret eden yazılı tarihî vesikalardır. Bu tarihî eserlerden mimaridekilerin çoğu kaybolmuş durumdayken, özellikle şâhideler Sakarya'nın muhtelif mezarlıklarında bulunmaktadır. Bu eserler, birer ec-dat yadigârı olarak hem manevi değere sahip hem de tarih ve kültür mirasımızın değerli birer parçasıdır. Ancak, genel olarak Türkiye'de ve bunun bir yansıması olarak da Sakarya'da, sağlıklı bir tarih bilinci yaygın olmadığı için özellikle şâhideler ya bakıma muhtaç bir durumda ya da her geçen gün kaybolmakta veya tahrip edilmektedir. Bu nedenle, bunların bilimsel kataloglama ve çözümleme çalışmasının yapılması aciliyet arz eden bir konudur. Ancak bu tür bir çalışma sayesinde, bu eserlerin hem birer suretinin bilimsel metotla kayıt altına alınarak muhafaza edilmesi, hem bilimsel bir kaynak olarak tarihçilerin hizmetine sunulması, hem de halk tarafından doğru tanınması ve böylelikle onların gelecek nesillere daha sağlıklı şekilde aktarılması mümkün olabilecektir.

ŞEYBAN, Lütfi
ÇOŞKUN, Metehan
DEĞİRMENCI, Hilal
KOÇ, Şule

**Bir Yerel Tarih Kaynağı Olarak Serdivan Aşağıdereköy
Osmanlı Mezar Taşları**

Bugün Sakarya'nın Serdivan İlçesine bağlı bir köy konumunda olan Aşağıdereköy, XIX. yüzyılda Adapazarı'na bağlı otuz köyden biriydi. Bütün Osmanlı yerleşim yerlerinde olduğu gibi, bu köyde de Müslümanlar ölümlerini köyün içinde ve köye bitişik olan Sapanca Gölü kıyısında oluşturdukları mezarlığa defnederlerdi. Ancak, Cumhuriyet döneminde, köyde bulunan Osmanlı mezar taşları ya da kitâbeli veya süslemeli şahidelerin çoğu farklı sebeplerden dolayı kaybolmuş durumdadır. Bugüne ulaşan sekiz adet şahide bile, köyün tarihiyle ilgili kaynak vesika niteliğiyle yerel tarih araştırmalarında kaynak vazifesi görmektedir. Kitâbelerden elde edilen verilere göre XIX. yüzyılda Aşağıdereköy, Anadolu'da Osmanlı yerleşimlerine küçük bir örnek olarak, o devrin tipik özelliklerini sergilemektedir. Bu bakımdan bu çalışma, Sakarya tarihi araştırmacıları için küçük de olsa bir kaynak katkısı sağlaması bakımından önem arz etmektedir.

TAŞKIN, Ünal

Maarif Salnamelerine Göre Adapazarı Kazasında Osmanlı Eğitim Kurumları

Osmanlı Devleti'nin klasik dönem eğitim kurumları mektep, medrese ve enderundan müteşekkildi. XIX. yüzyıla kadar devletin yetişmiş insan gücünü bu kurumlar karşılıyordu. Ancak XIX. yüzyıldan itibaren devletin kurumlar üzerinde bir düzenlemeye gittiği, gerekli hallerde yeni kurumlar ihdas ettiği vakidir. Bu yüzyıldan itibaren eğitim kurumları üzerinde de bir takım yenilikler ve değişimler gözlenmektedir. XIX. yüzyılda görülen lüzum üzerine, eğitim konularına çözüm getirmek için oluşturulan Maarif Meclisi daha sonra kurumsallaşarak nezarete dönüştürüldü. Nezaretin teşkilat yapısı ve Osmanlı vilayetlerindeki eğitim kurumları hakkındaki veriler ise Maarif salnameleri adı verilen yıllıklarda kayıt altına alındı.

Sultan II. Abdülhamit saltanatı devrinde Osmanlı Devleti'nin mevcut durumunu düzeltme ve yenileştirme çabası içerisindeydi. Bu düzeltme ve yenileştirme çabasının bir cephesini de eğitim faaliyetleri oluşturuyordu. Eğitim kurumlarının modernleşmesi adına birçok yeni adım atılan bu devirde, mevcut okulların müfredatları yenilenmiş ve bazı okulların fizikî yapısı bir kısım binalar eklenerek genişletilmiştir. Diğer yandan modern eğitim veren yeni okullar yapılmıştır. Devletin eğitim kurumlarına ihtiyaç duyulan hemen her vilayette yeni okullar tesis edilmiş, okulsuz bölge kalmaması için çaba harcanmıştır. Bu yeni binaların inşası için harcanacak miktarların karşılanabilmesi için yeni tahsisatlar yapılmış, bazen halkın desteğine de başvurulmuştur.

Sakarya veya Osmanlı devrinde bilinen şekliyle Adapazarı, geçmişi çok eskiye gitmeyen bir yerleşim yeridir. XVI. yüzyılda bir köy yerleşmesi olarak karşımıza çıkan Adapazarı, XIX. yüzyıla doğru bir ticari merkez hüviyeti kazanmış ve zamanla nüfusu artmıştır. Haydarpaşa-Ankara demiryolu hattının Arifiye kolunun buraya ulaşması ve yine Anadolu'nun iç bölgelerine giden karayolu güzergâhının buradan geçirilmesi kazayı geliştirmiştir. Son olarak Kırım ve Kafkasya'dan gelen göçler sonucu kaza civarına yerleştirilen göçmenler, nüfusun artmasında başlıca rolü üstlenmiş gibi görünmektedirler. Bu gelişime ve büyümeye bağlı olarak Osmanlı devlet kurumları, bölgede faaliyet sahası bulmuştur. Bunların bir cephesini de eğitim kurumları oluşturmaktaydı. XIX. yüzyıl Osmanlı idari taksimatı içerisinde İzmit sancağına bağlı kazalardan biri olarak teşkilatlandırılan Adapazarı, Sapanca, Akyazı ve Hendek nahiyelerinden oluşmaktaydı. İbtidai ve Rüşdiye seviyesin-

de okullar açılan Adapazarı'nda, klasik dönem kurumlarından olan medreseler de bulunmaktaydı.

Bu çalışmada Maarif salnamelerindeki kayıtlar ışığında Adapazarı kazasındaki eğitim kurumları hakkında bilgi verilecektir.

TAŞKIRAN, Özlem

Sakaryalı Milli Güreşçi Mithat Bayrak'ın Spordaki Başarılarının Basına Yansıması

En eski çağlardan beri bilinen ve günümüze kadar varlığını koruyan güreş sporu Türklerin Ata sporudur. Bununla birlikte farklı medeniyetlerde de güreş sporu ilgi görmüştür. Olimpiyatlarda ilk zamanlardan itibaren bu spora ilişkin karşılaşmalara yer verilmesi bu ilginin önemli bir göstergesidir. Türk güreş tarihine bakıldığında; Türklerin güreşte başarılı bir geçmişe sahip olduğu açıkça görülmektedir. Bu başarılı geçmişe katkı sağlayanlar arasında çok sayıda isim vardır. Bu isimler arasında Milli güreşçimiz Mithat Bayrak'ta önemli bir yere sahiptir.

Hazırladığım çalışma milli güreşçimizin kısa bir özgeçmişinin yer aldığı giriş kısmı, spora başlaması ve spor yaşamı boyunca elde ettiği başarılarından oluşan birinci bölüm, spora birlikte yaptığı antrenörlüklerin ardından vefatına kadar geçen sürecin yer aldığı ikinci bölüm ve Milli güreşçimizin spor yaşamıyla ilgili genel bir çıkarımın yapıldığı sonuç bölümünden oluşmaktadır.

1929 yılında dünyaya gelen Mithat Bayrak erken yaşlarda spora başlamıştır. İlk olarak futbola ilgilenen sporcu, daha sonra güreşe yönelmiştir. Henüz 19 yaşındayken Sakarya Güneşspor'da başladığı güreş yaşamına sayısız başarılar ekleyen Bayrak, adını Türk Güreş tarihine altın harflerle yazdırmıştır. Bu kulüpte kendisine Gazanfer Bilge, Mehmet Oktav, Hüseyin Erkmen, Celal Atik gibi güreş camiasının değerli isimleri antrenörlük yapmıştır. Bu isimlerin çabaları sonucu Bayrak, Türkiye'de aldığı derecelerin ardından uluslararası müsabakalarda aldığı (1956 Melbourne, 1960 Roma Olimpiyatlarında altın madalya kazanması) dereceler ile sadece ülkemizde değil dünyaca tanınan ünlü bir güreşçi olmuştur. Özellikle 1960'ların başlarından itibaren güreş sporunun Türkiye'de gelişmeye başlamasında Mithat Bayrak'ın aldığı derecelerin pek çok değerli sporcumuzun başarıları gibi önemli katkı sağlamıştır. Bu nedenden ötürü Sayın Bayrak'ın başarılarla dolu bu yaşamının araştırılması kaçınılmaz olmuştur.

Hazırladığım bu çalışmadaki amacım Türk spor tarihine önemli katkı sağlamış olan Milli güreşçimiz Mithat Bayrak'ın güreşteki başarılarını gün yüzüne çıkarmak, sporcunun Türk milleti için değerini gözler önüne sermek ve Sayın Bayrak'ı hak ettiği noktaya getirebilmektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada temel kaynak olarak Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinden yararlanılmakla birlikte, farklı gazetelerde incelenmiştir. Türk basınının yanı sıra güreş tarihimize ilişkin temel sayılabilecek kaynaklarda araştırma da kullanılmıştır. Güreş Federasyonumuzun resmi internet sayfasında güreşçimizin başarılarını yansıtmak noktasında önemli bir kaynak oluşturmuştur.

TOPÇU, İlyas

TÜİK Verilerine Göre Cumhuriyet Dönemi Adapazarı'nın Nüfus Yapısı

Kavram olarak nüfusun en sade tanımı, belirli bir zamanda, belirli bir bölgede yaşayan insan sayısıdır. Devletlerin gücü; ordusunu oluşturan asker sayısı, hazine için gerekli vergiler, zirai üretim, sanayi üretimi, ticaret, tüketim gibi örnekler nüfusla yakından alakalı konulardır. Ülkeler yüzyıllar öncesinde nüfusun sayısal olarak fazlalığını güçlü olmak için gerekli faktör olarak görüyorlardı. Ancak, 20. yüzyılın başlarından itibaren nüfusun sayısal fazlalığından daha çok, nitelikleri veya özellikleri ön plana çıkmaya başladı. Çünkü nüfus miktarı ve sahip olunan nüfusun özellikleri ile ülkelerin kalkınmaları arasında yakından ilişki kurulmaktadır.

Bir toplumda okur-yazar nüfusun tespiti, öğrenim çağındaki çocukların ve gençlerden öğrenim görenlerin oranı, doğum ve ölüm oranları, ortalama yaşam süresi, ortalama yaş, kadın-erkek oranı, engelli nüfusun oranı ve meslekler istatistiki açıdan büyük önem taşımaktadır. Bu verilerin bilinmesi, hükümetlerin halkın ihtiyaçlarına çözüm üretmesine yardımcı olurlar.

Osmanlı Devleti'nde nüfus sayımları genellikle askeri ve ekonomik kaygılar göz önünde bulundurularak yapıldığı için sağlıklı veriler elde edilemiyordu. I. Dünya savaşının ardından kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde savaşla beraber çok büyük oranda insan ve toprak kaybedilmişti ve yeni sınırlar içerisinde yaşayan vatandaşların sayısı hakkında net bir bilgi yoktu. Türkiye'nin karşılaştığı önemli sorunlardan biri de nüfusun sayısının, sosyal ve ekonomik niteliklerinin bilinmemesi olduğundan, Türkiye'de kısa süre içerisinde bir genel nüfus sayımının yapılması kararlaştırılmıştı

Bu nedenle 1927 nüfus sayımı, Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki modern usullerle yapılan ilk sayım olması açısından önemlidir. Bu genel nüfus sayımında: cinsiyet ve yaş grupları, okur-yazarlık oranları, medeni hale göre, doğum yerleri açısından, ana dillere ve dinlere göre, ekonomik faaliyet dalları ve sakatlıklar başlıkları altında ülke nüfusunun profili çıkartılmıştır. Bu sayede 1927 nüfus istatistikleri incelendiğinde Adapazarı'nın nüfus yapısı hakkında önemli verilere ulaşılabilmektedir. Ardından 1935 yılında yapılan ikinci nüfus sayımı verileri ile kıyaslama yapıldığında, nüfus artış oranı, okur-yazar sayısındaki artış, savaş sonrası dönemde yaşanan göçler ve istihdam oranı gibi önemli bulgular ortaya çıkmaktadır.

Cumhuriyet döneminde Kocaeli vilayetine bağlı ilçelerden birisi olan Adapazarı, Demokrat Parti döneminde yapılan değişiklikle 22 Haziran 1954 tarihinde Kocaeli'nden ayrılarak Sakarya adını aldı. Bu çalışma ile 1927-1935 TÜİK istatistikleri doğrultusunda Adapazarı (Sakarya) nüfusunun genel yapısı ve durumu hakkında verilerin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

TUNCA, Hüseyin

Reşat Nuri Güntekin'in Yaprak Dökümü Romanında Adapazarı

Reşat Nuri Güntekin hayatı boyunca vazifesi gereği Anadolu'nun büyük bir bölümünü gezmiştir. Yazdığı eserlerinin konuları Anadolu halkının yaşayışı Cumhuriyet'in ilk dönemindeki geçişlerin toplumda yansımaları, gelenek-yenilik çatışmaları oluşturmaktadır. Gittiği yerlerde karşılaştığı insanlar ve dinlediği öyküleri eserlerinde detaylı şekilde işlemesiyle geleneksel anlatıdan romana geçişte önemli bir anlatıcı olmayı başarmış, çağdaşları arasında günümüzde de popüler kalabilmiştir. Anadolu coğrafyasının işlendiği eserlerinden biri de yazarın en önemli romanı olan Yaprak Dökümü'dür. Eser ağırlıklı olarak İstanbul'da geleneksel değerleri yaşatmak ve modernleşme arasında kalan bir ailenin dramını işlerken romanın bir kısmında Adapazarı'na kaçışlar görülür. Parçalanan ailesini toplamaya çalışan Ali Rıza Bey'in kızı Fikret aile zor durumda kaldığında kendi rızasıyla Adapazarı'na gelin gitmeyi tercih etmiştir. Romanın ilerleyen kısımlarında Ali Rıza Bey de zor durumda kalmış, Adapazarı'na kaçmıştır. Bu bildiride romanın ağırlıklı olarak geçtiği İstanbul şehri, konak ve diğer alt mekanları ile değerlendirilmiş, genel olarak roman türünde mekanın etkileri üzerinden değerlendirilerek. Bu çerçevede Adapazarı'nın romanda nasıl yer aldığı tespit edilmiştir. Reşat Nuri'nin Sakarya izlenimleri ile başka eserlerinde geçen diğer iller hakkındaki izlenimleri hakkında genel bir mukayese yapılarak yazarın bakışı tespit edilmiştir. Reşat Nuri'nin Adapazarı'na bakışı ortaya konduktan sonra Türk Edebiyatı'nda Sakarya'nın mekân olarak kullanıldığı diğer romanlarla da mukayesesi yapılarak Sakarya'nın Türk edebiyatındaki yeri ile Reşat Nuri'nin tespitleri mukayese edilmiştir. Sonuç olarak Reşat Nuri'nin Yaprak Dökümü romanında Adapazarı; güvenli sığınılacak bir mekân olarak yer almış, bu da yazarın kendi kurgusunda Sakarya'nın güvenli ve huzurlu mekân karşılığı olduğunu göstermektedir. Genel olarak Sakarya Türk edebiyatında geniş noktası olarak küçük ve şirin insanların sıcaklığı ile bilinen yeni bir yerleşim yeridir. Reşat Nuri de bu şirin yeri bir sığınak olarak belirlemiştir.

TUNÇ, Bilal

Mahalli Basına Göre 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin Sakarya'daki Yansımaları

Malum olduğu üzere 27 Mayıs 1960 Darbesi, askeri bir hareket ile gerçekleştirilmiş ve etkileri günümüze kadar devam etmiştir. Yani, Türkiye'de ordunun ilk darbesi 27 Mayıs 1960'da gerçekleşmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri içinden çıkan cuntacı bir grup tarafından 27 Mayıs 1960'da Demokrat Parti'ye karşı bir darbe gerçekleştirilmesiyle birlikte kurulan ve ülke yönetimini ele alan Milli Birlik Komitesi tarafından Türkiye'de 1961 seçimlerine kadar 27 Mayıs Askerî Rejimi kuruldu. Aynı zamanda bu rejim Türkiye'de bir darbe sürecidir.

Ordunun darbeyi meşrulaştırma çabaları basına da yansımış ve darbe ile ilgili yazılan bütün haberler bu yönde yapılmıştır. Bu durum, Sakarya gazetelerinde çok açık bir biçimde gözlemlenebilmektedir. Dönemin yerel ve ulusal basını incelendiğinde, basın organlarının Demokrat Parti'yi acımasızca ve haksız bir biçimde eleştirdiği görülmektedir. Bazı araştırmacılara göre, Yassıada davalarının sürdüğü ve henüz karara bağlanmadığı bir süreçte bu tarz haberlerin yapılmış olması kararların olumsuz yönde verilmesinde etkili olmuştur. Bu kapsamda, 27 Mayıs Darbesi ile ilgili bilgi verilirken 27 Mayıs İhtilalinin basına yansımaları eser içinde temel olarak ele alınmaktadır.

Bu çalışmada ülke genelinde bir ihtilâlin anatomisi anlatılırken aynı zamanda Sakarya vilâyetinde de bu ihtilâlin yankıları analiz edilmektedir. Söz konusu etkilerin objektif bir biçimde değerlendirilip analize tabi tutulması için, Türkiye'nin çok partili hayata geçiş süreci, Demokrat Parti'nin iktidarı ve askeri müdahaleye ortam hazırlayan gelişmeler, tarihsel gelişim açısından ele alınmaktadır. Burada Sakarya basını temel olarak ele alınmış ve 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi karşısında Sakarya gazetelerinin nasıl bir tutum takındığı ve kamuoyu oluşturmadaki gücü ortaya konmuştur. 1960 ve 1961 yıllarına ilişkin Sakarya'da basınının incelenmesi sonucunda; basının vilayet genelinde kamuoyu oluşturmada etkili olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda Sakarya vilayetinin Demokrat Parti dönemindeki en önemli gazeteleri arasında yer alan Adapazarı Akşam Haberleri, Sakarya, Demokrat Sakarya, Bizim Sakarya, Cemiyet, Sakarya Ekspres ve Sakarya Postası gazeteleri incelenerek darbenin mevzu bahis gazetelerdeki yansımaları ve analizleri ortaya çıkarılmaktadır. Böylece, bu gazetelerde 27 Mayıs 1960 Darbesi'ne karşı yapılan hem olumlu hem de olumsuz eleştiriler incelenmektedir.

TÜRKMEN, İsmet KARCI, Betül

Adapazarı Halkevi ve Sakarya Dergisi

Türkiye’de Cumhuriyet rejiminin değerlerini ve kazanımlarını, özellikle nüfusun yoğun olduğu kırsalda, halka yayma amacıyla kurulan Halkevleri dönemin kültür kurumları arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Bu kültür kurumlarından birisi olan ve Adapazarı merkezinde açılmış olan Halkevi, 1951 yılında kapatılmasına kadar yörenin içtimai yaşamında önemli katkılar sağlamıştır. Adapazarı Halkevi bu çalışmalarının yanında, Mart-Ağustos 1943 tarihleri arasında Sakarya isimli bir dergi de çıkarmıştır. Cumhuriyet ideolojisinin teoriden pratiğe doğru yol almasında fevkalade bir yere sahip olmuştur. Sakarya dergisi; milli kültür, sosyal dayanışma, milli bilinç ve benzeri alanlarda yaptıkları çalışmalarla ülkemizin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu dergilerde yer alan yazılar sayesinde halkımızın milletleşmesi alanında önemli mesafe alınmıştır.

Çalışmanın hazırlanması sırasında, Cumhuriyet Halk Partisi Genel İdare Kurulu Kararları, Bakanlar Kurulu Kararlar ve Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü kataloglarında yer alan belgelerden istifade edilmiştir. Ayrıca TBMM kayıtlarından, dönemin süreli yayınlarından, telif ve tetkik eserlerden de yararlanılmıştır.

TÜRKMEN, Zekeriya

Yunan İşgali Döneminde Adapazarı Kazası (26 Mart–21 Haziran 1921)

Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra İtilaf Devletlerinin desteği ile İzmir'e çıkarılan Yunan işgal ordusu, ülkenin içinde bulunduğu kargaşa ve belirsizlik ortamını fırsat bilerek kuva-yı milliyenin kahramanca direnişini kırıp 1921 yılı yazında Sakarya havzasına kadar olan sahayı işgal altına almıştır. Sakarya Savaşı öncesi ülke çapında alınan tedbirlerle topyekün harp prensibi etrafından kenetlenen Türk halkı, maddî-manevi sıkıntılara rağmen bütün zorlukları göğüslenerek orduyu donatıp zafere uzanan yola açmıştır. Bu kapsamda başarıyla yürütülen Türk İstiklal Mücadelesinde Adapazarı kazası ahalisinin de önemli katkıları olduğu bir gerçektir.

Adapazarı ve civarında Yunan işgal hareketi, bölgedeki yerel gayr-i müslim işbirlikçilerinin de desteği ile 26 Mart 1921 tarihinde vuku bulmuştur. Sakarya nehrinin batı kesiminde etkisini sürdüren işgalcilerin Adapazarı ve civarındaki talan, yağma, gasp ve işkence ve ölümlere yol açan hareketleri bölge ahalisini üç ay kadar sıkıntılar içinde bırakmıştır.

İzmit üzerinden gelen Yunan tümeninin desteğiyle hareket eden Rum ve Ermeni çeteleri Kırkpınar ve Sapanca hattı üzerinden Geyve Boğazına doğru olan kesimlerde etkili olurken, diğer bir kol da İzmit'in doğusundan ilerleyerek Sapanca gölünün kuzey kesiminden, Alandüzü, Kazımpaşa istikametinden Adapazarı kazasına yönelik işgali başlatmışlardır.

Yunan ordusunun desteğiyle hareket eden çeteler bölge ahalisine büyük zulümler yapmışlardır. Geyve Boğazından ve Hendek istikametinden ilerleyen kuva-yı milliyeli birliklerince bastırılan çete faaliyetlerinden sonra Adapazarı yeniden Ankara hükûmetinin denetimine geçmiştir. Adapazarı ve civarında Yunan işgaline fırsat yaratan bir diğer gelişme de bölgede kuva-yı milliyeli karşıtı kimi gurupların başlattıkları isyan faaliyetleri olmuştur.

Yunan işgali döneminde pek çok vatandaş şehid edilirken, bir kısmı da şiddete maruz kalmış; ahalinin evi barkı yakılmış, mülkler harabeye dönüştürülürken, çeteler her tarafı talan etmişlerdir.

Bu bildiride, Millî Mücadele yıllarında Adapazarı kazasında vuku bulan işgal hadisesi dönemin belgelerinden, hatırat ve basınından yararlanılarak açıklanmaya çalışılacaktır.

UĞUR, Adem SÖNMEZ ÇALIŞ, Özge Alev ÇAKMAK, Bünyamin Yasin

Sanayi Sitesinde Çalışan Göçmen Çocukların Sorunları: Sakarya Örneği

Türkiye son yıllarda düzenli ve düzensiz göç anlamında, göç alan ülke konumuna gelmeye başlamıştır. Cumhuriyetin kurulduğu tarihten itibaren mübadelelerle başlayan göçmen kabulleri daha sonrasında da devam etmiş ve her yaşta göçmene ev sahipliği yapmıştır. Bu yaş gruplarından bir tanesi olan çocuk göçmenler, özellikle Irak ve Suriye'deki gelişmelerden sonra işgücü piyasasında daha fazla yer almaya başlamıştır. Türkiye'de sekiz yıllık zorunlu eğitim sisteminin ortaya çıkardığı "yardımcı-ara eleman açığı" kapatması yönüyle göçmen çocukların da katkı sağladığı bilinmektedir. Buna karşılık güvencesiz ve düşük ücretlerle çalıştırılıyor olmaları birçok sorunlarla birlikte öne çıkan en önemli sorun olarak görülmektedir. Ekonomik ve sosyal yönden bu çocuklarla ilgili kamu politikalarının geliştirilmesine ihtiyaç olduğu açıktır. Bu konuda Bakanlık, Belediye ve İŞKUR gibi kurumlara görevler düştüğü değerlendirilmektedir. Bu çalışmada Sakarya Sanayi Sitesinde çalışan göçmen çocuklara dönük bir araştırma dikkate alınarak yukarıda belirtilen politikalarla ilgili önerilerde bulunulacaktır.

UĞUR, Adem
SÖNMEZ ÇALIŞ, Özge Alev
YİĞİT, Büşra

Yerel Yönetimlerin Göçmenlere Yönelik Uygulamaları: Sakarya Büyükşehir Belediyesi Örneği

Göç politikaları çerçevesinde göçmenlere yönelik çeşitli kurum ve kuruluşlarca uygulama yapılmaktadır. Uygulama yapan kurumlardan bir tanesi de belediyelerdir. Belediyeler kanununda göçmenlere yönelik herhangi bir ifade ve hüküm bulunmamasına rağmen, uygulama da belediyeler etkin bir rol oynamaktadır. Bu konuda belediyeler genellikle sosyal hizmetler anlamında göçmenlerin ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve sorunların çözümünde yardımcı olma şeklinde faaliyet göstermektedir. Bu çalışma ile Sakarya Büyükşehir Belediyesinin Suriyeli göçmenlere yönelik uygulamalarının incelenmesi amaçlanmaktadır.

Göçmenlerin entegrasyonu ve sorunların çözümü ile ilgili olarak yerel yönetim politikalarını inceleyen M. Alexander'ın 2007 yılında yapmış olduğu çalışmasında dört politika alanında tasnif yaparak ele almıştır. Bu çalışmada da M. Alexander'ın dördü tasnifinden yararlanılarak; yasal-politik, sosyo-ekonomik, kültürel ve mekânsal açıdan Sakarya Büyükşehir Belediyesi'nin Suriyeli göçmenlere yönelik uygulamaları incelenecektir. Sakarya Büyükşehir Belediyesinden alınan bilgiler doğrultusunda bu tasnifler yapılacaktır.

USLU, Dilara

Sakarya Şehir Tarihi Hakkında Yazılmış Kaynakların İncelenmesi

Sakarya nehrinden adını alan şehir konumu, doğası, aldığı göçler dolayısıyla mozaik andıran kültürü ve de tarihiyle her dönem önemini korumuştur. Bu özellikleri Sakarya tarihine olan eğilimin artmasına katkı sağlarken, yerel tarih çalışmalarına da yön vermiştir. Kültürel ve tarihi zenginliği bir arada barındıran bu coğrafya, Türk kimliğiyle tanışmadan önceki yüzyıllarda Bitinya bölgesi olarak anılmaktaydı. Bölge, eski çağlardan itibaren Hititler, Frigler, Persler gibi pek çok topluluk tarafından kontrol altına alınmış, Roma İmparatorluğunun hâkimiyetiyle adeta yeni bir döneme kapı aralamıştı. Romanın ikiye bölünmesiyle Bitinya bölgesinin Doğu Roma'ya devri, asırlarca sürecektir Bizans kontrolünü de beraberinde getirmişti. Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göçleri, Türk izinin tüm Anadolu'ya yayılması, 1071 Malazgirt Zaferi'yle Süleyman Şah emrindeki Türk ordusunun iradesiyle başlamış oldu. Fakat Haçlı Seferlerinin cereyan etmesi buradaki Türk hâkimiyetini birkaç asır daha geciktirmiş olsa da 14. yüzyıla birlikte bölgenin kaderi için yeni bir çağ açıldı. Orhan Gazi tarafından fethedilen Sakarya ve çevresi Osmanlı devleti sınırları içerisinde dâhil edildi. Bu yüzyıldan itibaren de bölgede Türk kontrolü sağlanmaya başlandı. Sakarya sadece Türk-Osmanlı tarihi açısından değil Kurtuluş Savaşı yıllarında verdiği üstün mukavemetle de adını duyurmuş bir şehirdir. 25 Mart 1921'de Yunan ordusunun işgaline uğramış ve özellikle Adapazarı, Karasu, Kandıra ve Geyve'de yaşanan çarpışmalar dolayısıyla kaleme alınan onlarca eserde önemli bir yer edinebilmiştir. Mülki yapılanma açısından ise Adapazarı; Tanzimat'tan sonra müstakil sancak hâline getirilen Kocaeli sancağına bağlı olarak yerini almıştır. Cumhuriyet devrinde 1954 yılında Kocaeli ilinden ayrılan bir bölüm, Adapazarı il merkezi olmak üzere oluşturulmuş, Kocaeli'nin doğu yarısında kalan ilçeleri ise Sakarya iline bağlanmıştır.

Şehir tarihi çalışmaları içerisinde Sakarya tarihinin yazılması noktasında mühim çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Uzun bir tarihî geçmişe sahip olması ve bu geçmişin izlerini hemen hemen her dönem barındırması, teşkil ettiği önemi ispatlar niteliktedir. Sakarya Üniversitesi'nin katkılarıyla yapılmış birçok çalışma olduğu gibi üniversite dışındaki araştırmacıların elinden çıkmış eserler de mevcuttur. Bu çalışmada Sakarya şehrinin tarihi hakkında yazılmış eserleri toplu olarak ortaya koymak ve bu konuyla ilgili yapılacak yeni çalışmalara zemin hazırlamak amaç-

lanmıştır. Bölgeyle ilgili bilgi yoğunluğunun olduğu alanların tespiti, eksikliklerin giderilmesi ve yeni çalışma alanları oluşturulması bakımından önemli görülmüştür. Sakarya'nın tarihi üzerine yazılmış kitaplar, makaleler, bildiriler ve tezler incelemenin kapsamına dâhil edilmiştir. Sakarya şehri ile ilgili yazılmış eserlere bakıldığında sadece şehrin merkeziyle ilgili değil ilçeleri ve köylerine dair birçok araştırma eserinin olduğu göze arpmaktadır.

VASSILEVA, Maya

Old Phrygian Inscriptions from Bithynia: Evidence for Cultural Interactions

Several Old Phrygian Inscriptions found in the territory of future Bithynia provided two of the longest texts in Phrygian language. Although still poorly understood they gave important evidence for Phrygian cult.

The well-established Phrygian specialist Prof. Claude Brixhe did not find any dialectal differences between Old Phrygian texts discovered in Bithynia and western Phrygia in general, and those from Phrygia proper. However, he noticed some differences in the graphic system of Bithynian inscriptions. When supplemented with the inscriptions from western Anatolia and the archaeological evidence these texts could possibly suggest cultural interactions between Phrygians, other Anatolian nations and Thracians.

VRATIMOS, Antonios

The Role of Nikephoros Botaneiates in the Battle of the Sangarios River (1074 A. D.)

The Byzantine Empire, as a result of the unfortunate defeat at Mantzikert, greatly declined into a state of internal and external crisis. The army proved unable to drive off the Turks in the Balkans and Asia Minor, while the deposition of Romanos IV paved the way for a series of civil wars that ripped the Empire apart for the next decade. The continual incursions into imperial territory were not the main consideration of the emperors whose priority had become to eliminate the claimants to power. Such is the case of the Latin Rousel de Bailleul who, in 1074, rose in rebellion against Michael IV with 400 Franks. His advance against Constantinople alarmed the emperor, who sent against the rebel a force under the command of John Doukas, the kaisar, and the future emperor, Nikephoros Botaneiates. The two armies met each other at the river of Sangarios by the bridge of Zompe where the imperial forces suffered a humiliating defeat. John Doukas was captured, while Botaneiates escaped with his men. The event in question is described in some detail by the Greek historians, Attaleiates and Bryennios. Their accounts, however, do not coincide with one another, leaving questions unanswered about the development and the phases of the battle. Focusing upon Botaneiates, this study will try to throw light on his role in the defeat of the imperial army. From the available textual evidence, we may argue that Botaneiates' return from the battlefield may be construed as a deliberate act of betrayal.

YETİM, Fahri

Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Adapazarı ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları ve Asayiş Sorunları

Devletlerin genel siyasetlerinde iç güvenlik ve asayiş konuları her zaman önemli bir yer tutmuştur. Bu alanlarda görülen zafiyet bazen devletler açısından bir beka meselesine dönüşebilecek boyutlara ulaşabilmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yoğun siyasi ve askeri sorunlar dolayısıyla imparatorluğun çeşitli yerlerinden Anadolu'ya nüfus hareketleri olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısında Balkanlar ve Kafkasya'dan gelen göçlerle günümüzdeki sosyolojik görünümünü kazanmaya başlayan Adapazarı ve çevresi, büyük ölçüde göç olgusunun kaçınılmaz sonucu olarak gündeme gelen entegrasyon sorunları dolayısıyla yoğun asayiş olaylarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bunun yanı sıra, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde karşılaştığı idari sorunlar, başkentte olduğu gibi taşrada da etkisini göstermiş ve bu durum asayiş konusundaki genel yetersizliği hızlandırıcı bir etki yapmıştır. Yine devletin bazı bölgelerinde geleneksel olarak devamlılık gösteren eşkıyalık olayları bu ortamda artarak genel asayişin daha da bozulmasına yol açmıştır. Bu sürecin en yoğun yaşandığı yerlerden biri de Adapazarı ve çevresi olmuştur. Zaman zaman devlet otoritesinin zaafa uğradığı ve kanun hakimiyetinin gerilediği dönemleri de kapsayan bu süreç, özellikle imparatorluktan cumhuriyete geçişte bazı ayaklanma ve isyan hareketlerinin de etkisiyle önemli sosyal kayıplarının yaşanmasına neden olmuştur. Konuyla ilgili çok sayıda arşiv belgesi, bu olgunun genel görünümü ve nedenleri hakkında yeterli düzeyde fikir verecek durumdadır. Araştırmanın yöntemi belge taraması, analiz ve yorumlama yöntemi şeklinde olacaktır. Çalışmada kaynak olarak arşiv belgeleri ve ilgili literatürden yararlanılacaktır. Konunun bu açıdan ele alınması, yerel ölçekte bir sosyal tarih incelemesi olduğu kadar, imparatorluktan milli devlete geçişle birlikte uluslaşma süreci açısından gelinen aşamanın boyutları hakkında da fikir vermeyi amaçlamaktadır.

YILDIZ, Hatip

Osmanlı Yenileşme Döneminde Adapazarı'nda Açılan Müslüman Rüşdiye Mekteblerinin Durumu

Tarih boyunca çeşitli uygarlıkların yaşadığı Adapazarı bölgesi, XIV. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmeye başlamıştır. Bu tarihlerden sonra farklı statülerle idare edilen bölge, 1852 yılında "Adapazarı Kazası" adıyla İzmit Sancağı'na bağlanmış ve Cumhuriyet Dönemi'ne kadar bu idari yapısını devam ettirmiştir.

Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat'ın ilanından sonra daha planlı bir şekilde başlayan yenileşme çabaları, İstanbul'un dışında yani vilayetlerde ancak 1870'lerden itibaren peyderpey uygulanabilmiştir. Osmanlı yenileşme döneminde, merkezde olduğu gibi, taşrada da yenilik yapılan alanlardan biri de eğitimidir. Bu doğrultuda, 1870'lerden itibaren vilayetlerde farklı düzeylerde pek çok modern okul açılmaya başlanmıştır.

Osmanlı'nın diğer birçok vilayet, sancak ve kazalarında olduğu gibi, bugünkü Sakarya ili ve ilçelerinin önemli bir kısmını içine alan Adapazarı bölgesinde de ilk açılan modern okullar rüşdiye mektepleri olmuştur. Bunların başında Adapazarı Rüşdiye Mektebi, Hendek Rüşdiye Mektebi, Sapanca Rüşdiye Mektebi, Taraklı Rüşdiye Mektebi ve Geyve Rüşdiye Mektebi gelmektedir.

Bu çalışmada; söz konusu rüşdiye mekteblerinin açılışları ile öğretmen, öğrenci, ders ve eğitim durumları ayrıntılı olarak incelenecek ve böylece Adapazarı'nın Osmanlı dönemindeki modern ortaokul eğitim yapısı ortaya konulacaktır. Ayrıca, sözü edilen rüşdiyelerin açılan ilk modern okullar olması hasebiyle, daha sonra bölgede açılacak diğer modern okulları nasıl etkilediği ve günümüz ortaokul eğitiminin gelişmesine ne tür bir katkısının olduğu değerlendirilecektir.

Çalışmanın hazırlanmasında; Osmanlı Devlet Salnameleri, Maarif Salnameleri, Vilayet Salnameleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maarif Nezareti tasnifi belgeleri ve konuyla ilgili araştırma eserlerden faydalanılacaktır.

YILMAZ, Ayşe

Fotoğraflarla Eski ve Yeni Sakarya

Sakarya ili, Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde yer almasından ötürü geçmişinde yaşadığı depremler sebebiyle mimari yapısında sürekli değişikliklere tanık olmuştur. 1943, 1967 ve 1999 yıllarında yaşanan yıkıcı etkideki depremler sonrası gerçekleşen değişimler bunlara örnektir. Lakin değişimlerin sebebini salt depremlere dayandırmak doğru ve yeterli değildir. Diğer sebepler arasında; nüfus artışına paralel olarak gereksinimi artan konut sayısı, bununla aynı ekseninde gerekliliği artan sosyal ve kamu binaları, kentsel dönüşüm hareketleri de sayılabilir. 1980 yılında 548.747 olan Sakarya nüfusu, 2015 adrese dayalı nüfus sayımında 953.181 rakamına ulaşmıştır (TUIK verilerine göre). Bu da matematiksel olarak 35 yılda %74'lük artış demektir ki arada yaşanan ciddi yıkıcı etkiye sahip 1999 depremi de hesaba katılırsa şehrin defalarca yeniden planlanması ve binaların yeniden inşa edilmesi gerekliliği de göz ardı edilmemelidir. Geçtiğimiz 50-60 yılın arşivleri tarandığında bulunan görüntüler ile günümüz Sakarya'sının çehresinde çok ciddi değişiklikler göze çarpmaktadır. Yapılan bu projenin amacı; 2017 yılı öncesindeki elli yılda gerek doğal afetler gerekse artan ihtiyaçlar neticesinde çehresi değişen Sakarya'nın, arşivlerde kalan eski görüntüleri ile aynı açılara dikkat ederek yeni fotoğraflarının çekimiyle, yenilenen ve değişen şehir ve modernlik anlayışının temsili, bir kentin mimarisinin doğal afetler ve zaman ile değişiminin fotoğraflarla yansıtılmasıdır. Proje dâhilinde Sakarya ilinin en eski ve merkez ilçesi olan Adapazarı seçilmiştir. Çark Caddesi, Atatürk Bulvarı, Uzun Çarşı, Orhan Camii, Ağa Camii, Orta Camii öncelikle seçilen proje merkez noktaları arasındadır. Bu bölgeler ile alakalı belediye ve sanal ortam verilerinin yanında Adapazarı'nın fotoğraf arşivi taranmış, elde edilen fotoğraflarda merkeziliğe ve tanınırlığa önem verilmiştir. Adapazarı ilçesinin yıllar önce çekilmiş fotoğraflarını aynı açılarda çekmek üzere harekete geçildiğinde, yaşanan değişiklikler ve değişen çehre daha somut bir biçimde göze çarpmıştır. Bu proje ile gelecek nesillere bir belge niteliğinde miras bırakılması amaçlar arasında iken salt Sakarya özneline değil, zaman içinde değişime bir şekilde maruz kalmış diğer tüm kentler hakkında izleyiciye fikir vermesi ve yitirilenler ile kazanılanların farkına varılmasının sağlanması da projenin derinde kalan amaçlarındandır. Estetik anlayışlar çerçevesinde, kentin geçmişine ve bir anlamda da geleceğine bakarak fotoğraf serisi tamamlanmıştır.

YILMAZ, Ercan

Sait Faik'in Sakarya Hikâyelerinde İki Şiirsel İzlek: Yaşama Azabı ve Yaşama Sevinci

Sait Faik'in Sakarya hikâyelerini, mekânın başat olduğu yaşama sevinci, zamanın başat olduğu yaşama azabı izleğinde değerlendirmemiz mümkün. Yaşama sevincinin Türk edebiyatındaki tarihi mitik bir tarihtir. Bir topluluğun ortak coşkusunu ve esrimesini imler. İzleğin aktarıcısı hikâyeci bir 'birey' olmaktan ziyade, yeniden-doğuş mitini yeniden üreten bir topluluğun temsilcisi konumundadır. Yani yaşama sevinci bir varlık sorunu olarak konulmuş değildir Türk edebiyatında. Buna karşılık yaşama azabı izleği daha temelli bir sorun gibi görünmektedir. Âkif Paşa'nın Adem Kasidesi'ndeki 'diltengî-i hestî' ifadesini yaşama azabı olarak çeviren Tanpınar'a göre bu kavram bir felsefî sorunu (varlık/yokluk) imler. Sait Faik'in Sakarya hikâyelerinde doğa kaynaklı bir yaşama sevinci, kültür kaynaklı bir yaşama azabı vurgusu dikkat çekmektedir. Bu bildirimizde Dil/Söz ya da Doğa/Kültür ikiliği dolayımında Sait Faik'in Sakarya hikâyelerinin antropolojik ve dilbilimsel çözümlemesi yapılmaya çalışılacaktır.

YILMAZ, Hakan

Çağdaş Kaynak ve Belgeler Işığında Sakarya'nın Bilinmeyen Fetih Tarihi

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkımın eşiğine gelmesini müteakip, 699/1300'de Batı Anadolu'daki pek çok Türkmen beyi ile birlikte istiklâlini ilân etmiş olan Osman Gâzî, bağımsızlığını kazandıktan sonra Bithynia'da gerçekleştirdiği ilk fetihler dizisi olan Bilecik, Yarhisar, İnegöl ve Köprühisar fetihlerinden sonra rotasını doğrudan İznik'e çevirmiş ve büyük oğlu Orhan'ı akıncılarıyla bu bölgeye göndermiştir. Uzun süre devam edecek olan İznik kuşatması sırasında, Şehzâde Orhan'ın İzmit, Bolu ve Sakarya üzerine de peşpeşe akınlar düzenlediği ve bu şehirlerin önemli bir kısmını fethettiği Osmanlı kroniklerinde açıkça belirtilmişse de, çağdaş kaynak ve belge sayısının azlığı ve şimdiye kadar bunlara dayalı ciddî bir çalışmanın ortaya konulamaması nedeniyle Sakarya'nın tam olarak hangi tarihte fethedildiği bugüne dek tespit edilememiştir.

Bu bildiride, Osmanlı kuruluş tarihinin en karanlık dönemlerinden biri olduğu zannıyla kimi modern araştırmacılar tarafından "kara delik" (black hôle), ya da -tarihî gerçekliği yansıtmadığı savından hareketle- "Osmanlı tarihöncesi" (The Ottoman Prehistory) olarak nitelendirilen Osman Gâzî dönemi fetihleri arasında, istiklâli izleyen ikinci fetih dizisinin mühim bir ayağını oluşturan "Sakarya fethi"nin bilinmeyen tarihi, rivâyetlerdeki kısa ve kesik bilgiler üzerinden yürütülen yüzeysel tahminlerin hilâfına ilk kez çağdaş Osmanlı belgeleri ve Bizans kroniklerinde yer alan ipuçları ışığında tespit edilmeye çalışılacaktır.

YILMAZ, Selahattin **MAMUR YILMAZ, Elif**

Ressam "Balkan Naci İstimyeli"nin Sanat Anlayışı

Balkan Naci İstimyeli Türk resim sanatına önemli yenilikler getirmiş ender sanatçılarımızdan biridir. Sanatçının Türk sanatına yaptığı katkıları, yenilikleri, değişimleri içeren yeni araştırmalara katkı sağlaması amacıyla yapılan bu araştırmada Balkan Naci İstimyeli'nin günümüze kadar ürettiği bazı eserleri üzerinden sanatçının sanat anlayışı betimlenmektedir. Araştırma betimsel bir araştırma olup tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniğine uygun olarak konu ile ilgili alan yazın taraması yapılarak bulunan kaynaklar ve eserlerden sanatçı ile ilgili bilgilere ve sanatçının eserlerine ulaşılmış ve eserlerin sanatsal özellikleri açısından incelemesi yapılmıştır.

Türkiye'de figüratif sanat anlayışını benimseyen ve çalışmalarında bunu büyük bir başarıyla uygulayan sanatçılarımızdan biri olan Balkan Naci İstimyeli 1947 yılında Adapazarı doğumludur. Sanatçı 1972 yılında Marmara Üniversitesi Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Resim Bölümü'nden mezun oldu. Taşbaskı çalışmalarını izlemek ve çalışmak üzere 1975'te Salzburg'a, Avrupa sanatının başyapıtlarıyla buluşmak ve kendi estetik arayışında yeni kapılar açmak üzere 1980 yılında Floransa'ya, sanatta modern yaklaşımları izlemek, yeni yaratım akımlarıyla tanışmak üzere 1989, 1990 ve 1995 yıllarında A.B.D.'ye gitmiştir. 1978 yılında İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda öğretim üyesi olan sanatçı halen Işık Üniversitesi'ndeki öğretim üyeliği görevine devam etmektedir. Sanatçı resim çalışmaları ve akademisyenliğin yanı sıra sanat kitapları, şiir ve öyküler yazmakta, sinema ile ilgilenmektedir.

Özgünlüğü ve yeteneği sayesinde sanatta birçok ilke imza atan Balkan Naci İstimyeli, ilk dönem eserlerinde figürlerini tarihsel bir perspektifle düşünsel bir yalınlık içinde resmetmeyi tercih etmiştir. Sanatçının bu dönemde yaptığı çizgi ağırlıklı durağan kompozisyonlu resimlerinde simgesel bir anlatım gücü sezilirken sonraki dönem eserlerinde simgesel anlatımın daha da belirginleşerek Doğu ve Anadolu kültürlerinden ve efsanelerinden esinlenen anlatımcı bir üsluba dönüştüğü görülür. Sanatçı bu şekilde önceki dönem resimlerinde görülen gelenekselliği içselleştirerek yeni anlatım tekniğini eski/modern ilişkisinde yeniden son dönem resimlerinde kurgulama yoluna gitmiştir. Sanatçının bu son dönem eserlerinde perspektif ve mekan kavramının anlatımında doku yoğunluğunu, zaman kavramının anlatımında ise birbirinden kopuk figür ve imgeleri kullandığı görülmektedir. Sanatçı bu şekilde simgesel anlatımında ve figürlerinde oluşan yalınlık ve açıklığın getirdiği

doğallık ve içtenlik ile özgürleşme hareketi içindeki anlatım gücünü ortaya koyarak Türk resim sanatına özgün bir üslup kazandırmıştır. Sanatçının son dönem çalışmalarından olan enstalasyonları ise sanatçının yeni sorunsalları dile getiren bir başka özgün anlatım biçimini ortaya koymaktadır.

YİĞİT, Leyla

19.Yüzyıl'da Adapazarı'nda Bulunan Ermeni Mahallelerinin Sosyal ve İktisadi Yapısı

Tarih araştırmaları içerisinde “Şehir Tarihi” çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır. 6 asırlık köklü bir tarihe sahip olan Osmanlı Devleti hakkında daha geniş çaplı araştırma yapabilmek için Osmanlı toplumunun ekonomik ve sosyal yaşantısını iyi bilmek gerekir. Bu sosyal yaşantının iki önemli parçası, gayrimüslimler ve Müslüman tebaadır. Dolayısıyla Osmanlı toplumundaki sosyal ve iktisadi hayat ele alınırken Müslüman tebaanın yanı sıra gayri Müslimlerin de sosyal ve iktisadi hayatlarının nasıl işlediğini bilmek şehir tarihi alanındaki çalışmalar açısından bir bütünlük arz edecektir. Böylece yüzyıllar boyunca Hristiyan olan Rumlar, ve Ermeniler, Müslümanlar ile aynı şehirlerde aynı köylerde yan yana yaşamışlar ve iyi ilişkiler kurmuşlardır. Bu şehirlerden birisi de Osmanlı Döneminde önemli bir yerleşim birimi olan Adapazarı'dır. Adapazarı tarihinde farklı toplumları yüzyıllardır bünyesinde barındıran bir bölge olarak bilinmektedir. Öyle ki bu bölgede Osmanlıların teşekkülünden önce ekseriyetle Rumlar ve nüfusu Rumlara nazaran daha az olan Yahudiler yaşamaktaydılar. Bu çalışmada Adapazarı kazasına bağlı Ermeni mahallelerinden olan Damlık Karyesi, Kuyumcu ve Burma mahalleleri ile Sapanca kasabasının 1844-45 yıllarına ait temettuat kayıtlarını incelenerek bahsi geçen Ermeni mahallerinin gündelik yaşamlarının nasıl olduğunu ve buradan hareketle sosyal ve iktisadi hayatlarını nasıl sürdürdükleri sorusuna cevap verilmekle birlikte, temettuat kayıtları incelenerek elde edilen verilere göre bu çalışma da Adapazarı örneği üzerinden Osmanlı ülkesinde yaşayan Ermenilerin iktisadi yaşamları ele alınacaktır.

KATILIMCILAR LİSTESİ

Prof. Dr.Adem Uğur	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.Ali Fuat Örenç	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr.Arif Bilgin	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.Bayram Ali Kaya	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.Enis Şahin	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.Enver Konukçu	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr.Fahri Sakal	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr.Fuat Aydın	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.Hasan Tutar	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.Hasan Hüseyin Adalıoğlu	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr.HüseyinÇinar	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr.İlhami Yurdakul	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Prof. Dr.İsmail Hira	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.Kadriye Didem Atış	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.Kemal İnät	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.Kenan Olgun	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr.Lütfi Şeyban	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.Mahmut Bilen	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.Mehmet İpçioğlu	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr.Mehmet Yaşar Ertaş	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.Muharrem Dayanç	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr.Mustafa Adak	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr.Mustafa Kemal Şan	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.Muzaffer Demir	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr.Nurfeddin Kahraman	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Prof. Dr.Sima Nart	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.Turhan Kaçar	Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr.Yılmaz Daşçioğlu	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.Yüksel Çelik	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr.Zeynel Özlü	Gaziantep Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Arslan	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Cavid Qasimov	Azerbaycan Bilimler Akademisi
Doç. Dr. Cem Karakılıç	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Dilorom Hamroeva	Özbekistan Bilimler Akademisi

Doç. Dr. Durmuş Ali
Doç. Dr. Fahri Yetim
Doç. Dr. Feyzan Göher Vural
Doç. Dr. Fikret Soyer
Doç. Dr. Gülsüm Çalışır
Doç. Dr. Haşim Şahin
Doç. Dr. İsmet Türkmen
Doç. Dr. Könül Hacıyeva
Doç. Dr. Maya Vassileva
Doç. Dr. Mehmet Memiş
Doç. Dr. Murat Keçiş
Doç. Dr. Safiye Kıranlar
Doç. Dr. Selim Karahasanoğlu
Doç. Dr. Süleyman Kaya
Doç. Dr. Timur Vural
Doç. Dr. Ümit Ekin
Doç. Dr. Ünal Taşkın
Doç. Dr. Yusuf Genç
Doç. Dr. Zekai Mete
Yrd. Doç. Dr. Antonios Vratimos
Yrd. Doç. Dr. Aysun Sarıbey Haykıran
Yrd. Doç. Dr. Bülent Öztürk
Yrd. Doç. Dr. Cemile Şahin
Yrd. Doç. Dr. Çiğdem Gürsoy
Yrd. Doç. Dr. Dilara Uslu
Yrd. Doç. Dr. Ekrem Saltık
Yrd. Doç. Dr. Elif Akgün Kaya
Yrd. Doç. Dr. Elif Mamur Yılmaz
Yrd. Doç. Dr. Fatih Bozkurt
Yrd. Doç. Dr. Gülser Oğuz
Yrd. Doç. Dr. Handan Akyiğit
Yrd. Doç. Dr. Hatip Yıldız
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Saraçoğlu
Yrd. Doç. Dr. İlyas Topçu
Yrd. Doç. Dr. İsmail Akyüz
Yrd. Doç. Dr. Kenan Göçer
Yrd. Doç. Dr. Kerim İlker Bulunur
Yrd. Doç. Dr. Masoume Khanzâdeh
Arslan Mersin Üniversitesi
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Gümüşhane Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi
New Bulgarian University
Sakarya Üniversitesi
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Medeniyet Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Adıyaman Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Medeniyet Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Adnan Menderes Üniversitesi
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üni.Yrd.
Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi
İstinye Üniversitesi
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
İstinye Üniversitesi
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Giresun Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Dicle Üniversitesi
Giresun Üniversitesi
Kafkas Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Çağlayandereli
Yrd. Doç. Dr. Refik Arıkan
Yrd. Doç. Dr. Selma Göktürk
Yrd. Doç. Dr. Sertan Demir
Yrd. Doç. Dr. Şahru Pilten Ufuk
Yrd. Doç. Dr. Turgut Subaşı
Yrd. Doç. Dr. Zekeriya Türkmen
Dr. Bilal Tunç
Dr. Engin Kırılı
Dr. Erol Karıcı
Dr. Hicabettin Sarı
Dr. Hüseyin Yorulmaz
Dr. Nursal Kumaş
Dr. Selahattin Yılmaz
Dr. Yasin Kayış
Öğr. Gör. Deniz Beyaz
Öğr. Gör. Nuray Demirel Akgül
Öğretim Görevlisi Zuhul Erol
Arş. Gör. Burak Çıtır
Arş. Gör. Burhan Çağlar
Arş. Gör. Bünyamin Yasin Çakmak
Arş. Gör. Cüneyt Güneş
Arş. Gör. Hacer Kılıçaslan
Arş. Gör. Özge Alev Sönmez Çalış
Arş. Gör. Tamer Güven
Arş. Gör. Ayşe Kara
Okutman Oğuz Polatel
Okutman Serhat Demirel
Ali Aktaş
Öğretmen Ercan Yılmaz
Öğretmen Necat Çetin
Araştırmacı Nizamettin Arslan
Araştırmacı Yazar Ülkü Önal
Doktora Öğrencisi Cengiz Keskin
Doktora Öğrencisi Enver Demir
Doktora Öğrencisi Roman Shlyakhtin
Doktora Öğrencisi Sinan Kıyanç
Doktora Öğrencisi Efdâl Hardal

Mersin Üniversitesi
Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi
Çetinkaya Bilecik Şeyh Edebalı Üni.
Sakarya Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
İstanbul Beykent Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Kafkas Üniversitesi
Emekli
Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürü
Uludağ Üniversitesi
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
İzmir Torbalı Anadolu İmam Hatip Lisesi
Kocaeli Üniversitesi
Gazi Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Kocaeli Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Folklor Araştırmacısı
TES-İŞ Adapazarı Anadolu Lisesi
Milli Eğitim Bakanlığı
Yazar
Emekli Kütüphane Müdürü
Sakarya Üniversitesi
Gaziantep Üniversitesi
Central European University
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Uludağ Üniversitesi

YL. Öğrencisi Ayşe Yılmaz
YL. Öğrencisi Elif Sucuoğlu
YL. Öğrencisi
YL. Öğrencisi Hüseyin Tunca
YL. Öğrencisi Leyla Yiğit
YL. Öğrencisi Neslican Akman
YL. Öğrencisi Oğuzhan Kır
YL. Öğrencisi Özge Kurşun
YL. Öğrencisi Sibel Algül
YL. Öğrencisi Uğur Avcı
YL. Öğrencisi Yasemin Gündoğdu
YL. Yasemin Aktaş
YL. Öğrencisi Seda Alemdaroğlu
Özlem Taşkiran
Resül Narin
Eğitmen Kevser Aydoğdu
Osmanlıca Uzmanı Hakan Yılmaz
Sanat Tarihçisi Bahargül Ataş
Ahmet Çağrıcı
Betül Karcı
Büşra Yiğit
Hilal Değirmenci
Metehan Coşkun
Nimet Sevcan Dikkaya
Şule Koç

Sakarya Üniversitesi
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Hande Konca
Sakarya Üniversitesi
Gaziantep Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Akdeniz Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Adnan Menderes Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Tarihçi
Tarihçi
İsmek /Samek
İstanbul Şehir Üniversitesi
Cumhuriyet Üniversitesi

Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi

Sakarya Üniversitesi

